T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

(İSLAM TARİHİ)

YAVUZ SULTAN SELİM'İN FAALİYETLERİNDE DİN VE SİYASET FAKTÖRÜ

72535

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN :

DOÇ.DR. İBRAHİM SARIÇAM

HAZIRLAYAN :

ARİF ERDOĞAN

ANKARA 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

(İSLAM TARİHİ)

YAVUZ SULTAN SELİM'İN FAALİYETLERİNDE DİN VE SİYASET FAKTÖRÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

TEZ DANIŞMANI: DOÇ.DR. İBRAHİM SARIÇAM

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

ADI VE SOYADI	*İMZA*
PROF.DR.NESİMİ YAZICI	.....
DOÇ.DR.İBRAHİM SARIÇAM	.....
DOÇ.DR.İRFAN AYCAN	.....

Tez Sınav Tarihi: 25/09/1998

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IV

KISALTMALAR VII

GİRİŞ 1

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 1

1. Din ve Siyaset Faktörlerinin İzahı 1

a) Din 1

b) Siyaset 8

B. OSMANLI TAHTINA GİDEN YOL 12

1. Selim'in Doğumu ve Şahsiyeti 12

2. Kardeşler Arası İktidar Mücadelesi ve Selim'in Tahta Geçmesi 13

BİRİNCİ BÖLÜM

YAVUZ SULTAN SELİM'İN KOMŞU DEVLETLERLE İLİŞKİLERİ

A. İRAN'LA İLİŞKİLER 23

1. İran Seferi 23

2. Çaldıran Savaşı ve Sonuçları 25

3. Anadolu'da Devlet Otoritesinin Kurulması 28

B. MEMLUKLAR VE DULKADİR BEYLİĞİ İLE İLİŞKİLER 31

1. Dulkadir Beyliği ve Beyliğin Sonu 31

2. Mısır Seferi 34

a) Merci Dâbık Savaşı 40

b) Ridaniye Savaşı 41

3. Hilâfet Meselesi 46

a) Halîfe ve Hilâfet Kavramları ve Hilâfetle İlgili Görüşler 46

b) Hilâfetin Tarihçesi 51

c) Halîfeliğin Türklere Geçip Geçmediği Meselesi 60

C. BATI SİYASETİ 64

D. YAVUZ SULTAN SELİM'İN ÖLÜMÜ 72

İKİNCİ BÖLÜM

YAVUZ SULTAN SELİM'İN FAALİYETLERİNDE DİN VE SİYASET FAKTÖRÜ

A. DİNİ BÜROKRASİ 74

B. İÇ POLİTİKA 78

1. Şehzâdelerin Öldürülmesi 80

a) Şehzâde Musa, Orhan, Emir, Osman ve Mehmed'in Öldürülmeleri 82

b) Şehzâde Korkud ve Korkud'un Yerini Söyleyen Türkmenlerin Öldürülmesi 83

c) Şehzâde Ahmed ile Oğlu Osman ve Torunu Mustafa'nın Öldürülmeleri 85

2. Veziriâzam, Vezir ve Bazı Devlet adamlarının Cezalandırılması 88

a) Gelirinin Artırılmasını İsteyen Sancak Beyi'nin Öldürülmesi 88

b) Veziriâzam Koca Mustafa Paşa'nın Öldürülmesi 88

c) Hemdem Paşa'nın Öldürülmesi 91

d) Hersek-Zâde Ahmed Paşa'nın ve Pirî Paşa'nın Hapsedilmesi 92

e) Dukakinoğlu Ahmed Paşa'nın Öldürülmesi 92

f) Cafer Çelebi, İskender Paşa ve Balyemez Osman Ağa'nın Öldürülmesi 93

g) Hüseyin ve Yunus Paşa'nın Öldürülmesi 94

C. DIŞ POLİTİKA 97

1. Kızılbaşlık, Safevîler ve Selim-Şah İsmail Çatışması 99

a) Kızılbaşlarla İlgili İki Fetvâ ve Selim'in Kızılbaşlarla İlgili Uygulamaları 106

b) İran Elçilerinin Öldürülmesi 114

c) İran Esirlerinin Öldürülmesi 115

2. Alâüddevle, Oğulları ve Yeğenlerinin Hazin Sonu 117

3. Memlûklar ve Mısır Seferi 117

a) Mısır Seferinin Nedenleri 118

b) Mısır Elçilerine Verilen Cezalar 118

c) Remle ve Kahire Halkının Sonu 119

D. SELİM'İN FAALİYETLERİNDE ETKİLİ OLAN "SİYASET" FAKTÖRÜ 122

SONUÇ 128

BİBLİYOĞRAFYA 133

ÖNSÖZ

İslâm Tarihinin ihtilaflı dönemleriyle ilgili çalışmalar ülkemizde fazla olmamakla birlikte mevcut çalışmaların çoğunluğu da ihtilafları çözer nitelikte değildir. Genellikle ihtilaflar ya da ihtilaflı dönemler görmemezlikten gelinmiş, duygusal ve subjektif davranılmıştır. Bu tutum, belki de bu dönemlerin sorumlularını yargılama endişesinden kaynaklanmıştır. Fakat çoğu zaman tarihi gerçeklerin ortaya çıkmasını engelleyen bir unsur olmuştur. Halbukî, bu ihtilaflar ve tartışmalı dönemler üzerinde durulmalı; sebepleriyle birlikte sonuçları ortaya çıkarılmalıdır. Ancak bu şekilde doğru bir sonuca ulaşmak mümkündür.

Bu düşünceden hareketle, Osmanlı Tarihinin çok tartışılan dönemlerinden, Yavuz Sultan Selim dönemini ve "Yavuz Sultan Selim'in faaliyetlerinde din ve siyaset faktörünü" çalışma konusu olarak seçmiş bulunuyoruz.

Elimizdeki bu çalışma, Selim'in hayatının bütün safhalarını ortaya koyan bir çalışma değildir; etkileri günümüze kadar uzanan ihtilafların ve hoş olmayan faaliyetlerin kaynağını tespite yönelik bir çalışmadır. Çalışmamızda Selim'in sekiz yıllık saltanat dönemindeki uygulamalarını siyasî ve dinî yönden ele aldık.

Giriş'te öncelikle din ve siyaset faktörünün izahını yaparak kavramsal bir çerçeve çizdik. Ayrıca Selim'in doğumu, şahsiyeti ve kardeşlerarası iktidar mücadelesi ve Selim'in tahta geçişi hakkında özet bilgiler verdik.

Birinci bölümde, Yavuz Sultan Selim'in doğu siyaseti ile birlikte İran seferini, Çaldıran savaşını ve sonuçlarını ve Anadolu'da devlet otoritesinin kurulmasını ele aldık. Bu bölümde Memlûk ve Dulkadir Beyliği ile ilişkileri de, Dulkadir Beyliğinin yıkılışı, Mısır Seferi, Merci Dabık Savaşı, Ridaniye Savaşı ve Hilâfet meselesiyle birlikte izah etmeye çalıştık. Yavuz Sultan Selim'in güney siyaseti ve Mısır seferi de tezimiz ve İslâm tarihi açısından en az doğu siyaseti ve İran seferi kadar önemlidir.

Yavuz Sultan Selim'im komşu devletlerle ilişkilerini de ele aldığımız birinci bölümde, son olarak batılı devletlerle olan kısa ve çok önemli olmayan ilişkileri ve Selim'in ölümünü ele aldık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde tezimizin asıl konusu olan Yavuz Sultan Selim'in faaliyetlerinde din ve siyaset faktörlerini inceledik. Bunu yaparken önce o dönemdeki dinî bürokrasi ve iç politikaya açıklık getirdik. Daha sonra, Şehzâdelerin veziriâzam, vezir ve bazı devlet adamlarının öldürülmelerini ve hapsedilmelerini, Kızılbaş olayı ve İran seferi esnasında meydana gelen olayları, din ve siyaset noktasından tahlil ettik. Selim'de "siyasî faktörün" etkili olduğu sonucuna ulaştık. Bu mütalaamızı yaparken, İslâm dinîni ve İslâmî prensipleri, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in uygulamalarını gözönünde bulundurduk ve değerlendirmemizi ona göre yaptık.

Çalışmamızda olayları önyargılı bir şekilde incelemekten, peşin fikirlerimize kaynaklar aramaktan ziyade, gerçekci ve olabildiğince objektif bir şekilde ele aldık. "Siyaset faktörünü" destekleyen olayların ve faaliyetlerin tamamını batılı ve çağdaş Türk müverrihlerinin de kaynak olarak kullandığı Hoca

Sadeddin, İbn Kemal, Şükrî, Âli, Keşfî ve Müneccimbaşı gibi birinci el resmi Osmanlı kaynaklarına dayanarak ele aldık. Ancak, çeşitli imkansızlıklar nedeniyle, bu konuyla alakalı kaynakların tamamını tarama imkanı bulamadık. Doğal olarak çalışmamızda, bazı müverrihlerin birden fazla eserlerini kullandığımız gibi, bazı kitapların ya da makalelerin adlarını her seferinde tekrar etmeden kısaltarak yazdık Dipnotlarda bu tür kısaltmalara açıklık getirdik. Bu açıklamalar ışığında çalışmamızın ilim adına faydalı olması temennisiyle, bu çalışmada katkılarını esirgemeyen bölüm hocalarıma ve özellikle Doç.Dr. İbrahim Sarıçam Bey'e sonsuz şükranlarımı arzederim.

Arif ERDOĞAN

KISALTMALAR

A.H.M.N.	: Ankara Hukuk Mektebi Neşriyatı
A.Ü.H.F.	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
A.Ü.İ.F.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ü.İ.F.D.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
A.Ü.S.B.E.	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
B.İ.T.	: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
B.T.T.D.	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
D.T.	: Doktora Tezi
E.Ü.F.E.F.	: Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi
İ.T.	: İslâm Tarihi
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Ktb.	: Kütüphanesi
M.Ü.İ.F.D.	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
O.T.	: Osmanlı Tarihi
T.A.	: Türk Ansiklopedisi
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.D.	: Tarih Dergisi

T.D.A.D. : Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi

T.D.K. : Türk Dil Kurumu

T.D.V. : Türkiye Diyanet Vakfı

T.O.E.M. : Tarihî Osmanî Encümeni Mecmuası

T.T. : Türkiye Tarihi

T.T.K. : Türk Tarih Kurumu

T.V. : Tarih Vesikaları

GİRİŞ

A. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. Din ve Siyaset Faktörlerinin İzahı

Yavuz Sultan Selim'le ilgili günümüze kadar pek çok çalışma yapılmış, olaylar olduğu gibi, bazen de Selim açısından menfî ya da müspet bir şekilde ortaya konulmuştur. Ancak olayların yorumu noktasında aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Genellikle bu, Selim'i ve o dönemin şahsiyetlerini yargılamamak gibi iyi niyetli bir davranışın sonucu olmakla birlikte, mevcut yorumların bir kısmı Selim'in faaliyetlerinin tamamına "dinî" kılıf arama çabasında olmuşlar ve "dinî" intibaı vererek bir ölçüde başarılı olmuşlardır. Bir başka grup ise, önyargılı hareket ederek "siyasî" kılıf aramışlardır. Halbukî olayları olduğu gibi ortaya koyduğumuzda herhangi bir meşrû mazeret aramaya gerek yoktur. Çünkü, bu faaliyetler uygun olanını kendiliğinden bulacaktır.

Biz burada konumuzun daha iyi anlaşılması için öncelikle din ve siyaset faktörlerinden neyi kastettiğimizin izahını yapmağa çalışacağız.

a) Din

Din, insanla birlikte var olmuş ve öyle anlaşılıyor ki insanla birlikte var olacak bir kurumdur. İnsanlık tarihinde, ne kadar geri gidilirse gidilsin, dinî

inançları olmayan bir topluma rastlanmamaktadır.[1] Bu nedenle dinin lugat ve terim anlamlarını dile getirmek çalışmamız açısından faydalı olacaktır.

Arap dilindeki "din" kelimesinin Arâmî-İbranî bir kökten geldiği, orta İran'dan alındığı, öz Arapça olduğu şeklinde farklı görüşler vardır.[2] Ceza, mükâfat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, âdet, hâl, şeriat, kanun, yol, mezhep, millet vb. anlamlara gelmektedir.[3]

Kur'an'da bu kelimenin, yukarıda ifade ettiğimiz anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Din kelimesi: Fâtiha suresinde, "Mâliki yevmi'd-Din" ayetinde[4] ceza, hesap anlamında; "İnnallâhestafâ lekumu'd-Dine" (Allah sizin için din seçti) ayetinde[5] şeriat, tâat, boyun eğme, ibadet anlamlarında; "Ve lehû mâfi's-Semâvâti ve'l-ardı ve lehu'd-dinu vâsiben" (Göklerdekilerin ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. Din, daima onundur) ayetinde[6] hâkimiyet, itaat anlamlarında; "mâ kâne liye'huze ehâhu fi dini'l meliki" (Kralın dinine göre kardeşini yanında alıkoyması mümkün değildi) ayetinde[7]şeriat, kanun anlamlarında; "İnnenî hedânî rabbî ilâ sırâtın mustakimin dinen kıyamen millete İbrahime hanîfen" (Bana gelince, Rabbim, beni doğru bir yola iletti. Doğru dine, dosdoğru bir tevhidçi olan İbrahim'in milletine) ayetinde[8] ise "millet" din anlamında kullanılmıştır.[9]

---

[1] Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi,* Ankara 1993, 1
[2] Tümer-Küçük, 1
[3] Tümer-Küçük, 2
[4] Fâtiha, 4
[5] Bakara, 132
[6] Nahl, 52
[7] Yusuf, 76
[8] En'am, 161
[9] Tümer-Küçük, 2 vd.

Kur'an-ı Kerim'de "din" kelimesi, iki tarafı hedef alan anlamları içinde bulundurur. Bu iki taraftan biri, Allah'a nispetle, hâkim olma, itaatı altına alma hesaba çekme, cezalandırma, öteki de kula nisbetle, boyun eğme, itaat etme, teslim olmadır. Bu iki taraf arasındaki münasebeti düzenleyen kanun, nizam, yol dindir.[10]

Kur'an-ı Kerim'de "din" terimi ile yüksek bir otoriteye boyun eğme, o otoritenin emir ve yasaklarına uyma; bu emir ve yasaklara uygun yaşadığı taktirde mükâfat, aksi halde ceza göreceğine inanma şeklindeki bir hayat nizamının kastedildiği anlaşılmaktadır.[11]

Dinler tarihi araştırmacıları tarafından çok sayıda, "din" tarifi yapılmakla birlikte biz burada bu farklı târifleri dile getirmeden üzerinde birlik sağlanmış tariflerden bir kaçını dile getireceğiz.

Dinler Tarihi açısından; "din, bir cemaatin sahip olduğu, kutsal kitap, peygamber veya kurucu, Tanrı kavramını da genillikle içinde bulunduran, inanç sistemi ve bu sisteme bağlı olarak yaptığı ibadet, yerine getirmeye çalıştığı ahlâkî kurallar bütünüdür."[12]

Ayrıca İslâm bilginleri tarafından da; "Din, akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği şeyleri kabule çağıran ilahi bir kanundur." "Din, akıl sahibi insanları, kendi irade ve arzularıyla bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilâhî bir

---

[10] Tümer-Küçük, 3
[11] Bak. Al-i İmrân; Enfal, 39; Tevbe, 29, 33, Fatır, 26; Nasr, 1-3; Geniş bilgi için bak. Tümer-Küçük, 1-22
[12] Tümer-Küçük, 7

kanundur. Yani o, Yüce Allah'ın zâtî hayra, ebedi saadete ulaşmak üzere kullarına vaz' ettiği hükümlerdir" "Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle halde salâha, âhirette felâha sevkeder" gibi tarifler yapılmıştır.[13]

Bu tariflerin ışığında, İslam'a göre din; akıl sahibi şuurlu insanları, kendi irade ve istekleriyle hayırlı olan şeylere yönelten ilahî bir kanundur. Din, peygamberlerin vahiy ve ilhama dayanarak tebliğ ettikleri şeylerin bütünüdür. Din, insanların kemale erişmek üzere takip edebilecekleri en doğru yoldur. Dini ancak Allah koyar. Peygamberler bile sadece tebliğle yetinir.[14] Din ancak insanlar içindir. Dinden fayda görecek olanlar insanlardır. Çünkü din, aklı başında olan insanlara iyi ve kötüyü öğretecek, onları iradeleriyle iyi şeyleri yapmaya, kötülüklerden kaçınmaya yöneltecektir.[15] Dolayısıyle din, kul ile yaratıcısı arasındaki işlerin tümüdür.[16]

Din, özellikle Türk-İslâm toplumları için kapsayıcı, belirleyici ve yönlendirici bir role sahiptir. Kutsalla ilgili her türlü sembollerin, inançların, değerlerin ve çeşitli alanlardaki pratiklerin müesseseleşmiş bir sistemi olan din, toplumlardan çeşitli işlevler görmek için farklı alanlarda örgütlenmiş, önce kültürü, bu yolla da siyasî ve idarî sistemi etkilemiştir.[17]

Her türlü iktidarı birleştirerek tek bir güce veren İslâm dininin, hâkim olduğu toplumlarda siyasî, idarî, dinî ve diğer bütün iktidar alanlarının tek elde

---

[13] Tümer-Küçük, 8
[14] H.Akseki, *İslam,* İstanbul 1943, 1-16
[15] Tümer-Küçük, 8
[16] Gazâlî, *İhyâu Ulûmi'd-Din,* IV, 531
[17] Davut Dursun, *Yönetim-Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din,* İstanbul 1989, 17, 18

toplandığı görülmektedir. İslâm'ın ilk döneminden sonra; Emevî, Abbasî, Selçuklu ve Osmanlı yönetimlerinde birleştirilmiş iktidar pratiği giderek bölünmüş ve dünyevî gücün elinde şekillenmiştir. Din, özellikle adalet, eğitim ve dinî bilgi danışma (iftâ) ve ibadetlerin yönetimi gibi hizmetleri görmek için siyasî iktidara bağımlı şekilde, kamu yönetimi içinde örgütlenme imkânı bulmuştur.

İslâmî kural ve kurumların etkisi altında örgütlenmiş olan Osmanlı Siyasî-İdarî sistemi zamanla İslâmiyetin ilk dönemindeki örgütlenmesinden oldukça farklı bir yapıyı sergilemiştir. Hz. Peygamber döneminde İslâmiyetin siyasî, idarî ve dini örgütlenmesi, yönetim ve din ilişkilerine göre, "Teokrasi" olarak kabul edilebileceği gibi, farklı bir örgütlenme şekli sergileyen Osmanlı yönetimi "Yarı dini sistem" olarak kabul edilmektedir.[18]

Eski Türk geleneklerinin ve Anadolu'da kurulan Türk-İslam yönetimlerinin etkisi altında ve onların devamı şeklinde örgütlenen Osmanlı yönetiminde, siyasî-idarî sistemin en önemli kurumları olarak karşımıza çıkan sultan, saray, divan-ı hümayun ve buraya bağlı kurumlarda dinin işlevlerine bakıldığında ve Osmanlılarda kapukulunun yönetimdeki etkisi ve sultanların kanun koyuculuğu, bu alandaki yetkileri, dinî nitelikli şer'î hukuk yanında örfî hukukun varlığı, siyasî gücün üstünlüğü, toprak rejimi, iktisadî ve malî

[18] Ö.L. Barkan, *"Türkiye'de Din ve Devlet İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi,"* Cumhuriyetin 50. yıldönümü semineri, Seminere sunulan Tebliğler, T.T.K. Ankara 1975, 49-97; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* İstanbul, 15-39; Dursun, 323

organizasyon gibi değişik alanlardaki durum dikkate alındığında Osmanlı siyasi-idarî sisteminin bir teokrasi olmadığı anlaşılır.[19]

Osmanlı sultanlarının dinî ünvanlar almış olmaları, "Hilafet" makamında bulunmaları onların tamamiyle dinin emrinde ve dine bağımlı olmaları demek değildir. Osmanlı yönetiminde din örgütünün başında bulunan şeyhulislamları, padişahların atamaları, görevinden azledebilmeleri, daha da önemlisi siyaseten katledebilmeleri,[20] dinin siyasî-idarî sisteme bağımlı olarak örgütlendiği ve sultanın, din gücünün üstünde yer aldığı anlamına gelmekte ve aynı zamanda din, Osmanlı sultanlarının tutum ve davranışlarını etkileyen, iktidarlarını nispeten sınırlandıran bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şeyhulislamlar, XV. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı padişahının danışmanı durumunda olup, Divan-ı Hümayun üyesi olmamakla birlikte bazı hallerde bilgilerinden yararlanmak için divan toplantılarına dâvet edilmişlerdir. Sistem içinde Dinî Bürokrasinin başında bulunduklarından bir idarî şef ve padişahların hal' fetvalarını verme yetkisini elinde tuttuklarından da bir siyasî aktör olarak, rol oynamışlardır.[21]

---

[19] Bak. Barkan, 49-97; Berkes, 15-39; Dursun, 21-323

[20] Bir iftiraya uğrayan şeyhulislam Ahî-Zâde Hüseyin Efendi IV. Murad tarafından önce Kıbrıs'a sürgüne yollanıp, daha sonra yolda boğulmak suretiyle idam edilmiştir. (Naima, Tarih, III, İstanbul 1281, 191-196; Y.Halaçoğlu XIV-XVII. Yüzyılda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1995, 151) Ayrıca Hoca-Zâde Mes'ud Efendi, IV. Mehmed devrinde Şehzâde Süleyman'ı tahta geçirmek istemesi üzerine idam edilmiştir. (Naima, Tarih, VI, 244-245; Halaçoğlu, 151) Feyzullah Efendi de Edirne Vakası (1703) sonucu öldürülmüştür. (Halaçoğlu, 151)

[21] Dursun, 22

Dinin Osmanlı yönetimindeki etkisi, her dönemde aynı oranda olmamıştır. İlk örgütlenme döneminde tasavvufî din kurumları daha etkin rol oynamışken, XV. yüzyıldan itibaren medreseli din seçkinlerinin temsil ettikleri Sünnî-İslam'ın etkisi giderek artmıştır. Özellikle güçlü şeyhulislamlar zamanında hukukî düzenlemelerde de din etken olmuştur.[22]

Dinî örgütlerin ve dinî bürokrasinin, toplum hayatında gördükleri işlevlerin hepsi mistik nitelikte ve "öte dünya" ile ilgili olmamakla birlikte, işlevlerin çoğunluğu siyasî, idarî ve sosyal niteliktedir.[23]

[22] Dursun, 22
[23] Dursun, 79

b) Siyaset

"Siyaset" kavramının izahına gelince; siyaset, Arapça bir kelime olup kökü itibariyle, at tâlimi, at eğitimi, at bakıcılığı anlamlarına gelmektedir. Seyis sözcüğü de bununla ilgilidir.[24] Eski Mısır'a ait taş kabartmalarda Firavunların, en yüksek siyasal yöneticilerin bir ellerinde kamçı diğer ellerinde dizgin tutar biçimde gözükmeleri, siyaset teriminin ya da anlamının, Araplara Eski Mısır'dan geçmiş olabileceğini düşündürmektedir.[25] Yani Mısır'da da siyâset aslında, devlet yönetimi ile ilgili bir kavram olarak kullanılmıştır. Doğu Türk-İslam İmparatorluklarında ise siyaset, uzun süre "ceza" anlamlarına gelmiştir.[26]

Osmanlı Devleti'nde siyaset sözcüğü, hükümdarın ülke idaresi ve politika zaruretleri ile verdiği cezaları, özellikle idam cezasını ifade etmek için kullanılmıştır. Bazen "siyaseten katl" bazen de doğrudan doğruya "siyaset" denilmekle ölüm cezası anlatılmıştır.[27] Ahmet Mumcu'nun kitabında yer alan, Enver Ziya Karal'ın derlediği Hattı Hümayunlarda eski bir fermanda, bir tersane görevlisinin görevini kötüye kullandığından yakınılmakta ve "hiyanet edenler hakkında siyaset olmadığından böyle oluyor, siyaset olmayınca halkı âlem ıslah olmaz. İcrâ lâzımdır. Selefte nizam siyaset ile olur imiş"[28] denilmektedir. Fermanda sorumlunun "siyaseten" hesabının görülmesi yani öldürülmesi emrolunmaktadır.

---

[24] Bülent Dâver, *Siyasal Bilime Giriş*, Ankara 1968, 3; Bernard Lewis, *İslam'ın Siyasal Söylemi*, Çev: Ünsal Oskay, İstanbul 1993, 18
[25] Dâver, 3
[26] Dâver, 4
[27] Mumcu, *Siyaseten katl*, 2
[28] Mumcu, *Siyaseten Katl*, 236; Dâver, 4

Siyasetin idam cezası anlamına gelmesinden , idam cezalarının infaz edildikleri meydanlara, Osmanlı İmparatorluğunda, "siyasetgâh" denilmiştir. Topkapı sarayında bulunan bir çeşme de bu yüzden "siyaset çeşmesi" diye anılmaktadır.[29]

Siyaset sözcüğü, Türk folklor ve edebiyatında da ölüm cezası anlamına kullanılmıştır. Ünlü halk şairi Pir Sultan Abdal Sivas'ta asılmadan önce söylediği, aşağıdaki şiirinde siyaseti idam anlamında kullanmıştır.

"Hızır Paşa bizi berdar etmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim
Siyaset günleri gelip yetmeden
Açılın kapılar Şah'a gidelim."[30]

Zamanımızda ise siyaset, ceza ya da idam cezası şeklinde kullanılmamaktadır. Günlük halk dilinde siyaset denilince, daha çok, işbilirlilik, kurnazlık, manevra kaabiliyeti kastedilmektedir. Siyasal bilimde ise siyaset terimi; ülke, devlet, insan yönetimi şeklinde tanımlanmaktadır.[31]

Türk Dil Kurumunun sözlüğünde ise siyasete politika ile aynı anlam verilmekle birlikte, siyaset devlet işlerini düzenleme ve yönetme sanatıyla ilgili özel görüş ve anlayış olarak tanımlanıyor.[32]

---

[29] Dâver, 4; M.Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III,* 4, İstanbul 1993, 240
[30] Dâver, 4; Gölpınarlı-Pertev Nâili Boratav, *Pir Sultan Abdal,* Ankara 1943, 35
[31] Dâver, 4
[32] Türkçe Sözlük, II, Ankara 1988, 1317

Dilimizde siyaset sözcüğü yerine bazen "politika" sözcüğü de kullanılmaktadır. Bu iki terim arasında anlam bakımından hiç bir fark yoktur. Siyaset köken itibariyle Arapça bir kelime olduğu halde, politika sözcüğü kökü itibariyle Yunanca olmakla birlikte, dilimize İtalyanca'dan geçmiştir.[33]

Öncelikle "din faktörü" derken; Kur'an ve sünnetten müteşekkil İslâm dini ve bunlarla birlikte İcmâ ile Kıyas'ın da yer aldığı İslâm dininin ana kaynaklarına aykırı davranmamak, samimi bir şekilde İslâm dinini yaymak ve yüceltmek için İslâm kurallarına kesinlikle aykırı düşmeden yapılan her türlü faaliyet İslâmî olmakla birlikte, bu faaliyetlere sebep olan, kişiyi bu faaliyetleri yapmaya iten düşünceyi "din faktörü" olarak değerlendirdik.

Çünkü ortada bir "din faktörü" aranıyorsa ve de varsa, orada din adına, gayrî-dinî davranışların, niyetlerin olması beklenemez: "Ameller niyetlere göredir" prensibine uygun olarak, bir hareketi dini ya da gayri-dinî yapan başlangıçtaki niyettir, hareket noktasıdır.

"Siyaset faktörü"ne gelince; sözlük anlamında olduğu gibi devlet işlerini düzenleme ve yönetme sanatıyla ilgili özel görüş ve anlayışı kastettik. Özel görüş ve anlayışın kaynağı ilâhî ya da dinî olmayabilir. Genelde beşeridir. Hükümdar siyasi güç elde etmek, sınırlarını genişletmek ve iktisadını daha iyi bir duruma getirmek için, dinen meşrû olmayan ya da dinin, kesinlikle karşısında olduğu bir görüş ve anlayış içinde olabilir. İşte biz bu çalışmamızda, dünyevi çıkar elde etme, siyasî güç elde etme, prestij kazanma, gibi dünyevî düşüncelere, kısaca

[33] Dâver, 4

hareket noktası din olmayan düşüncelere "siyaset faktörü" dedik. "Türk cihan hakimiyeti" fikrini ve siyasî kabul ettiğimiz "ittihad-ı İslâm" fikrini ve dinin, siyasî çıkarlar elde etmek için kullanılması, istismar edilmesini de "siyaset faktörü" olarak değerlendirdik.

B. OSMANLI TAHTINA GİDEN YOL

1. Selim'in Doğumu ve Şahsiyeti

Selim, II. Bayezıd'ın sekiz oğlundan dördüncüsüdür. Kesin olmamakla birlikte, 1470 yılında babasının sancak beyi bulunduğu Amasya'da doğmuştur. Annesi Dulkadiroğlu Alâüddevle'nin kızı Ayşe Hatun'dur.[34]

Amasya'da eğitim görmüş, bir ara dedesi Fatih'in isteği üzerine İstanbul'a getirilip onun yanında kalmış, sonra da sancakbeyi olarak Trabzon'a gönderilmiştir.[35]

II. Bayezıd'ın Selim'den başka Korkud, Abdullah, Ahmed, Şehinşah, Mahmut, Alemşah ve Mehmed olmak üzere yedi oğlu daha vardı. Bunlardan Korkud, Ahmed ve Selim'in dışındakiler babalarının sağlığında vefat etmişlerdi. Hayatta olanların içinde en büyüğü Saruhan (Manisa) Valiliği yapan Korkud; ikincisi Amasya Valiliği yapan Ahmed ve sonuncusu ise Trabzon Valiliği yapan Şehzâde Selim idi. Şehzâdelerin oğulları da birer sancak beyliğinde idiler. Bunlardan Selim'in oğlu Süleyman (Kanuni) da Karahisar ve Bolu Beylerbeyi olarak görev yapmıştı.[36]

---

[34] Şinasi Altundağ, *"Selim I"* İ.A. X, İstanbul 1967. 423; Ahmed Uğur, *Yavuz Sultan Selim,* Ankara 1967, 9, (Bu adı taşıyan eserler, bundan sonra "Yavuz" olarak geçecektir.)

[35] Yılmaz Öztuna, *"Selim I"* T.A., XXVIII, Ankara 1980, 339; Uğur, *Yavuz,* 9; Muallim Fuad Gücüyener, *Yavuz Sultan Selim,* Ankara 1980, 49

[36] Sadeddin, *Tacüt Tevarih,* II, İstanbul 1280, 135; İ.H.Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* II, Ankara 1994, 234; M.Gücüyener, 50

Selim, orta boylu, toparlak ve kırmızı ile karışık beyaz yüzlü, çatık kaşlı, beyaz dişli, omuzları ile göğüs arası açık, sakalsız, uzun bıyıklı, sert bakışlı bir fiziki görünüme sahipti. İyi eğitim görmüştü. Bu özelliklerinden dolayı ona "Yavuz" lakabı verilmişti.[37]

Kişiliği hakkında kaynaklarda yer alan kayıtlara göre o, diğer şehzâdelerden daha enerjik, ileri görüşlü ve sertti. Yapacağı işlerde uzun uzun düşünür, istişare eder, sonra kesin kararını verirdi. Bir karar verdikten sonra dönmez, önüne gelen engelleri yok etmeye çalışırdı. Planlı iş yapar; yalan, rüşvet ve iltimastan nefret ederdi. Yolsuzluklarla mücadele etmekten ve gerekirse yolsuzluk yapanları en ağır şekilde cezalandırmaktan çekinmezdi. Adam seçmesini iyi bilirdi. Tahta geçmeden önce kullandığı casuslar bunun göstergesidir.[38]

2. Kardeşler Arası İktidar Mücadelesi ve Selim'in Tahta Geçmesi

Bayezıd, Türk devlet geleneğine göre oğullarını memleketin çeşitli vilayetlerine vali tayin etmişti. Ancak padişahın yaşlandığı bir sırada kardeşler arasında taht yüzünden çıkan rekâbet ülke genelinde bunalıma sebep olmuş, Bayezıd'ın Şehzâde Ahmed tarafını tutmasıyla bunalım doruk noktasına ulaşmıştı. Korkud, yeniçeriler tarafından hoş karşılanmadığı için bu yarışı baştan kaybetmişti. O, Selim ve Ahmed arasında saltanat kavgasının arttığını görünce

---

[37] Müneccimbaşı, *Tarih*, Çev: İsmail Erünsal, II, 452; Uzunçarşılı, II,234; Uğur,*Yavuz*, 9, Gücüyener, 5

[38] Çağatay Uluçay, *"Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?"* İ.Ü.E.F. T.D., VI, 74, (Bu makale bundan sonra "Padişah" şeklinde ifade edilecektir).

Mısır veya Şam'a yerleşmek üzere Memlûk Sultanlığına müracaat etmiş ancak ikinci bir Cem Sultan Olayına sebebiyet vermemek için Kansu Gavri,[39] bu müracaatı kabul etmeyerek durumu Bayezıd'a bildirmişti.[40]

Selim, Şehzâde Ahmed'i destekleyen babası II. Bayezıd ile açık mücadeleye girişti. Babasının iznini almadan Trabzon Sancağından ayrılıp, Kefe'de bulunan oğlu Süleyman'ın yanına çekildi ve Kırım Han'ı Mengli Giray'ın desteğini kazanma girişimlerinde bulundu. Babasının "görev yerine dön" emrini dinlemeyen Selim, saltanatın Ahmed'e geçmesini önlemek için İstanbul'a yakın bir yere tayinini istiyordu. Özellikle Edirne'yi arzu ediyordu. İstediği reddedilince çoğunluğunu Kırımlıların oluşturduğu ordusu ile Mart 1511'de Edirne'ye geldi.[41] Öte yandan devlet erkânı "Şehzâdeleri Rumeli'de yerleşmekten alıkoyan" kanuna dayanarak Selim'i durdurmaya çalıştılar. Nitekim Bayezıd, devlet erkanının ısrarı üzerine önce Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'yı on beş bin kişilik bir kuvvetle Edirne'ye gönderdi. Ancak Paşa'nın Selim ile savaşa girmekten çekinmesi üzerine sefere kendisi çıktı. Edirne civarında karşılaşan kuvvetler arasında herhangi bir çarpışma olmadı. Hasan Paşa'nın girişimleri ile Bayezıd ve oğlu Selim anlaştılar. Buna göre "hayatta kaldığı süre içinde saltanatı Şehzâde Ahmed'e terketmeyeceğini" vaât eden Bayezıd, Şiî

---

[39] Kansu Gavri: (1440/1516) 46. ve sondan bir önceki Mısır-Suriye Türk Memlûk Sultanı, 1501'de Mısır tahtına seçilmiştir. 24 Ağustos 1516'da Selim'e karşı Merc-i Dabık savaşını kaybetmiş ve bu vuruşmada 66 yaşlarında ölmüştür. Üç dilde şair olan Gavri Arapça'da müellif ve tefsir bilgini idi. (Yılmaz Öztuna, *"Kansu Gavri"* Türk Ansiklopedisi, XXI, Ankara 1974, 215)

[40] Şehabettin Tekindağ, *"Korkud Çelebi ile İlgili İki Belge"* B.T.T.D. 17 (1969) 36 vd, (Bu araştırma bundan sonra, "Korkud" şeklinde ifade edilecektir. İsmet Miroğlu, *"Yavuz Sultan Selim Devri"* BİT, X, İstanbul 1992, 281

[41] Uzunçarşılı, II, 240; Miroğlu, 282; Uğur, *Yavuz*, 22.

tehlikesinin başladığı bir sırada Selim'e Semendire eyaleti ile Vidin ve Alacahisar'ı veriyordu.[42]

Yavuz'u Edirne'den uzaklaştırmak için böyle bir anlaşma yapılmak isteniyordu. Anlaşma metninde Selim'in kısa zamanda Trabzon'a dönmesi öngörülüyordu. Yapılan anlaşma uyarınca sancağına yönelen Selim, Zara'ya geldiğinde, padişahın Şehzâde Ahmed'i tahta geçirmek üzere İstanbul'a çağırdığını duydu. Kendisine yapılmak istenen oyunu farkeden Yavuz, Eski Zara'da Rumeli beyleri, beyzadeler, sipahiler, tımarlılar ve akıncılardan çevresine kırk bin kişilik bir askerî güç topladı.[43]

Bu sırada Sultan Bayezıd, Şehzâde Ahmed'in padişahlığına karar vermiş, İstanbul'a dönüyodu. Bu kararında Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa da etkili oldu.[44] Padişah hasta ve üzgündü. Oğulları birbirine girmiş, Şahkulu[45] memlekete büyük zarar vermiş, devlet kuvvetlerini yenmişti. Oğlu Şehin Şahı da kaybeden

---

[42] Sadeddin II, 152; Şükrî, *Selim-Nâme,* 5/a; Ahmed Süheyli, *Tarih-i Şâhî,* 442/a; Alî, *Künhü'l-Ahbar,* 217/a; Uzunçarşılı, II, 240; Selahattin Tansel, *Sultan II Bayezıd'ın Siyasi Hayatı,* İstanbul 1966, 279, (Bu kitap bundan sonra "Bayezıd" olarak gösterilecektir).

[43] Sadeddin, II, 156; Uluçay, *Padişah,* 87; 30.000 asker ile, Tansel, *Bayezıd,* 281.

[44] Uluçay, *Padişah,* 87; Şükrî 5/b

[45] Şahkulu: Sultan II Bayezıd zamanında Türkmenleri harekete geçirerek Anadolu'da büyük kargaşaya sebep olan Şiî daisidir. Tekeli Baba adıyla tanınmıştır. Şah İsmail'in babası Şeyh Haydar tarafından yetiştirilmiştir. Daha sonra aldığı buyruk üzerine Teke'de bir mağaraya çekilerek Türkmenleri Alevi-Şiî telkinleriyle kendine bağlamaya başlamıştır. Şahkulu'nun bu hareketine II. Bayezıd'ın gevşek yönetimi sonucu mahalli zeâmet ve tımar sahiplerinin halkı ezmeleri de yardımcı olmuştur. Daha sonra Osmanlı saltanat mücadelesi neticesinde meydanı boş bulan Şahkulu, 1510 yılında isyan etmiştir. Bazı Osmanlı şehirlerini ele geçirmiş hatta Bursa'ya kadar gelmiştir. Osmanlı ordusuyla giriştiği savaşlardan bazılarını kazanmasına karşılık son olarak Sadrazam Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuna mağlup olmuştur. Sonu hakkında fazla bilgi olmamakla birlikte bu savaştan sonra bir daha ortada görünmemiştir. Emrindeki milisleri de Amasya civarında olan bu savaşta dağılarak Şah İsmail'e sığınmışlar ve Şah tarafından bir İran kervanını soymak töhmetiyle silahları ellerinden alınarak İran birlikleri arasında dağıtılmışlardır. Daha sonra elebaşları ağır işkencelerle öldürülmüştür. Genel olarak bu grubun faaliyetlerine Şahkulu İsyanı denir. (İsmet Parmaksızoğlu, *"Şahkulu"* T.A. XXX, Ankara 1981, 190; Gücüyener, 6)

Bayezıd, Ahmed'in padişahlığını kabul etti. Anlaşmanın böylece bozulması üzerine Yavuz, süratle İstanbul'a gitmekte olan babasının üzerine yürüdü. Babasına Çorlu civarındaki Uğraş mevkiinde yetişti. Ancak çatışmalarda Selim etrafını saran ateş çemberinden güçlükle kurtularak kaçarken, adamlarının bir kısmı öldürüldü, bir kısmı da hapsedildi. (Haziran 1511)[46] Daha sonra Selim'e Kefe'de oturma izni verildi. İstanbul'daki taraftarlarının da telkiniyle babasından affını istedi ve meydanı Şehzâde Ahmed'e bırakarak beklemeye başladı.

Şahkulu ile uğraşan Şehzâde Ahmed, Selim'e Rumeli'de sancak verildiğini duyunca, kendi talebi ve babasının fermanı ile İstanbul'a çağrıldı. Şehzâde Ahmed, divan azalarından Sadrazam Hersekzâde Ahmed Paşa ve diğer divan azalarıyla anlaştı. Ama yeniçerilerle arası iyi değildi. Şehzâde Ahmed'in tahta geçmek için İstanbul'a geldiğini öğrenen yeniçeriler, 21 Eylül 1511 akşamı ayaklandılar.[47] Durumu gören Şehzâde Ahmed, Üsküdar önlerindeki çadırlarını toplayarak Anadolu'ya döndü. Ahmed, Anadolu'da padişah gibi hareket etmeye, köy ve kasabaları basmaya başladı. Yeniçeriler yetişinceye kadar Anadolu'yu korkunç bir afet sardı.

Hükümetten Konya'nın kendisine verilmesini isteyen Şehzâde Ahmed, isteğinin reddiyle Konya üzerine yürüdü. Orada valilik yapmakta olan kardeşi Şehinşah'ın oğlu Şehzâde Mehmed, amcasının kuşatmasına dayanamayarak şehri teslim etti.[48] Bu haber üzerine yeniçeriler isyan ettiler. Ahmed'le mücadele etmek

---

[46] Sadeddin II, 158, 160; Âlî, 218/a; Tansel, *Bayezıd,* 282.
[47] Sadeddin, II, 189; Şâhî Tarihi, 444/b;Tansel, *Bayezıd,*290 vd;Uluçay, *Padişah,*120; Uğur, *Yavuz,* 23
[48] Sadeddin II, 193; Uluçay, *Padişah,* 124; Tansel, *Bayezıd,* 293.

için de Selim'in başbuğluğunu[49] istediler. Zaten Rumeli beylerinin ve askerlerinin çoğu Yavuz'u destekliyordu. Bu durumda Yavuz'a İstanbul'un yolu açılmış oldu. Olayların padişahın iktidarsızlığından ileri geldiğini söyleyen yeniçeriler, Yavuz'un İstanbul'a çağrılması konusunda padişaha baskı yaptılar. Bu baskı karşısında II. Bayezıd mecburen Selim'i 27 Mart 1512'de Serdar tayin ederek İstanbul'a davet etti.[50] Yavuz alkışlar arasında İstanbul'a girdi. Selim'i serdar yapmakla tahtının geleceğini koruyabileceğini düşünen II. Bayezıd'ın planı gerçekleşmedi.Yavuz tahta çıkmak için ısrar etti. Yeniçerilerin de baskısı ile II. Bayezıd tahttan feragat etti. Yerine 24 Nisan 1512'de Yavuz Selim padişah oldu.[51]

Tahtı oğlu Selim'e bırakan II. Bayezıd Topkapı Sarayı'ndan çıkıp, eski sarayına gitti. Daha sonra yanına eski Rumeli Beylerbeyi Yunus Paşa ve Defterdar Kasım Çelebi'yi alarak Dimetoka'ya gitmek üzere yola çıktı. Selim de kendisine Edirne kapısına kadar refakat etti. Fakat Bayezıd Edirne'ye varmadan bugünkü Havza yakınındaki Abalar köyünde (10 Haziran 1512) vefat etti.[52] Cenazesi İstanbul'a getirilerek Bayezıd Camii'ndeki türbesine defnedildi. II. Bayezıd İstanbul'dan ayrıldığında büyük bir üzüntü içindeydi. O'nun ölümünü

---

[49] Başbuğ: Osmanlı İmparatorluğunda savaş zamanı başka birliklerden ayrılıp bir araya getirilerek oluşan birliğin veya milis güçlerinin komutanı. Bak: Türkçe Sözlük I, T.D.K. Ankara 1988, s. 153

[50] Tansel, *Bayezıd* 298; Uluçay, *Padişah,* 186.

[51] Uğur, *Yavuz,* 32; Uluçay, *Padişah,* 127

[52] Lütfi Paşa, *Lütfi Paşa Tarihi.* İstanbul 1341, 203; Miroğlu, 285

bu üzüntüye bağlayanlar olduğu gibi[53] Selim'in bir yahudi doktora zehirlettirdiği[54] de rivayet edilir.

Yavuz tahta geçtiğinde, kardeşleri rahat durduğu taktirde hayatlarına dokunmayacağına dair babasına söz vermişti.[55] İstanbul'da bulunan Korkud'a saygı gösterdi ve onu Saruhan Sancak Beyliğinde bıraktı. Yavuz'un padişah oluşu yurt çapında coşku ile karşılandı. Fakat Amasya'da bulunan Şehzâde Murad ile Konya'da bulunan Ahmed ve Alaaddin Yavuz'un padişahlığını tanımadılar. Şehzâde Ahmed'in büyük oğlu Sultan Murad Amasya ve Çorum çevresinde bulunan Kızılbaşların tesiriyle şiiliğe sempati duymaya başladı ve sonunda kırmızı tacı giyerek Kızılbaş oldu.[56] Şehzâde Murad'ın tesiriyle Kızılbaşlar Amasya ve çevresindeki şehirlerde huzursuzluk çıkarıyorlar ve tahribat yapıyorlardı.

Şehzâde Ahmed, yaşça büyük olduğundan tahtın kendi hakkı olduğuna, Selim'in tahtı gasb ettiğine inandığından mücadeleye karar verdi ve Konya'da hükümdarlığını ilân etti.[57] Oğlu Alaaddin'i de Bursa'ya gönderdi. Alaaddin devlete ait bütün mallara el koydu. Yüksek miktarda vergiler almaya başladı ve evlere saldırdı.[58] Bunun üzerine halk ayaklanarak Alaaddin ve maiyetindekileri şehirden çıkardı. Onlar da Ahmed'in bulunduğu Afyon'a gitmek zorunda kaldılar. Karahisar'a karargah kuran Ahmed, halka eziyet etmeye başladı.

---

[53] Lütfi Paşa, 203; Tansel, *Bayezıd,* 308
[54] Hammer IV, 59; Ş.Tekindağ, *"Bayezıd'ın Ölümü Meselesi"*, T.D., sayı 24, 1970, 11 vd.
[55] Lütfi Paşa, 204
[56] Uluçay, *Padişah*, 128; Uğur, *Yavuz*, 38
[57] Sadeddin II, 193; Tansel, *Bayezıd,* 293
[58] Lütfi Paşa, 204; Uluçay, *Padişah*, 133

Nihayet Yavuz, sorunu çözmek için Kefe'den getirttiği oğlu Süleyman'ı yerine bırakarak 29 Temmuz 1512'de Anadolu'ya geçti.[59] Bunun üzerine yeterli güce sahip olmayan Sultan Ahmed'de doğuya doğru çekildi. Aynı zamanda Şehzâde Ahmed, oğulları Süleyman ve Alaaddin'le birlikte Memlûk hükümdarı Kansu Gavri'ye bir mesaj gönderdi ve sığınma talebinde bulundu.[60] Gavri, Yavuz'la arasının bozulmasına neden olabileceği gerekçesiyle bu talebi kabul etmedi. Ahmed, sığınma talebinin reddi üzerine Yavuz'a bir mektup yazarak, yabancı bir ülkeye sığınmanın Selim için yüzkarası olacağını, bu nedenle kendisine Anadolu topraklarının bir kısmının verilmesini talep etti. Yavuz da bu isteğin ülkenin parçlanması anlamına geleceğini, bu nedenle kabul edilemez olduğunu söyleyerek ona bir İslam ülkesine giderse bütün ihtiyaçlarını karşılayacağı güvencesini verdi.[61]

Bunun üzerine Ahmed, Dulkadiroğullarına iltica etti. Fakat Yavuz'un mizacından korkan bazı devlet adamlarının tahrik ve teşvik edici mektuplarının tesiri ile Ahmed, Amasya üzerine yürüyerek şehri bastı. Bu gelişme karşısında olaya karıştığı ve Şehzâde Ahmed'i desteklediği yönünde duyumlar aldığı Veziriazâm Mustafa Paşayı idam ettiren[62] Yavuz, Bursa'da bulunan şehzâdelerin de öldürülmesini emretti.[63] Bunlardan Mahmud'un oğulları Kastamonu Beyi Musa, Orhan, Emir; Alemşah'ın oğlu Çankırı Sancak Bey'i Osman'ı Şehinşah'ın

---

[59] Miroğlu, 287; Uğur, *Yavuz,* 37
[60] Uzunçarşılı, "*Memlûk Sultanlarının Yanına İltica Etmiş Olan Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzâdeler*", Belleten XVII, sayı 68, 531
[61] Uluçay, *Padişah,* 241
[62] Âli, 263/b
[63] Sadeddin II, 229; Müneccimbaşı, II, 453; Hammer IV, 104

oğlu Konya Valisi Mehmed Bey boğduruldu.[64] Öte yandan Çankırı, Tosya ve Kastamonu yörelerini tahrip ederek Ankara'ya kadar gelen Şehzâde Ahmed'in ordusuyla, Yavuz'un ordusu Yenişehir Ovasında karşı karşıya geldiler. Yavuz'un bizzat iştiraki ile savaş kazanıldı. Şehzâde Ahmed yakalanarak boğuldu.[65] Cenazesi Bursa'ya defnedildi. Ayrıca bu olaydan sonra Şehzâde Osman ve Şehzâde Mustafa da boğularak öldürüldüler.[66]

Manisa Valisi Şehzâde Korkud'a gelince, Yavuz'a, itaatten ayrılmayacağına dair söz verdiyse de bir süre sonra tekrar saltanat davasına başladı. Bunu öğrenen Selim, Manisa'ya giderek Korkud'u kendi sarayında basmak istedi fakat Korkud, kaçarak Bergama civarında bir mağaraya saklandı.[67] Aslında Mısır Memlûklu Sultanlığına ya da Rodos şövalyelerine sığınmayı planlayan Korkud, Türkmenlerin ihbarı üzerine yakalandı ve Bursa'ya getirildi. 9 Mart 1513'te Kapıcıbaşı Sinan Bey tarafından uykuda iken boğulmak suretiyle öldürüldü.[68] Cenazesi Bursa'da Orhan Gazi Türbesine defnedildi. Kardeşinin ölümünden müteessir olan Selim, Korkud'un yerini ihbar eden Türkmenlerin de pek çoğunu öldürttü.[69]

---

[64] Hammer IV, 104; Tansel, *Yavuz,* 13
[65] Sadeddin II, 237; Âlî, 233/a; Hammer IV, 108; Uluçay, *Padişah,* 197
[66] Topkapı Sarayı Arşivi, 6193 (10); Tansel, *Yavuz,* 19; Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selimnâmesi,* E.Ü.F.E.F.(Dok.Tezi) Kayseri 1986, 70
[67] Miroğlu, 288; Uğur, *Yavuz,* 42; Gücüyener, 155
[68] Sadeddin II, 233; Kemal Paşa-zâde, defter 9, 30/b. Mehmed Muhyiddin Çelebi, *Âl-i Osman Tarihi,* 190; Hammer IV, 106
[69] Kemal Paşa-Zâde, 31/b; Hammer IV, 106

İran'a kaçan ve Kızılbaş Tacı giyen Ahmed'in oğullarından Murad, İran'da sancakbeyi derecesinde bir hizmette iken vefat etti.[70] Diğer oğulları Alaaddin, Süleyman ve Kasım ise Mısır'a sığındılar ve orada vefat ettiler.[71]

Böylece saltanat iddiasında bulunacak hiç bir şehzâde kalmadı. Selim kendisine muhalefet edebilecek ya da kendisiyle taht mücadelesine girişebilecek şehzâdelerin hepsini etkisiz hale getirdi. Neticede Osmanlı tahtının tek sahibi oldu. Öldürttüğü iki ağabeyi ve on yeğeninin servetlerini hazineye almayan Selim, bu servetleri onların kanunî mirasçılarına verdi.[72] Bundan sonra kendisini bekleyen Şahkulu vb. memleket meseleleriyle ilgilenmek için harekete geçti

[70] Uzunçarşılı, II, Ankara 1994, 252
[71] Uzunçarşılı, II, 249
[72] Öztuna, *"Selim I"* 340

BİRİNCİ BÖLÜM

YAVUZ SULTAN SELİM'İN KOMŞU DEVLETLERLE İLİŞKİLERİ

A. İRAN'LA İLİŞKİLER

1. İran Seferi

Yavuz Sultan Selim, iki senede saltanat mücadelesini kazandıktan sonra, uzun süre Anadolu'da taşkınlıklar çıkarmış, Anadolu'yu yağmalamış ve Osmanlı Devletinin iç karışıklıklar içinde bulunduğu anlardan istifade etme yoluna gitmiş olan Kızılbaşlık ve İran sorununu halletmek istiyordu. Bu nedenle 20 Mart 1514'te İran üzerine sefer kararı aldı. Ancak seferden önce, Osmanlı idaresinde bulunan Alevîlerin savaş esnasında Şah İsmail'e meyledebilecekleri ve bir ayaklanma çıkarabilecekleri endişesiyle, Anadolu'daki beylerbeyleri ve sancakbeyleri vasıtasıyla Osmanlı idaresindeki 40 bin Alevîyi hapis ve idam yoluyla etkisiz hale getirdi.[73] Bazı kaynaklara göre 40 bin kişinin tamamı idam edildi.[74] Böylece ülkede iç güvenliği sağladı.

Bu sırada Edirne'de bulunan Padişah, Manisa Valisi olan oğlu Süleyman'ı Edirne'ye getirterek Rumeli'nin muhafazasını sağlamakla görevlendirdi (20 Mart 1514).[75] Daha sonra İstanbul'a geçen Selim Şah İsmail'in halîfelerinden olup hapiste bulunan Kılıç adlı birisiyle Şah'a bir mektup gönderdi. O bu mektubunda Şahın İslâm'a büyük darbe vurduğundan bahsediyor, o nedenle katline fetvâ

---

[73] Âlî, 234/a; Sadeddin, II, 245; Müneccimbaşı, II, 457; Hammer, IV, 121; Hüseyin G.Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri,* Ankara 1988, 107; Tansel, *Yavuz*, 38; Uzunçarşılı, II, 258

[74] Âlî, 234/a; Müneccimbaşı, II, 457

[75] Kemal Paşa, 45/b; Keşfi, *Selim-Nâme,* 33/b; Feridun Bey, *Mecmûa-i Münşeât-ı Selâtin*, II, İstanbul 1274-5, 458

verildiğini, ancak İslâm'ı kabul ederse kurtulabileceğini söylüyordu.[76] Şah İsmail, savaşa hazır olduğunu bildiren cevabî mektubunu Selim'e gönderdi ve Kılıç adlı elçiyi öldürttü.[77] Karşılıklı mektuplaşmalardan sonra Selim 24 Nisan 1514'te, önce ordunun buluşma yeri olan Yenişehir Ovasına sonra da Seyitgazi'ye geçmek üzere hareket etti.[78]

140 bin asker, 5 bin zahireci ve 60 bin deveden müteşekkil ordusuyla[79] Sivas'a gelen Selim, önce ordunun başına Dukakinoğlu Ahmed Paşa'yı; süvari ve akıncı kuvvetlerinin başına da Mihaloğlu Mehmed Bey'i getirdi. Sivas'a gelmeden önce Konya'ya uğrayan Selim, Mevlana'nın mezarını ziyaret edip fakirlere para dağıttı. Kayseri'ye geldiğinde Dulkadiroğlu Alâüddevle ile görüşme yaptıysa da, onun desteğini alamadı. Nihayet muhtemel bir Şiî ayaklanmasını önlemek için Kayseri ile Sivas arasına İskender Paşa komutasında 40 bin kişilik bir ihtiyat kuvveti yerleştirdi. Fakat orduda yiyecek ve saman sıkıntısı da başgösterdi. Bundan dolayı mahallî Gürcü beylerinden yardım talep eden Selim, aynı zamanda Şah İsmail'i oyalamak için de ona tahrik edici bir mektup yazdı.[80]

Osmanlı ordusu Erzincan'a bağlı Yassıçemen'deki Hasanbey Çayırına geldiğinde Selim, Şah'tan bir mektup aldı. Şah mektubunda yumuşak bir üslup

---

[76] Feridun Bey, I, 379-381; Sadeddin, II, 246 vd.
[77] Lütfi Paşa, 219; Uzunçarşılı, II, 260
[78] Feridun Bey, I, 459; Kemal Paşa-Zâde, defter 9, 47/a; Âlî, 237/a; Şükrî, 12/b; Hammer, IV, 127
[79] Celal-Zâde Mustafa Çelebi, *Selim-Nâme*, 102/a
[80] Feridun Bey, I, 383; Celal-Zâde 102/a vd; Lütfi Paşa, 218; Sadeddin, II, 256; Hammer IV, 131. Uzunçarşılı, II, 262

kullanmakla birlikte, Selim'in üslubunu tenkid ediyor, bu tür davranışları bir hükümdara yakıştıramadığını vurguluyor ve bu mektupları ancak afyonla sarhoş olan katiplerin yazabileceğini söylüyordu. Savaş istemediğini, ancak gerekirse savaştan kaçmayacağını da dile getiyordu.[81] Bu mektubu alan Yavuz, son derece kızmış ve Şahın gönderdiği elçiyi öldürtmüştü.[82]

Osmanlı ordusu Şah İsmail'i arıyor fakat Şah bir türlü ortaya çıkmıyordu. Bu durumdan hoşnut olmayan askerler geri dönmek istediklerini, söylemeye ve tezahurat yapmaya koyuldular. Yeniçerilerin bu davranışlarının neticesinde daha ileri gitmenin mahzurunu arz etmeğe çalışan Hemden Paşa'nın kellesi derhal uçuruldu.[83] Daha sonra Selim atına bindi ve ordu üzerinde büyük bir tesir icra eden bir konuşma yaptı. Bu davranıştan etkilenen ordu onu takip etti.[84] İki ordu İran sınırının batısındaki Çaldıran Ovasında karşılaştılar (23 Ağustos 1514).[85]

2. Çaldıran Savaşı ve Sonuçları

23 Ağustos 1514 Çarşamba günü Çaldıran Ovasında mevzilenen Osmanlı ordusunda Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa, Zeynel Paşa, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Sadrazam Hersekzâde Ahmed Paşa, Vezir Dukakinoğlu, Vezir Mustafa Paşa, Ferhat Paşa gibi devlet adamları, kazasker ve bazı din adamları bulunuyordu.[86]

---

[81] Feridun Bey, I, 384; Celal-Zâde, 103/b
[82] Miroğlu, 296
[83] Celal-Zâde, 105/a; Uzunçarşılı, II, 264; Tansel, *Yavuz*, 49
[84] Âlî, 238/b; Öztuna, *"Selim I"*, 341
[85] Kemal Paşa-Zâde, 523/a
[86] Tansel, *Yavuz*, 53-4

İlk olarak 80 bin kişilik bir kuvveti olan Şah İsmail Osmanlı kuvvetlerinin üzerine hücum etti. Bu hücum esnasında Osmanlılardan Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ile birlikte pek çok sancakbeyi öldü.[87] Osmanlı ordusunun bir kısmı dağılmakla birlikte, topların devreye girmesiyle Şah İsmail'in ordusu darmadağın oldu. Başta Şahın sol kanadına kumanda eden Ustaçluoğlu olmak üzere pek çok kumandan öldürüldü. Savaş Osmanlıların lehine döndü. Şahın ordusunda bir panik başladı ve bütün çabaları boşa çıkan Şah İsmail akşam saatlerinde Tebriz'e doğru kaçmaya başladı.[88] Kendisini burada da emniyette görmeyen Şah, Sultaniye mevkiine çekilmek zorunda kaldı.[89]

Bu zaferi müteakip Şiî ordugahı, hazineleri, Şahın ve emirlerinin zevceleriyle birlikte Osmanlı ordusunun eline geçti. Çok çetin geçen savaşta Safevî ordusundan on dört han, Osmanlı ordusundan da on sancakbeyi kayıp verildi. Savaşın sonunda Çaldıran'da iki gün divan kurduran Selim, şehit düşenlerin namına bir de anıt yaptırdı.[90]

Daha sonra Tebriz'e hareket eden Selim ve ordusu burada bir hafta kalarak, dört halîfe ile ashabın isimlerini hutbede okuttu. Şah İsmail'in Tebriz'deki hazinesinin tamamına el koydu.[91] Bu sırada Tebriz'de bulunan Timur'un torunu, Hüseyin Baykara'nın oğlu Bediuzzaman, Selim'e sığındı ve

---

[87] Âlî 240/a; Sadeddin, II, 268; Müneccimbaşı, II, 463; Uzunçarşılı, II, 268
[88] Kemal Paşa-Zâde, 56/b; Muhyiddin Çelebi, 191; Altundağ, *"Selim I"*, 427; Tansel, *Yavuz*, 59
[89] Kemal Paşa-Zâde, 56/b; Miroğlu, 299
[90] Uzunçarşılı, *"Şah İsmail'in Zevcesi Taçlı Hanım'ın Mücevheratı"*, Belleten, XXII, sayı 92, Ankara 1959, 613; Miroğlu, 299
[91] Kemal Paşa-Zâde, 60/b; Âlî 241/a; Hammer, IV, 140

Selim'le birlikte İstanbul'a geldi.[92] Tebriz'den Nahçıvan Karabağ'a gelen Selim, yeniçerilerin baskıları üzerine Amasya'ya dönmek zorunda kaldı. Bu arada yeniçerileri destekliyor görünen Veziriâzam Hersekzâde ile ikinci Vezir Dukakinoğlunu azletti.[93] Ordu Amasya'da kışlayacaktı. Bununla birlikte Bayburt'un Bıyıklı Mehmed Paşa tarafından alındığı haberini alan Selim, Karahisar, Canik ve Trabzon'u da ilave ederek Erzincan Valiliğine Bıyıklı'yı tayin etti. Kendisi Amasya'da kışladı. Orduya da kışı Ankara'da geçirten Selim, Şah İsmail'in gönderdiği sefirleri tevkif etti ve Şahın karısını Cafer Çelebi'ye nikahladı.[94]

Çaldıran Savaşından sonra da Osmanlı-İran münasebetleri düzelmedi. Gerçi bundan sonra iki devletin orduları bütün güçleriyle bir daha karşı karşıya gelmediler. Ancak Doğu Anadolu üzerinde kimin hâkim olacağı meselesi iki tarafı da uzun zaman meşgul etti ve küçük kuvvetler arasında silahlı çatışmaların devamına sebep oldu. Ayrıca Anadolu'da İranlıların tahrik ettiği bir takım kimseler, Osmanlı idaresini rahatsız etmekten bir an geri kalmadılar.

Çaldıran Savaşı, İran'da Safevî Devletinin kudret ve nüfuzunu sarstı, fakat bu zafer ve geçici olan istila, Safevîlere bağlı olanların inançları üzerinde esaslı bir değişiklik meydana getirmedi. Onun için Osmanlılar çekilir çekilmez, bilhassa İran'ın kuzeyinde Şah İsmail'in hakimiyeti ve otoritesi yeniden kuruldu. Fakat Sunnîlerin de bulunduğu Doğu Anadolu'da bu nüfuz ve hâkimiyet, hiç bir

---

[92] Lütfi Paşa, 236; Şükrî, 20/a; Uzunçarşılı, II, 269
[93] Kemal Paşa-Zâde, 66/a; Şükrî 22/a; Uzunçarşılı, II, 270
[94] Tansel, *Yavuz*, 62 vd.

zaman, Çaldıran Savaşından önceki yıllarda olduğu gibi tesis edilemedi. Bunda Şah İsmail'in Doğu Anadolu'daki Kürt beylerine karşı düşmanca tavrı ve buna karşılık Selim'in, Şahın bu tutumundan istifade ederek bahsedilen Kürt beylerini kendisine çekmesi de etkili oldu.[95]

3. Anadolu'da Devlet Otoritesinin Kurulması

Daha Çaldıran Savaşından evvel yanında bulunan Akkoyunlu Türkmen beylerinden Sultan Murad'ı Diyarbekir Eyaletini zapta göndermek suretiyle doğu ve güney bölgelerine büyük önem veren Selim, Amasya'da bulunduğu sırada, başta Bayburt ve Erzincan olmak üzere Kiği taraflarına Bıyıklı Mehmed Ağa'yı Beylerbeyi olarak tayin etmişti. Bıyıklı, verilen emir üzerine Kemah'ı kuşatarak şiddetli tedbirler almış ve kuşatma uzun süre devam etmişti. Selim, bizzat kale önüne gelerek kuşatmaya katılmış, bu yüzden kale 19 Mayıs 1515'te teslim olmak zorunda kalmıştı.[96]

Kemah'ı alarak Sivas'a gelen Selim, Çaldıran Savaşında kendisine muhalif olan Dulkadiroğlu Alâüddevle'nin üzerine Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa'yı 40 bin kişilik bir orduyla gönderdi. Ayrıca Çaldıran Seferine katılan Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de rehber olarak tayin etti. Göksun yaylasında yenilen Bozkurt Bey, hızla kaçıp Elbistan'n yakınındaki Turna (Nurhak) Dağı'na çekildi. Son olarak bu bölgede yapılan savaşta kendisiyle birlikte dört oğlu, çok sayıda akrabaları ve yandaşları öldürüldü.[97]

---

[95] Tansel, *Yavuz*, 76
[96] Şükrî, 27/a; Keşfî, 56/b; Feridun Bey, I, 413; Tansel, *Yavuz*, 76; Uzunçarşılı, II, 271
[97] Hammer, IV, 146 vd.; Uzunçarşılı, II, 271 vd.

Bu savaştan sonra tamamen işgal edilen Dulkadir memleketi, başta Maraş ve Elbistan olmak üzere, bir sancak oluşturularak Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verildiği gibi, savaşta büyük hizmetleri görülen Hadım Sinan Paşa da veziriâzamlığa tayin edildi.[98]

Osmanlı ordusunun, İdrisî Bitlisî gibi bir kısım Şâfiî yerli umerânın da gayretleriyle Diyarbekir'i zaptetmesi, Safevîleri güç duruma düşürdü. Şah İsmail biraderi Karahan'ı Diyarbekir'e yollamış ve burayı kuşatma altına aldırtmıştı.[99] İstanbul'a dönen Selim, Diyarbekir'in yardımına Bıyıklı Mehmed Paşa ile Sivas Beylerbeyi Sâdi Bey'i memur etti. Sonuçta bu iki Osmanlı emiri, Karahan'ı yenerek, Mardin taraflarına sürdüler.[100]

Daha sonra Mardin'i de zapteden Osmanlı kuvvetleri Diyarbekir'i geri almak üzere yeniden teşebbüs eden Karahan'ı Mardin civarındaki Koçhisar'da 1517'de kesin bir mağlubiyete uğratarak Diyarbekir mıntıkasına tamamen yerleştiler. Aslen Diyarbekirli olan Ahmed Bey bu bölgeye vali tayin edildi. Ayrıca 1517 Mısır Seferinde, Halep'in fethini müteakip Malatya, Urfa, Behisni, Ergani, Harput, Divriği, Siverek ve ikinci defa Mardin Osmanlı yönetimine geçti.[101]

Nitekim, Selim'in de İran ve Mısır üzerine yürümeden, Anadolu'da otorite kurmaya öncelik verdiğini görüyoruz. Mezkur yerlerin alınmasıyla Anadolu'da

---

[98] Uzunçarşılı, II, 277
[99] Sadeddin, II, 305; Uzunçarşılı, II, 274; Tansel, *Yavuz*, 79
[100] Sadeddin, II, 310; Uzunçarşılı, II, 274
[101] Sadeddin, II, 329; Uzunçarşılı, II, 275-6

Osmanlı Devletinin otoritesi kurulmuştu. Böylece doğu ve güneye seferler düzenlenmesi ve Müslümanların birliğini tehdit eden sebeplerin ortadan kaldırılarak, "coğrafî, siyasî birliğin" sağlanmasına yönelik harekete geçilmemesi için hiç bir neden kalmamıştı.

B. MEMLUKLAR VE DULKADİR BEYLİĞİ İLE İLİŞKİLER

1. Dulkadir Beyliği ve Bu Beyliğin Sonu

Osmanlı, İran ve Memlûk toprakları arasında bulunan Dulkadir Beyliği üzerinde bu üç devletten her biri hakimiyet kurmayı düşündüler. Güneye ve hatta doğuya yapılacak bir sefer sırasında bu beyliğin dost veya düşman oluşunun, politik ve iktisadi yönden neler ifade edeceğini çok iyi takdir eden Osmanlılar, Dulkadiroğullarıyla bir akrabalık kurmayı lüzumlu gördüler.[102] Bu sebeple aradaki münasebetler dostça devam etti. Fakat Memlûklulların bu beyliğin iç işlerine müdahale etmeleri durumun değişmesine ve Dulkadir beylerinin, bazen Memlûkların, bazen de Osmanlıların baskısıyla iş başına gelmesine sebep oldu. 1479'da Osmanlıların yardımıyla beylik makamına gelmiş olan Alâüddevle, II. Bayezıd'ın kayınpederi ve Selim'in ana tarafından büyük babası idi.[103] Bununla beraber Alâüddevle, uzun süren idaresi sırasında iki yüzlü bir siyaset takip ederek, çok defa Osmanlıları aldatmıştı. Ancak onun bu durumu Selim'in gözünden kaçmamıştı.[104] Zaman geçtikçe Osmanlılardan uzaklaşan Alâüddevle, Selim'in tahta çıkışını da tebrik etmemişti.[105] Ayrıca o, belkide daha bu tarihlerde Şah İsmail'le birlikte Osmanlılar aleyhinde hareket etme yolunda birleşmişti. Bununla beraber Çaldıran Seferine çıkan Selim, gerçek durumu daha iyi anlamak

---

[102] Halil Edhem, "*Mısır Fethi Mukaddimatına Ait Mühim Bir Vesika*" T.O.E.M. 1926, sayı 19-96, 309; Uğur, *Yavuz*, 93
[103] Edhem, 311; Tansel, *Yavuz*, 101
[104] Şükrî 4/a; Tansel, *Yavuz*, 101
[105] Şükrî, 27/a; Tansel, *Yavuz*, 101

üzere, Çubuk Konağından bir elçi göndererek onu İran Seferine dâvet etti. Gönderilen mektupta Osmanlılarla Dulkadirlilerin aynı mezhepten oldukları dile getiriliyordu.[106] Olumlu cevap alınamayacağı zaten bilinen bu teklifi, Alâüddevle ihtiyarlığını bahane ederek reddetti.[107] Fakat o, bununla da yetinmeyerek Türk ordusunun Çaldıran'da savaşmak üzere İran sınırını geçtiği sıralarda, Dulkadir topraklarına yakın olan Osmanlı köy ve kasabalarına saldırdı.[108]

Bundan dolayı onun hemen cezalandırılması gerekirdi. Fakat o anda bu mümkün olmadığı için yapılanlara göz yumuldu. Öte yandan Alâüddevle'nin, düşmanca davranışları daha sonra da devam etti. Çaldıran Seferinden dönen ve erzak sağlamak üzere Dulkadir topraklarına giren Osmanlı memurlarına iyi muamele etmediği görüldü. Casusların verdiği bilgilerden, Şah İsmail ile münasebetlerini daha da ileriye götürdüğü anlaşıldı.[109] Onun bu cesareti sadece Şah İsmail ile aralarında meydana gelen dostluktan değil, belki de Memlûk sultanı dahil olmak üzere üçü (Şah, Gavri, Alâüddevle) arasında Osmanlılara karşı kurulması düşünülen birlikten ileri geliyordu. Ancak Selim'in tam zamanında yaptığı müdahale buna imkan bırakmadı. Çünkü o, Çaldıran Seferinden Amasya'ya döndüğü vakit, Dulkadir prenslerinden Şehsuvaroğlu Ali Bey'i hemen Kayseri sancakbeyliğine tayin etmiş ve Dulkadir toprakları işgal edildiği takdirde buraların kendisine verileceğini imâ etmişti.[110] Selim, kendisine

---

[106] Sadeddin, II, 249
[107] Sadeddin, II, 249; "Ârifî Paşa, *Maraş ve Elbistan'da Zülkadiroğulları Hükümeti"*, T.O.E.M. 33. cüz; Hammer, IV, 224
[108] Süheylî, 450/b
[109] Topkapı Sarayı Arşivi, 5674 (17); Tansel, *Yavuz*, 102
[110] Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyetleri*, Ankara 1953, 332, (Bu eser bundan sonra "Fatih" olarak geçecektir).

ait olmayan toprakları kendi sancakbeylerinden birine veriyor ve bu tutumu ile de bir taraftan Dulkadir Beyine öte taraftan da onu himaye etmekte olan Memlûk Sultanına karşı meydan okumuş oluyordu.

Alâüddevle'ye gelince o, yalnız başına Osmanlılara karşı bir iş yapamayacağını bildiği içindir ki, durumu, Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye bildirmiş ve Osmanlıların takındığı tavırdan sikayetçi olmuştu.[111] Bunun üzerine Memlûk Sultanının bir elçisi Kemah'a doğru hareket halinde bulunan Selim'in karargâhına gelmiş ve Karacabey Çayırı'na ulaşıldığı gün Padişaha Gavri'nin bir mektubunu sunmuştu.[112] Gavri bu mektubunda Selim'in hareketlerini tenkid ediyor ve bir takım isteklerde bulunuyordu. Yeni bir İran seferi tasarlamakta olan ve Kemah alındıktan sonra Sivas'a gelen Selim İran işini bir tarafa iterek Dulkadir Beyliğini ortadan kaldırmaya karar vermişti.[113] Böyle yapıldığı taktirde, öteden beri Osmanlılarla Memlûklar arasındaki münasebetlerin iyi veya kötü oluşunda tesiri büyük olan ve daha çok Memlûklara mütemâyil bulunan bir gücün Osmanlıların doğu veya güneye yapacağı bir savaş esnasında meydana getireceği tehlike ortadan kalkacak ve Anadolu'nun bu bölgesindeki Türk unsuru esas kütleye katılarak Osmanlılar tarafından sağlanmaya çalışılan "Milli birliğin" tamamlanması yolundaki adımlardan birisi daha atılmış olacaktı.[114] Memlûkluların Dulkadir meselesine fiilen katılmaları her an mümkündü. Bundan dolayı onları her zaman hesaba katmak gerekiyordu.

---

[111] Tansel, *Yavuz,* 103
[112] Sadeddin, II, 291; Hammer, IV, 147
[113] Şükrî, 27/a
[114] Tansel, *Yavuz,* 104

Bütün bu gelişmelerden sonra 12 Haziran 1515'te başlayan savaş, Dulkadir Beyi Alâüddevle'nin savaşı kaybetmesi, savaş meydanında ölümü ve başının Selim'e sunulmasıyla sonuçlandı.[115] Bu savaştan sonra Dulkadir şehirleri Selim'e teslim edilip ve onun adına hutbeler okunarak idaresi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e bırakıldı.[116]

2. Mısır Seferi

Dulkadir Beyliğinin ortadan kalkması, Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin düzelmesini sağlayamadı. Bununla birlikte, Osmanlı-Memlûk ilişkilerini etkileyen tek sebep de değildi.

II. Bayezıd zamanında yapılan Osmanlı-Memlûk savaşları, iki taraf için kesin bir sonuç vermemişti. Fakat aynı hükümdar zamanında bu iki devlet bir daha savaşmamıştı. Hatta kendileri için müşterek tehlike saydıkları Safevî Devletine karşı birlikte hareketi bile düşünmüşlerdi. İhtimal ki bu hali dikkate alan Şah İsmail, iki yıl önce İran'a gelmiş, 1512 Haziranında Kahire'ye dönmüş olan Emir Timur adındaki zatın idaresindeki Memlûk heyetini çok soğuk karşılamış ve onlara bir ikramda bulunmamıştı.[117]

Bundan başka Şah İsmail'in Memlûklulara tâbi halk arasında Şiîliği yaymaya çalıştığı görülmüş ve Hristiyanlarla birleşip Memlûk topraklarına

---

[115] Ârifî Paşa, 550; Hammer, IV, 224; Uzunçarşılı, II, 273
[116] Âlî, 244/a; Sadeddin, II, 297; Edhem, 311
[117] Tansel, *Fatih,* 116; Tansel, *Yavuz,* 108

yürümeyi tasarladığı da duyulmuştu. Bununla beraber 1512 Haziranında Kahire'de, diğer elçilerle birlikte İran elçileri de vardı. Memlûk Sultanı bunlara hilat giydirmiş fakat herhangi bir vaadde bulunmamıştı.[118] İşte iki tarafın birbirine karşı bu şekilde davrandıkları, buna karşılık Osmanlı-Memlûk münasebetlerinin gittikçe dostane bir şekil aldığı sıralarda II. Bayezıd'ın tahttan indirildiği ve kısa süre sonra öldüğü haberi Kahire'de duyuldu.

Yeni hükümdarın nasıl bir politika takip edeceği ve ne tarafa yöneleceği bilinmemekle birlikte, Memlûk Sultanının Selim'le de iyi ilişkiler kurmak istediği ve cülûsu tebrik bahanesiyle Selim'e bir elçi yolladığı bilinmektedir. Bol hediyeler getiren elçi, Selim'in şehzâdeleri etkisiz hâle getirmesine kadar Edirne'de beklemek mecburiyetinde kaldı ise de, Padişahın Edirne'ye dönmesinden sonra kabul edildi ve büyük iltifat gördü.[119] Bu davranışı dikkate alan Sultan Gavri, Selim'e İran Şahına karşı bir ittifak anlaşma imzalama teklif etti.[120] Selim de buna olumlu cevap verdi. Fakat iki tarafın da hareketlerinde samimi oldukları şüpheliydi. Çünkü daha önceki yıllarda meydana gelen bir takım sebeplerin dışında, Selim'in tahta çıkışından sonra meydana gelen olaylar, iki devletin anlaşmasını pek mümkün kılmıyordu. Ayrıca Ön Asya'da, İslâm dininin maddi ve manevî merkezleri halinde bulunan İran ve Mısır'ın Osmanlıların askerî üstünlüğü karşısında, liderliği Osmanlılara bırakmak durumuna girmiş olmaları bu devletleri düşündürmekteydi.[121]

---

[118] Tansel, *Yavuz*, 108
[119] Sadeddin, II, 238
[120] Edhem, 35; Tansel, *Yavuz*, 109
[121] Tansel, *Yavuz*, 109

Öte taraftan, bu tarihlerde büyük bir güç olarak meydana çıkmış olan Osmanlı Devletinin çok verimli olan Güney Toroslara ve hatta daha ilerilere göz diktiğine, Doğu Akdeniz havzasının iki devlete yeter bir saha olmadığına ve nihayet bu havza elde edilmedikçe Osmanlıların Asyadaki hâkimiyeti kesin olarak kurulamayacağına göre bu iki devletin savaşması mukadder gibi görünüyordu. O nedenle ikisi de liderlik iddiasında bulunan ve bunu sağlayacak kudreti kendilerinde gören bu devletlerin savaşmasını, şimdi bahsedeceğimiz sebepler ve olaylar hızlandırdı.

Şehzâde Ahmed'in oğullarından Süleyman ve Alaaddin, Selim'den kaçarak Memlûklara sığındıkları zaman bunlara çok yakınlık gösterilmiş, hatta 1513 yılı Nisan ve Mayıs aylarında ölen bu iki şehzâdenin cenazesinde Sultan Gavri, bizzat bulunmuştu.[122] Ayrıca Şehzâde Ahmed'in ölümünden sonra diğer oğlu Kasım da Halep'e kaçırılmış, oradan da gizlice Gavri tarafından Kahire'ye götürülmüştü.[123]

İkinci bir sebep Dulkadiroğlu Alâüddevle'nin takip ettiği siyasettir. İran Seferine katılması için yapılan teklifi reddeden Alâüddevle ile Gavri arasındaki dayanışma oldukça güçlü idi.

İki devlet arasında tampon bölge görevini yapan Dulkadiroğullarının ortadan kaldırılmasıyla Osmanlı ve Memlûklar karşı karşıya geldiler: Zaten,

---

[122] Uzunçarşılı, *Şehzâdeler,* 531, 532
[123] Uzunçarşılı, *Şehzâdeler,* 532; Tansel, *Yavuz,* 110; Uğur, *Yavuz,* 94

Gavri'nin sağlığında, onun Alâüddevle'yle ittifak halinde olduğu Selim tarafından biliniyordu.[124]

Ne Kansu Gavri'nin Selim'e karşı göstermeye çalıştığı yakınlık, ne de Selim'in ona karşı duyduğu hislerde bir samimiyet vardı. Çünkü Gavri, İranlılarla bir ittifakı olmamakla birlikte, Çaldıran'a doğru yola çıkmış olan Selim'e bir elçi göndererek, Safevîlerin lehinde arabuluculuk teklifinde bulunmuş,[125] yine bu sıralarda Gavri Osmanlıların erzak taşıyan develerine saldırmıştı. Bununla beraber Çaldıran Savaşından önce İran-Memlûklu ilişkileri pek gelişmiş değildi. Eğer dostluk münasebetleri gelişmiş olsaydı, Çaldıran Savaşında bir Memlûk ordusunun Osmanlı kuvvetlerini arkadan vurması hatta savaşın kaderini değiştirmesi mümkündü.

Kemah'ın işgali, bunu takip eden günlerde Anadolu'ya gönderilmiş olan Nur Ali kuvvetlerinin yenilmesi[126] ve Osmanlı ordusunun yeniden İran'ı istila edeceği şayialarının ortaya çıkması Şah İsmail'in endişelerini artırırken, aynı yılın Haziranında Dulkadir Beyliğinin ortadan kaldırılması da Memlûk Sultanlığı için çok kritik bir durum meydana getirmişti. Bu sebeple zengin hediyeler getiren bir İran elçisi Kahire'de büyük iltifat gördü. Gavri'ye gönderdiği mektupta Şah İsmail, İran'ın kesin surette mağlubiyeti sonunda Mısır için doğacak büyük tehlikeye dikkat çekiyor,[127] kendisinden sonra sıranın Mısır'a geleceğini ifade

---

[124] Sadeddin, II, 291 vd; Hammer, IV, 147 vd.; Tansel, *Yavuz,* bak. 110 vd.
[125] Tansel, *Yavuz,* 118
[126] Şükrî, 30/a
[127] *Vakayi-i Sultan Bayezıd ve Selim Han,* 93

ediyor[128] ve başkalarıyla kıyaslanmaması gereken Selim'in İranlılarla barıştırılması veya ittifak yapılmasını istiyordu.[129] Bu istek üzerine İran'la Memlûklular arasında bir ittifak yapıldı. Halbuki onların bu anlaşmada çok geç kaldıkları görülmektedir. Çünkü Selim, bu ittifak girişimlerini haber almış ve uygulanmasına imkan vermeden Memlûk topraklarına girmişti.[130]

Osmanlı istilasını hazırlayan sebepler arasında Memlûk sultanlığının iç durumundaki aksaklıklar başlıca rol oynamıştır.[131] Altmış yaşından sonra hükümdar olan ve adalet duygusundan uzak olduğu[132] anlaşılan Gavri, halkının büyük bir kısmı tarafından sevilmiyordu.[133] Çünkü, halkla yakınları arasında adaletsizlik yapıyor, fazla vergi alıyor, değeri düşük para bastırıyor, hayır müesseselerine ve vakıflara ait hükümleri hiçe sayıyordu. İhtiyarladıkça mal, mülk edinme hırsı gittikçe artan Gavri, görevlilerin maaşlarını ödeyemez hale gelmişti. Ayrıca Memlûklu komutanlardan bir çoğu hükümdar olma sevdasında olup, orduda zerre kadar disiplin yoktu.[134]

Gavri'nin türlü yönlerden şikayete sebep olan idaresi yüzünden halk, bir kurtarıcının gelmesini bekliyordu. Mısır uleması da, Osmanlıları Mısır'a davet ediyordu. Ayrıca Halep'deki Hanefî, Şafiî Mâlikî ve Hanbelî kadıları da ortak bir mektup göndererek Selim'i Halep'e çağırıyorlardı.[135]

---

[128] Sadeddin, II, 326
[129] Sadeddin, II, 327; Lütfi Paşa, 241
[130] Tansel, *Yavuz*, 115
[131] Kâzım Yaşar Kopraman, "*Memlûkler*" B.İ.T. VI, İstanbul 1992, 529; Uğur, *Yavuz*, 95
[132] Tansel, *Yavuz*, 115
[133] İbrahim Kafesoğlu, "*Kansu Gavri*," İ.A. VI, 163, 164
[134] Tansel, *Yavuz*, 116
[135] Topkapı Sarayı Arşivi, 11634 (26)

Yukarıda izaha çalıştığımız bu olaylar ve sebepler, halkın çeşitli sınıflarında Memlûk idaresine karşı duyulan hoşnutsuzluğun belirtisi idi. Bu sebeple halkın büyük bir kısmının Memlûk Devletinin yıkılışını normal karşılayacakları ve memleketlerinin başka bir İslâm devleti tarafından istila edilmesini yadırgamayacakları anlaşılıyordu.

Bütün bu gelişmelerden sonra Selim, sefere karar vermişti. Ama İran üzerine mi yoksa Mısır üzerine mi gidileceğini açıkça imâ etmemişti. Fakat onun, Dulkadir meselesi halledildikten sonra Mısır işleriyle daha yakından ilgilenmesi; II. Bayezıd zamanındaki Osmanlı-Memlûk savaşlarında Osmanlı kuvvetlerinin başarısızlığını daha veliahtlığı zamanında bile hazmedememiş olması; Çaldıran, Kemah ve Dulkadir savaşları sırasında Memlûk Sultanının yaptığı mücadeleler ve Gavri'nin takındığı tavır tahammülünü tüketmiş ve Memlûklar hakkındaki düşüncelerini Osmanlı ileri gelenlerinden bazılarına açmıştı.[136]

Dulkadiroğulları ülkesinin fethi, Elbistan ve Maraş'ın zaptı Osmanlı-Memlûk münasebetlerindeki gergin havayı daha da artırmıştı. Bununla beraber Selim büyük önem verdiği doğu ticaretinin kapısı olan Kızıldeniz'i korumakta aciz kalan Memlûklular üzerine gidilmesinin ve bu ticaret yoluna hâkim olmanın gerekli olduğuna inanıyordu.[137]

Esasen Yavuz'un Mısır Seferi, bir bakıma "coğrafî, siyasî ve iktisâdî İslâm birliği" projesini gerçekleştirme hareketinin devamı sayılabilirdi. Anadolu

---

[136] Tansel, *Yavuz*, 119; Uğur, *Yavuz*, 95
[137] Altundağ, "*Selim I*", 427

çapında devleşen bir devlet, herhangi bir devletin, manevi sahada da olsa, üstünlüğünü hazmedemez. İran'ın Şiîlik propagandası gibi yıkıcı mahiyette olmamakla birlikte, Mısır'ın Hilâfet propagandası da Osmanlı İmparatorluğu'nu tehdit ediyordu.

a) Merci Dâbık Savaşı

Osmanlıların Suriye'nin kuzeyini fethettikleri sırada Kansu Gavri, yanında Halîfe III. Mütevekkil Alallah olduğu halde, bütün ordusu ile Halep'ten çıktı ve Merci Dâbık'a geldi.[138] Memlûk ordusu savaş alanına önceden gelerek yerleşti. Gavri, Halep Valisi Hayırbay'ı, Osmanlı yanlısı olduğunu bildiği halde, ordunun sağ kanat komutanlığına getirdi.[139] Osmanlı ordusu da savaş alanına gelerek, her zaman olduğu gibi hilâl şeklinde harp nizamına dizildi. Ordunun merkezinde bulunan Selim, ön ve arka tarafına zincirler ile birbirine bağlı toplar yerleştirdi.[140]

Nihayet 24 Ağustos 1516'da başlayan savaşın ilk başlarında Hayırbay, kuvvetleriyle birlikte savaşı terk etti. Osmanlıların teknik üstünlüğüne dayanamayan Memlûklular kısa zamanda mağlup oldular. Gavri hakkında çeşitli rivayetler olmakla birlikte, en kabul göreni Halep'e kaçmak isterken üzüntüsünden felç geçirerek ölmesidir.[141] Memlûk Sultanının karargahı bütün eşyasıyla birlikte ele geçti. Osmanlı kuvvetleri Hama, Humus ve Şam'ı da alarak merasimle Halep'e girdi. Selim, Halep'de iken başta III. Mütevekkil Alallah ve

---

[138] Silahşör, *Fetih-Nâme-i Diyar-ı Arab*, nşr. Selahattin Tansel, T.V. s. 1, sayı, 17, 18 den ayrı basım, 1958, 1961, 14; Uzunçarşılı, II, 286
[139] Sadeddin, II, 333; Uzunçarşılı, II, 286
[140] Sadeddin, II, 334; Uzunçarşılı, II, 286; Tansel, *Yavuz*, 137
[141] Âlî, 253/a; Sadeddin, II, 337; Hammer, IV, 194; Uzunçarşılı, II, 286

mezhep kadılarını kabul etti. Ulu Câmi'de okunan hutbede hatip, Selim'i "Hadimü'l Haremeyn eş-Şerifeyn" ünvanı ile vasıflandırdı.[142]

Aynı zamanda Veziriâzam Sinan Paşa tarafından, Güney Suriye, Filistin, Safed, Nablus, Kudüs, Aclun ve Gazze gibi şehirler de alınarak Osmanlı ordusu için Mısır yolu açılmış oldu.[143]

b) Ridaniye Savaşı

Merci Dâbık Savaşından sonra Mısır'a kaçan Memlûk emirlerinin gayretiyle Tomanbay Memlûk Sultanı ilan edildi (10 Ekim 1516). Bunun üzerine Sultan Selim, Mısır'a yürümeden evvel Tomanbay'a bir mektup yazarak adına para bastırıp, hutbe okutması şartıyla, Gazze'den öteye olan Mısır topraklarını Memlûklara bırakacağını bildirdi.[144] Mektubun tesirinde kalan Tomanbay barış yapmak istediyse de, yanında bulunan emirler, şiddetle karşı koyarak Selim'in elçisini öldürttüler. Bu da Rıdaniye Savaşını hazırlayan sebeplerden biri oldu.[145]

Selim hızla ilerleyerek sırasıyla el-Ariş, Hânyunus, Salihiyye ve Bilbis'i alarak Kahire önlerinde bulunan Ridaniye'ye ulaştı. Memlûklar 20 bin ile 50 bin arasında bir kuvvetle, Frenklerden elde edilen iki yüz topla siper ve hendek kazmak suretiyle Ridaniye'yi tahkim etmişlerdi.[146] Kahire'deki Mukaddam

---

[142] Hammer, IV, 280; Öztuna, *"Selim I"*, 348; Ayrıca bak. C. Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, Çev. Neşet Çağatay, Ankara 1992, 239

[143] Sadeddin, II, 346; Keşfî, 81/a; Uzunçarşılı, II, 287; Miroğlu, 307

[144] Abdullah bin Rıdvan (Rıdvan Paşa-Zâde) *Tarih-i Mısr*, 162/b; Celal-Zâde, 133/b; Tansel, *Yavuz*, 148

[145] Süheylî, 30; Silahşör, 2. fasikül, 16; Şükrî, 47/a

[146] Silahşör, 2. fasikül, 2; Zâim Mir Mehmet Kâtib, *Kitab-ı Cami'üt-Tevarih*, 269/a

Dağı'ndan Nil'e kadar uzanan sahada Osmanlılara karşı mukavemete çalışmışlardı (Şubat 1517).

Buna karşılık Osmanlı ordusu, Selim'in idaresinde giriştiği genel taarruz sonucunda Memlûkları bozguna uğrattı. Bir süvari birliği ile geceleyin Mukaddam Dağı'nı dolaşmak suretiyle Tomanbay'ın ordugâhına güneyden taarruz eden Selim, kumlar içine yerleştirilmiş sabit topların kullanılmasına vakit bırakmadı. Buna karşılık Osmanlı topları hızla ve ustalıkla yerleştirilerek Memlûk ordusunun büyük bir kısmını imha etti. Buna rağmen Memlûklar Osmanlı taarruzuna karşılık verdiler. Savaş ertesi gün ikindi saatine kadar devam etti.[147] Tomanbay sonunda kaçmak zorunda kaldı. Osmanlı ordusu Tomanbay'ın peşinden Kahire'ye girerek şehri yağmalayıp, yakaladıkları Çerkezleri öldürdüler.[148]

Savaşın ikinci gününde Veziriâzam Sinan Paşa öldü.[149] Selim üç gün sonra, yanında Halîfe ve dört mezhep kadısı olduğu halde Kahire'ye girdiyse de şehrin tamamen zaptedilmemiş olması yüzünden ordugâhını Eski Mısır ile Bulak arasında bir mevkîde kurmak zorunda kaldı.[150] Nitekim 27-28 Ocak gecesi 10 bin kişiyle ansızın Selim'in karargahına hücum eden Tomanbay, Osmanlılarla

---

[147] Silahşör, 434; Şehabettin Tekindağ, *"Tomanbay"*, İ.A., XII, İstanbul 1988, 55
[148] Sadeddin, II, 356; Lütfi Paşa, 260; Feridun Bey, I, 485
[149] Silahşör, 2. fasikül, 5, 6; Alî, 256/b; Abdulgaffar Kırımî, *Umedet'ül-ahbar*, 222/b; Müneccimbaşı, II, 485; Sadeddin, II, 355; Keşfî, 97/a
[150] Keşfî, 104/a

Dağı'ndan Nil'e kadar uzanan sahada Osmanlılara karşı mukavemete çalışmışlardı (Şubat 1517).

Buna karşılık Osmanlı ordusu, Selim'in idaresinde giriştiği genel taarruz sonucunda Memlûkları bozguna uğrattı. Bir süvari birliği ile geceleyin Mukaddam Dağı'nı dolaşmak suretiyle Tomanbay'ın ordugâhına güneyden taarruz eden Selim, kumlar içine yerleştirilmiş sabit topların kullanılmasına vakit bırakmadı. Buna karşılık Osmanlı topları hızla ve ustalıkla yerleştirilerek Memlûk ordusunun büyük bir kısmını imha etti. Buna rağmen Memlûklar Osmanlı taarruzuna karşılık verdiler. Savaş ertesi gün ikindi saatine kadar devam etti.[147] Tomanbay sonunda kaçmak zorunda kaldı. Osmanlı ordusu Tomanbay'ın peşinden Kahire'ye girerek şehri yağmalayıp, yakaladıkları Çerkezleri öldürdüler.[148]

Savaşın ikinci gününde Veziriâzam Sinan Paşa öldü.[149] Selim üç gün sonra, yanında Halîfe ve dört mezhep kadısı olduğu halde Kahire'ye girdiyse de şehrin tamamen zaptedilmemiş olması yüzünden ordugâhını Eski Mısır ile Bulak arasında bir mevkiîde kurmak zorunda kaldı.[150] Nitekim 27-28 Ocak gecesi 10 bin kişiyle ansızın Selim'in karargahına hücum eden Tomanbay, Osmanlılarla

---

[147] Silahşör, 434; Şehabettin Tekindağ, *"Tomanbay"*, İ.A., XII, İstanbul 1988, 55
[148] Sadeddin, II, 356; Lütfi Paşa, 260; Feridun Bey, I, 485
[149] Silahşör, 2. fasikül, 5, 6; Alî, 256/b; Abdulgaffar Kırımî, *Umedet'ül-ahbar*, 222/b; Müneccimbaşı, II, 485; Sadeddin, II, 355; Keşfî, 97/a
[150] Keşfî, 104/a

şiddetle mücadele ederek iki gece sonra yeniden girdiği Kahire'de hendekler kazdırıp, barikatlar kurdurtmak suretiyle sokak savaşlarına başladı.[151]

Osmanlılar girdikleri sokak savaşları sonunda Tomanbay'ı yakalayamadılar. Sokak savaşına Kahire halkı da iştirak ederek Osmanlı ordusunu engellemeye çalıştılar. Bu arada Canberdi Gazali gibi pek çok Memlûk ümerası teslim oldu.[152] Kadın kıyafetinde Saîd bölgesine kaçan Tomanbay, affi için girişimlerde bulundu ise de netice alamadı. Cîze mevkiinde giriştiği bir hareket sonunda yenildi ve Buheyre'ye kaçtı. Bu çarpışmalarda pek çok Çerkez ve Urban halkı öldürüldü. Bir kısmı Nil'e atılarak boğuldu.[153]

Selim, 26 Martta Nil'i geçmek isterken yakalanan Tomanbay'a bir görev vermek istiyordu. Fakat halkın Tomanbay'a olan ilgisini görünce Canberdi Gazalî ve Hayırbay'ın tavsiyeleri üzerine, onun asılmasını emretti. 13 Nisan 1517'de Babu'z-Zuveyle'de asıldı.[154] Selim tarafından cesaret ve kahramanlığı takdir edilen Tomanbay'ın cenazesine, Selim, bizzat kendisi de katılarak hükümdarlara mahsus bir törenle, üç gün asılı kaldıktan sonra defnedildi.[155] Bu suretle 1250'den beri 267 yıl devam edip Moğol ve Haçlı saldırılarını başarı ile durduran Memlûk Sultanlığı 13 Nisan 1517'de fiilen sona erdi.[156]

---

[151] Sadeddin, II, 358; Silahşör, 2. fasikül, 7; İ.H. Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II*, İstanbul 1948, 34; Uzunçarşılı, II, 290
[152] Sadeddin, II, 364; Feridun Bey, I, 487; Şükrî, 44/b
[153] Muhyiddin Çelebi, 195; Hammer, IV, 218
[154] Feridun Bey, I, 489; Şükrî, 54/a; Sadeddin, II, 368; Hammer, IV, 224; Uzunçarşılı, II, 292
[155] Keşfî, 54/b; Uzunçarşılı, II, 291
[156] Uzunçarşılı, II, 292; Tekindağ, "*Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış*", T.D. XXV, (1971) 36 vd.

Selim, İstanbul'a dönmeden önce Mekke emirinin gönderdiği anahtarları aldı; buna karşılık emire pek çok hediyeler gönderdi. Eski Halep Valisi Hayırbay'ı Mısır valiliğine tayin etti. Ulema, sanatçı, şeyh, bey vb. Kahire'nin pek çok nüfuzlu kişilerini de İstanbul'a sürdü.[157] Bu nüfuzlu şahısların yanısıra pek çok kitap ve ilmi eserler de İstanbul'a nakledildi.[158] İstanbul'a gelenler arasında Halîfe III. Mütevekkil Alallah da vardı. İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra Yedikule'ye hapsedilen halîfe, Selim'in vefatından sonra, Kanûnî zamanında hapisten çıkarılarak, Kahire'ye dönmesine müsaade edildi. Daha sonra ayrıntılı olarak ele alacağımız gibi, Mütevekkil'in İstanbul'da bulunduğu zaman, hilâfeti merasimle Selim'e bıraktığına dair bazı görüşler varsa da, Ş. Tekindağ'a göre doğruluğu kesin değildir.[159] Bu tarihten T.B.M.M.'nin 3 Mart 1924 tarihinde, hilâfeti ilga etmesine kadar Osmanlı Padişahları dört asır süre ile Müslümanların büyük bir kısmı tarafından "Halîfe" olarak tanındılar.[160]

Mısır Seferinin sonunda Selim, Osmanlı topraklarına el-Cezîre, Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz bölgelerini katarak ülkesinin topraklarını bir misli genişletti. Bundan başka o asırlara göre önemi çok büyük olan, bütün İslâm aleminin manevi hükümdarlığı olarak kabul edilen halîfeliği alması, Osmanlı hükümdarlarının mevkilerini yükseltti ve İslâmiyetin doğduğu Mekke ve Medine'nin Osmanlı idaresi altına girip, Selim'in, mütevazî bir tâbir olan

---

[157] Feridun Bey, I, 492; Hammer IV, 236; Danişmend, 44; Uzunçarşılı, II, 293; Tansel, *Yavuz*, 200

[158] Lütfi Paşa, 272; Uzunçarşılı, II, 293

[159] Tekindağ, *Memlûk Sultanlığı*, 36 vd.

[160] Tekindağ, *Memlûk Sultanlığı*, 37

"Hadimü'l-Haremeyn-i Şerifeyn" ünvanını alması, bu devlete karşı olan hürmet ve itibarı kat kat artırdı.[161]

Selim'in Doğu ve Güney Siyaseti ve Mısır'ın fethi neticesinde büyük bir gelişme gösteren Osmanlı Devleti hemen her bakımdan rakipsiz bir duruma geldi ve son derece zengin gelir kaynaklarına sahip oldu. Güçlü Osmanlı filosonun temelleri de Mısır Seferi sonunda atıldı. Bu müsait şartlar, Selim'in vefatından sonra onun yerine geçen oğlu Süleyman devrinin son derece parlak geçmesini sağladı. Öyle ki, tahtın yegane sahibi olan Süleyman, zahmetsizce tahta oturdu[162] ve ülkedeki huzur ve istikrar sebebiyle hemen icraatlarına başladı.

Büyük tehlike arz eden Safevî Devleti ve Şiîlik, İran Seferiyle; Memlûk Devleti ve Hilâfet Mısır Seferiyle halledilmiş, Osmanlı Devletini "Cihan hâkimiyeti" yolundan alıkoyacak iki engel ortadan kalkmıştı. Artık Selim'in oğlu Kanunî, batı sınırlarını daha kolay genişletebilirdi. Nitekim öyle de olmuştur. Selim bütün gücüyle doğu ve güneye yüklenirken, oğlu Süleyman da batıya yönelerek Osmanlı İmparatorluğunu çağının en büyük ve en güçlü devleti haline getirmişlerdir.

---

[161] Uzunçarşılı, II, 306

[162] Gökbilgin, *"Süleyman I,"* İ.A. XI, İstanbul 1970, 100-101; H.G.Yurdaydın, *Kanûni'nin Cülûsu ve İlk Seferleri,* Ankara 1961, 3-5

3. Hilâfet Meselesi

a) Halîfe ve Hilâfet Kavramları ve Hilâfetle İlgili Görüşler

Birinin yerine geçen kişi anlamına gelen halîfe kavramı, İslâm tarihinde Peygamberimizin vekili veya halefi olan şahıs ya da şahısları ifade eder. Müslümanlar bu kişiler için, genel olarak *"halîfe"*, *Hilâfetü Rasulullah* ve *Emiru'l-Mü'minin* adlarını kullanmışlardır. Ayrıca halîfe anlamında, *"İmam" "İmamü'l-Müslimin" "Talibu'l-Hak" "İmamu'l-Ahkâm"* gibi ünvanların da Hariciler ve onların kolları tarafından kullanıldığı görülmüştür.[163] Şiîler de halîfe değil, imam sıfatını kullanmışlardır.

Halîfe kelimesi Kur'an'da başlıca şu ayetlerde geçer:

"...Rabbin meleklere, ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım demişti..."[164] "Allah, sizi Nuh Kavminden sonra halîfe yaptı ve yaratılış bakımından sizi onlardan üstün kıldı..."[165] "Düşünün ki, Allah Ad Kavminden sonra sizi halîfeler yaptı ve yeryüzünde sizi yerleştirdi..."[166] "Sonra onların (günahkar kavimlerin) arkasından sizi yeryüzünde halîfeler yaptık ki, bakalım nasıl işler işleyeceksiniz?"[167] "Yoksa sıkıntıya düşen kimse, duâ ettiği zaman onun duasını kabul edip fenalığı gideren, sizi yeryüzünün halîfeleri kılan mı (hayırlı)?..."[168]

---

[163] Arnold, *"Halîfe"* İ.A. V, İstanbul 1950, 148; E.R.Fığlalı, *İbadiye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, 112
[164] Bakara/30
[165] A'râf/69
[166] A'râf/74
[167] Yunus/14
[168] Neml/62

"Sizleri yeryüzünde halîfeler yapan O'dur..."[169] Hz. Dâvud ile ilgili olarak da: "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halîfe yaptık..."[170]

Yukarıdaki ayetlerin hiçbirinde halîfe sözcüğünün Hz. Peygamberin halefinin ünvanı olduğuna dair herhangi bir işaret sözkonusu değildir. Müslüman tarihçilerin büyük çoğunluğu kelimenin, ilk kez Hz. Ebu Bekir tarafından kullanıldığını yazarlar.[171]

Hilâfet, İslâm tarihinde Hz. Peygamber (S.A.V.)'den sonra Müslüman toplumun yönetim düzeni olarak algılanmış ve kabul edilmiştir. Bazı zamanlarda imamlık ve emirlik de bu anlamda kullanılmıştır. Bazı âlimlere göre imâmet Hz. Peygamber'in halefi olarak, dini korumak ve dünyayı idare etmek için kurulmuş bir kurumdur. Kimilerine göre de hilâfet, bir bireye din ve dünya işlerinde güven verilmiş genel yoldur. Kimilerine göre ise imâmet; bütün Müslümanlar üzerinde genel yönetim hakkını kazanmaktır. Cumhuriyet dönemindeki bazı yorumlara göre ise hilâfet, hükümet demektir. Doğrudan doğruya millet işidir. Zamanın icâbına tâbidir. Onun içindir ki peygamberimiz ashabına hilâfet meselesini vasiyet etmemiştir.[172]

Halîfe seçimi ve hilâfet müessesesi, İslâm toplumu içinde değişik görüşlerin çıkmasına vesile olmuştur. Hilâfetin zorunluluğu konusunda, Müslümanlar arasında görüş birliği olmasına karşın halîfenin soyu, kabilesi,

---

[169] Fâtır/39
[170] Sâd/26
[171] Arnold, 149; İbrahim Sarıçam, *Hz. Ebu Bekir,* Ankara 1996, 71
[172] Mahmut Goloğlu, *Halîfelik,* Ankara 1973, 8; Sabri Hizmetli, *İslâm Tarihi,* Ankara 1991, 189; Ramazan Boyacıoğlu, *Hilâfetten Diyanet İşleri Başkanlığına Geçiş,* (D.T.) Ankara 1992, 3

vasıfları ve seçimi meselelerinde farklı görüşleri savunmuşlardır. Dört halîfenin hilâfetlerinin meşrûluğu ve halîfe oluş sıraları da değişik şekillerde ele alınıp, değerlendirilmiştir. Bazıları, Hz. Muhammed'in ölmeden önce Hz. Ebu Bekir'i halîfe tayin ettiğini savunurken; Şiîler bunun karşıtı bir görüşe sahip olmuştur. Hz. Ali'nin Gadîr-i Hum'da Hz. Muhammed tarafından halîfe tayin edildiğini söyleyerek, bir çok âyet ve hadisi de delil getirmişlerdir.[173]

Fakat Müslümanların çoğu bu iki görüşü de benimsemez. Ehl-i Sünnet, dört halîfeyi ve halîfe oluş sıralarını olduğu gibi kabul eder ve yasal sayarken; Hariciler; Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in halîfeliklerini tümüyle benimserler. Hz. Osman ile Hz. Ali'nin sadece halîfe oluş sıralarını meşrû sayarlarken, Hz. Osman'ın ikinci altı yılını ve Hz. Ali'nin halîfeliğinin sonraki devresini kötülerler.[174]

İmamların Kureyş'ten olması gerektiğini savunan Müslümanlar da vardır. Çünkü, onlara göre Hz. Muhammed Kureyş kabilesindendir. Dolayısıyla ondan sonra imamlar Kureyş'ten olur. Hariciler bu görüşe karşı çıkarlar. Onlara göre hilâfet, bir aşiret ve kabilenin tekelinde değildir. Takva sahibi, ilim ve siyaset ehli her Müslüman bu hakkı talep edebilir. Şiîler ise hilâfetin yalnız Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'in hakkı olduğunu kabul ederler. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in soyundan

---

[173] A.Gölpınarlı, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik,* İstanbul 1979, 40 vd.; Cemal Sofuoğlu, *Şia'nın Hadis Anlayışı,* (Basılmamış D.T.), Ankara 1977; Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri,* İstanbul 1983, 119, (Bu kitap bundan sonra "Çağımızda" şeklinde geçecektir); Hasan Onat, *Şiî Hareketleri,* Ankara 1993, 23, 24

[174] Bu konu için bak. Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslâm Mezhepleri,* 119 vd.; Hatipoğlu, *"Hilâfetin Kureyşliliği"* A.Ü.İ.F.D., XXIII, Ankara 1982, 170 vd.

olmayan Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halîfelikleri meşrû olmamakla birlikte, onlar bu makamı zorbalıkla ele geçirmişlerdir.

Günümüz âlimlerinden Reşit Rıza, İslâm yönetim biçiminin ilk temel kuralının ve İslâm'da yetkinin kaynağının toplum olduğunu belirttikten sonra, bunun gerçekleşmesinin "Şûrâ" yoluyla olduğunu söyler. Halîfe ile ilgili olarak da İslâmî yönetimin başkanı ve yasaların uygulayıcısı olduğunu belirtir. Toplumun halîfeyi tayin etme ve görevden alma yetkisinin olduğunu da dile getirir.[175]

Eş'arî mezhebine göre de, imam seçmek vâcib olup, içtihad yoluyla, seçimle tayin edilir.[176]

Sonuç olarak, Ehl-i Sünnet, imam tayininin naklen vacib olduğu; Mu'tezile aklen ve mantıken zorunlu olduğu; Şia ise aklen vacib olmayıp, Allah'ın kullarına bir lutfu olduğu inancındadırlar.[177]

Halîfe seçilecek kişide ulema tarafından, hepsi aynı olmamakla birlikte, bazı şartlar aranmıştır.

Bunlardan Osmanlı dönemi kelamcılarından Taftazâni'ye göre; sorumlu, Müslüman, adil, hür, erkek, müçtehid, cesur, kendisi için bir kamuoyu oluşturmaya yetenekli; duyma, görme, işitme özrü olmayan ve de Kureyş kabilesinden olan bir kişidir. Eğer bütün bu özellikleri olan bir Kureyşli

---

[175] Bak. Reşit Rıza, *Muhammedî Vahiy*, Çev. Salih Özer, Ankara 1991, 250 vd.
[176] İbn-i Haldun, *Mukaddime*, (Ter. S. Uludağ) 546 Hulusi Yavuz, *"Sadrazam Lütfi Paşa ve Osmanlı Hilâfeti"* M.Ü.İ.F.D., sayı, 56, 35; Fığlalı, *Çağımızda*, 75
[177] Fığlalı, *Çağımızda*, 110-111; Ahmet Akbulut, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri*, 100

bulunmazsa, o zaman Kinâne kabilesinden, yoksa İsmail soyundan biri ve onun da yokluğunda Arap olmayan biri seçilir.[178]

Maverdi'ye gelince, hiç bir ayrım yapmadan halîfe olacak kişide adalet, fizikî ve ruhî sağlamlık, yetenek, tebasının çıkarlarını korumak, güç, cesaret ve Kureyş'ten olma zorunluluğu gibi şartları sıralar.[179] Gazali[180] ve İmam-ı Azâm Ebu Hanife[181] de İlim sahibi olmak, adil olmak, dirayetli olmak, azalarının tam olması gibi maddeler üzerinde ittifak etmişlerdir. Kureyş kabilesine mensûbiyet ihtilaflıdır.[182]

Bütün Müslümanların eşit olduğunu, kardeş olduğunu, üstünlüğün ancak takva ile olabileceğini bildiren İslâm dininde, hilâfetin Kureyşliliği ilkesinin yer alması pek çok bakımlardan mümkün görünmemektedir.

İlk dönemlerde halîfenin Ensar'dan değil de Kureyş'ten seçilmesini bölgenin siyasî şartlarının gerekli kıldığını ve bunda asla Hz. Peygamber'den nakledilen "İmamlar-Kureyştendir"[183] sözünün veya başka bir hadisin rolünün bulunmadığını[184] düşünmek İslâmî prensiplere ve akla uygundur.

Netice olarak, İslâm dininin ırkçılığa ve kabileciliğe karşı olması diğer taraftan Taftazani'de olduğu gibi, önce Kureyşli sonra Kinâneli, yoksa İsmail

---

[178] Henri Laoust, *Le Califat Dansla Doctrine De Raşit Rıza*, Beyrouth, 1938, 15-16; Boyacıoğlu, 20
[179] Mevdûdi, *Hilâfet ve Saltanat*, İstanbul 1980, 358
[180] el-Gazali, *İhyâu Ulumid Din*, Çev. Ahmet Serdaroğlu, II, Ankara 1963, 63
[181] Ebu Zehrâ, *Ebu Hanife*, Çev. Osman Keskioğlu, İstanbul 1966, 166
[182] Ebû Mansur el-Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Çev. E.R.Fığlalı, Ankara 1991, 276; Yurdaydın, İ.T., 115
[183] Buhârî, *Ahkam*, 2
[184] Hatipoğlu, 172

soyundan biri, o da yoksa mecburiyet karşısında Arap olmayan birinin ancak halîfe olabileceğini kabullenmesi İslâm açısından büyük bir çelişki gibi görünmektedir. En son ve en mükemmel din olan İslâmiyet'te de böyle bir çelişki olmadığına ve olamıyacağına göre "Hilâfetin Kureyşliliğini" kabul etmemek akıl ilkelerine ve İslâm prensiplerine daha uygun görünmektedir.

b) Hilâfetin Tarihçesi

Halîfelik Hz. Peygamberin vefatından sonra, Müslümanlar tarafından seçilmek suretiyle iş başına gelen Hz. Bekir ile başlamış ve kurumlaşmıştır. 1924 yılında ortadan kaldırılışına kadar varlığını sürdürmüştür. Klasik İslâm döneminde halîfe, "Emirü'l-Mü'minin" sıfatıyla orduların başı olup, bastırılan paralarda da bu ünvanı kullanmıştır. "İmam" sıfatıyla namazlarda imamlık yapmış ve camilerde hutbe okumuştur.

Hulefâ-i Râşidin devrinde, halîfelerin seçimi halkın biatı ile gerçekleşmiştir. Râşid Halîfelerin hepsi Kureyşli olmakla birlikte bu kabilenin farklı kollarına mensup idiler. Bu dönemde hilâfette verâset usulü de yoktu. Emevilerde, hilâfetin durumu Muaviye ile değişti. Hilâfette vasiyet ve verâset usulü ortaya çıktı.[185] Gerçi daha önce Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'in kendisinden sonra halîfe olması için vasiyet etti. Ancak Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer aynı aileden değildi. Hz. Ali'den sonra yerine oğlu Hz. Hasan'ın geçmesi de Hz. Ali'nin tayini ile değil, ümmetin seçimi ile gerçekleşti. Emevilerle birlikte halîfenin, oğlunu veya aynı aileden birini veliaht tayin etme usulü ortaya çıktı.

---

[185] Aycan, *Muaviye b. Ebi Süfyan,* Ankara 1983, 268 vd.

Muaviye daha hayatta iken oğlu Yezid'i veliaht tayin etti.[186] Hulefâ-i Râşidin döneminden (632-661) sonra 661-750 yılları arasında, hilâfet makamına Emeviler oturdu. Emevi halîfelerinin çoğu aslî görevleri olan cemaate imamlık alışkanlığını devam ettirmekle beraber, halîfenin dinî vazifelerine fazla ilgi göstermediler.

Abbasî halîfelerinden, El-Musta'sım zamanında 1258'de Moğollar Bağdat'ı yağmalayarak Abbasî Devletine son verdiler. Bu yağmadan, el-Mustansır (el-Mütevekkil) kurtularak, beraberinde mukaddes emanetleri ile birlikte Türk Sultanlarının hüküm sürdüğü Mısır'a sığındı. El-Mustansır halîfe olarak kabul edildi ve ondan sonra on dört kişi daha bu ünvanı kullandı.

Abbasîler döneminde zaman zaman Fâtimî baskısı söz konusu olmuş; Fatımîler, Abbasî halîfelerini istedikleri yönde kullanmışlar, hatta kendi halîfeliklerini de ilan etmişlerdi.

Hilâfet Emeviler döneminde Bedevî Arap saltanatı niteliğine bürünürken Abbasîler döneminde İslâmî sembollere daha çok ağırlık verildi. Ancak çok gösterişli, herşeyin inceden inceye hazırlandığı özel protokol kurallarına bağlı görkemli bir saray hayatı, halîfenin mutlak vekili olarak bütün işleri yöneten bir büyük vezirin varlığı, Abbasî halîfesini halktan ayrı, herkesin ve herşeyin üstünde, kutsal ve mutlak bir varlık haline yükselterek, sanki cismani ve ruhani güçlere sahip bir Sasanî İmparatoru durumuna getirdi.[187]

---

[186] Aycan, 268-273
[187] W.Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi,* İzahlar, M.F.Köprülü, Ankara 1973, 132

Moğol istilasından sonra Abbasî hilâfeti, 1250 yılında kurulan Memlûk Devleti sultanlarından Baybars'ın Mısır ve Suriye'deki egemenliğini güçlendirmek için bu hilâfeti yeniden tesis etmesiyle devam etti.[188] Ancak hilâfetin Mısır'da yeniden kuruluşunda Abbasîlerin hiç bir etkisi olmadığı gibi bu halîfelerin siyasi hiçbir güçleri de yoktu.[189]

"Halîfe" ünvanını daha önce de kullanan Yavuz Sultan Selim 1516'da Abbasî hilâfetine son vererek "İslâm Halîfesi" ünvanını kullanmaya başladı. Mısır'ın fethinden sonra Mekke ve Medine'nin anahtarlarını ve mukaddes emanetleri teslim alan Selim, Osmanlı Sultanları içinde İslâm halîfelerinin birincisidir.[190]

Mısır Abbasî halîfelerinin sonuncusu III. Mütevekkil, Memlûk Sultanı Kansu Gavri ile birlikte Merci Dâbık muharebesine katıldı. Bu muharebede savaşın galibi olan Yavuz Sultan Selim'e esir düştü. Selim, büyük değer verdiği Mütevekkil'i beraberinde Ridaniye Seferine götürdü. Tomanbay'ın savaşsız teslimini sağlamak için Mütevekkil'in nüfuzundan istifade etmeye çalıştıysa da bu mümkün olmadı. Selim Mütevekkil'e oldukça iyi davrandığı halde, o bu davranışı istismar etti ve aynı yılın Temmuz ayında akrabaları, bazı nüfuzlu alim ve beylerle birlikte İstanbul'a gönderildi.[191]

---

[188] Kopraman, "*Memlûklar*", 444
[189] Kopraman, *Mısır Memlûkları Tarihi*, Ankara 1989, 6
[190] Öztuna, T.T., IV, İstanbul 1963-67, 53; M.P.Price, *Türkiye Tarihi*, Çev. Selahattin Atalay, İstanbul 1966, 2
[191] Lütfi Paşa, 272; Uzunçarşılı, II, 293; İsmail Yiğit, "*Memlûklar*", İ.T., VII, İstanbul 1982, 171

Mütevekkil'in mal biriktirmeye olan düşkünlüğü, müsrifliği ve diğer bazı olumsuz davranışları, Selim'in ölümüne kadar tevkif edilmesine neden oldu.[192] Kanunî tarafından serbest bırakıldıktan sonra Kahire'ye döndü. Onun, Mısır'da geçirdiği yıllarda halîfelik ünvanını taşımaya devam ettiği; hatta 1523 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı isyan eden Mısır Valisi Ahmed Paşa'ya saltanat menşuru verdiği bildirilmektedir.[193] 1543 yılında hayata veda eden Mütevekkil'in ölümü sıradan bir vatandaşın ölümünden farksızdı. Hatta aynı asırda yaşayan tarihçiler onun ölümü ile ilgili bilgi dahi vermemişlerdir.[194]

Yavuz'un Mısır'ı fethinden sonra halîfelikle ilgili imtiyazları şahsında topladığı bir gerçektir. Böyle olmakla birlikte, hilâfetin Osmanlılara intikaliyle ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bazı rivayetlere göre, İstanbul'da yapılan bir merasimde III. Mütevekkil, halîfeliği Selim'e devretmiştir.[195] Fakat bu rivayet çağdaş tarihçilerin bir çoğu tarafından asılsız kabul edilmektedir.[196]

Bazı tarihçilere göre, hilâfetle ilgili bir devir merasimi olmadığı gibi, hilâfetin Osmanlılara geçişi uzun bir dönem içerisinde gerçekleşmiş ve ancak Rusya ile 1774 yılında yapılan Küçük Kaynarca antlaşmasında, II Katerina'nın Osmanlı ülkesinde yaşayan Ortadoks Hıristiyanları üzerinde himaye hakkı istemesine karşılık, Osmanlıların antlaşmaya, Osmanlı sultanının da dinî nüfuz

---

[192] Uzunçarşılı, II, 294; Barthold, 385, 386
[193] Barthold, 385-386
[194] Yiğit, 172
[195] Danişmend, II, 37-38; Öztuna, T.T.V., 39-40; Gücüyener, 140-141
[196] Ahmet Asrar, "*Hilâfetin Osmanlılara Geçişiyle İlgili Rivayetler*", T.D.A.D., (Çev: Süleyman Tülücü) Şubat 1983, 91-100; Barthold, 141; Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslam Tarihi*, Çev. Salih Tuğ, IV, İstanbul 1981, 1141; Arnold, 152

sahibi olduğunu belirtmek için "halîfe" ünvanı koydurmalarıyla belirginleşmiş ve II. Abdulhamid zamanında tamamlanmıştır.[197]

Ancak "halîfe" ünvanı ilk olarak Osmanlı hükümdarlarından I. Murad (1362-1389) zamanında kullanılmıştır. I. Murad'ın Edirne, Filibe ve diğer bazı şehirleri fethetmesiyle Karamanoğulları Beyi, I. Murad'ı tebrik etmiş ve ona "halîfe" ünvanı ile hitap etmiştir. O da cevabî mektubunda kendisinin halîfe olduğunu vurgulamıştır.[198]

Ayrıca Yıldırım Bayezıd, (1389-1402) 1395 tarihli Fetihnâmesinde, kadı ve diğer memurlarına "Allah beni hilâfet makamına taşıyan saltanata ve dünya fatihliğine layık gördü. Benim tûramı, "seni yeryüzünde halîfe yaptık" ayet-i kerimesiyle süsledi" ifadesini kullanmıştır.[199]

1513 yılında Timurlular Hanedanından Şah Ruh tarafından, I. Mehmed (1413-1421)'e gönderilen bir mektubun cevabında I. Mehmed, saltanatından ve hilâfetinden söz ediyordu. Aynı tarihlerde Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf da I. Mehmed için "halîfe" ünvanını kullanıyordu.[200] Karakoyunlu şehzâdelerinden Cihan Şah Mirza'nın II. Murad (1421-1451)'a gönderdiği Tebriknâmede de hilâfet makamının kabulu vardı (1421). Yine 1439 yılında

---

[197] Arnold, 152; Barthold, 141; Hitti, 1142; Asrar, 99
[198] Yiğit, 173; Yavuz, *"Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hakimiyeti"*, İstanbul 1984, 187, (Bu eser bundan sonra *"Yemen"* olarak verilecektir).
[199] Yavuz, *Yemen*, 188
[200] Yavuz, *Yemen*, 188

Mardin hükümdarı Nasuriddin ise, tebrik için gönderdiği mektubunda sultan II. Murad'a "Hilâfet yıldızı ve Allah'ın rahmet gölgesi" diye hitap ediyordu.[201]

Fatih (1451-1481)'e gelince; Uluğ Bey'in oğlu Abdullatif Mirza, Fatih'e gönderilen bir mektupta (1445), hilâfet makamına geçmesinden dolayı onu tebrik ediyordu. Uzun Hasan da 1467'de Fatih'e gönderdiği mektubunda, Osmanlı Padişahının saltanat ve hilâfetinin daim olması için niyazda bulunuyordu. Yine Uzun Hasan'ın oğlu Yakub tarafından II. Bayezıd (1481-1512)'a takdim edilen mektupta, Padişahın yüce hilâfet makamını hakettiği vurgulanıyordu. Bayezıd'ın cevabî mektubunda ise Allah'ın lütfu sayesinde hilâfet makamına hak kazanarak oturduğu beyan ediliyordu.[202]

Mısır'ın fethinden önce "halîfe" ünvanını kullandığı kesin olan Selim'in, selefleri gibi kendisini halîfe kabul ettiğini ve bu ünvan ve inancını, Mısır fethinden sonra da devam ettirdiğini düşünmek mümkündür. Selim, hükümdar olmadan önce, hilâfetin Osmanlı hanedanının doğal bir mirası olduğunu görüyor ve biliyordu. Babasının halîfe olarak selamlandığını müşahede etmişti. Mısır Seferinden önce muasırı olan hükümdarlar tarafından "Yüce hilâfet sıfatını ihraz eden" diye selamlanıyordu. Örneğin; Özbek hanlarından Ubeydullah Han 1514 tarihli cevabî mektubunda Sultan Selim'e karşı yukarıdaki ifadeyi kullanmıştı.

---

[201] Yavuz, *Yemen,* 189

[202] Yavuz, *Yemen,* 189; Yiğit, 173; A.Uğur, *"Kemal Paşa-Zâde'nin VIII. Defteri"* A.Ü.İ.F.D. XXIX, 1987, 235

Şah İsmail ise ancak Çaldıran mağlubiyetinden sonra Selim'in hilâfetini kabul etmiştir.[203]

O halde Yavuz, babası ve dedeleri gibi "halîfe" ünvanını Mısır'ın fethinden önce de kullanmıştır. Bu durumda hilâfetin devrine ve bu devir işlemi için bir merasime de gerek kalmayacaktır. Diğer taraftan devir işlerinin yerine getirilmesinin gereken bir şart olduğunu kabul etmek için, devredecek şahsın halîfelik hakkını ve bu hakkı devir yetkisini teslim etmek gerekir. Önceden "halîfe" ünvanını kullanan Selim'in böyle bir kanaat tışamadığını anlamak zor değildir. Mısır fethini müteakip Kahire'de bulunduğu sırada, görüşlerine başvurduğu Mısır ulemâsının, saltanatının meşrûiyeti için, Mısır Abbasî halîfelerinin sonuncusu III. Mütevekkil'den icâzet almasına gerek olmadığını bildirmeleri, onun bu kanaatini kuvvetlendirmiş olabilir.[204] Çünkü âlimlerin bu kanaati, Mütevekkil'in hiç bir yetkiye sahip olmadığının belgesidir. Zaten Mısır Abbasî halîfeleri sadece siyasi yönden değil, dinî meselelerin yürütülmesinde de söz sahibi değillerdi. Memlûk sultanının kendileri hakkında verdiği her türlü karara uymak zorundaydılar. İşleri, bir takım merasimlere katılmaktan ibaretti. Hal böyle olunca Selim'in herhangi bir yetkisi olmayan bir halîfeden, halîfelik hakkını devralmasının da hiç bir anlamı ve mantığı kalmayacaktır.

Tahta geçmesinden sonra da halîfe ünvanını kullanan Selim, Mısır Seferini müteakip, gönderdiği fetihnâmelerde hilâfet makamının sahibi olduğunu ifade

---

[203] Yavuz, *Yemen*, 190
[204] Arnold, 151

ediyordu. Nitekim Şirvan Şah'a yazdığı bir mektupta Mısır Seferini anlatmanın yanında bütün Müslüman hükümdarların kendisine itaat etmelerinin gerektiğini söylüyor, Mekke ve Medine dahil Hicaz topraklarının kendisine tâbi olduğunu hatırlattıktan sonra, Şirvan Şah'tan, hilâfetini kabul etmesini ve adına hutbe okutmasını talep ediyordu.[205]

Kendisini Müslümanların halîfesi ve koruyucusu kabul eden Selim, Hint Müslümanları tarafından da halîfe olarak kabul ediliyordu. Nitekim Hindistan'da Diu Eyaletinin Valisi olan Melik Ayaz'ın 1518 tarihli Tebriknâmesinde Selim için halîfe ünvanı kullanılmıştı.[206]

Selim'in ölümünden sonra da Kanunî (1520-1566) tarafından aynı ünvan kullanılmış, Mekke Şerifi kendisine "Mesnedü'l-Hilâfet-il Kübra" şeklinde hitap etmiştir.[207] Kanunî kendisinden yardım isteyen Hindistan ve Orta Asya Müslüman hükümdarlarına gönderdiği mektuplarda, Allah'ın kendisine hilâfet nasib ettiğini ve bundan dolayı da Hac yolunu açık tutmanın kendisine ait bir vazife olduğunu bildiriyordu.[208]

Bütün Müslümanları şemsiyesi altında toplamak gayesini taşıyan hilâfet anlayışının Osmanlılarda XVIII. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığını iddia edenlerin yanıldıklarını gösteren kesin bir cevap da Kanunî devri sadrazamlarından Lütfi Paşa'nın görüşleridir. Osmanlı padişahlarının da imam ve

---

[205] Yiğit, 175
[206] Yiğit, 176
[207] Halil İnalcık, *"Osmanlılar ve Hilâfet"*, Çev. Hulusi Yavuz, (İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti) I, İstanbul 1988, 327
[208] İnalcık, 327 vd.

halîfe olduklarını, muteber fıkıh kitaplarından getirdiği delillerle ispat etmeye çalışmıştır.[209] Bu ve benzeri açık delillere rağmen, Abbasîler devrinde geliştirilen ve fıkıh kitaplarında kaideleştirilen hilâfet fikrinin Osmanlılarda ancak Gerileme Devrinde, XVIII. yüzyılda ortaya çıktığını söylemek mantıklı olmasa gerek. İşin doğrusu, kendilerini bir buçuk asırdır "halîfe" kabul etmekte olan Osmanlı Sultanlarının Mısır'ın fethi neticesinde Memlûklar ve onların himayesindeki göstermelik Mısır Abbasî hilâfetinin sona ermesinden sonra, klasik anlamdaki halîfe statüsünü kazanmış olmalarıdır. Yavuz'la başlayan bu statü Osmanlıların sonuna kadar aynı şekilde devam etmiştir.

Hilâfet makamı XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı sultanları vasıtasıyla varlığını sürdürdü. 1920 yılına geldiğinde T.B.M.M.'de çıkarılan bir kanunla İstanbul Hükümetinin varlığına son verildi. 1 Kasım 1922 tarihinde hilâfet ve saltanat birbirinden ayrılarak, Milli Saltanat kabul edildi. Zaten bu tarihten önce Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Osmanlı Devleti ve dolayısıyla Osmanlı Saltanatı da kaldırıldı.[210]

17 Kasım 1922'de İstanbul'dan ayrılan Vahdettin'in[211] yerine, halîfe olarak T.B.M.M. tarafından Abdulmecit Efendi seçildi.[212] Abdulmecid, halîfe seçildikten sonra hükümet tarafından sürekli kontrol altında tutuldu. Osmanlı hanedanının devamı şeklinde yaptığı konuşmalar, kabuller, ziyaretler, Cuma

---

[209] Yavuz, *Yemen*, 191; İnalcık, 328
[210] T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, XXIV, 1.11.1338, Celse 2, 314-315; Gologlu, 35
[211] T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*, III, 18 Kasım 1922, 1042-1043; Mim Kemal Öke, *Hilâfet Hareketleri*, Ankara 1991, 77; Gologlu, 36
[212] T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, XXV, 343; Gologlu, 37

Selamlamaları ve halkın halîfeye karşı gittikçe çoğalan ilgisi Ankara'yı korkutmaya başladı. Mustafa Kemal ve taraftarları, hilâfet makamının varlığının Türkiye'yi iç ve dış siyasetinde iki başlı gibi gösterdiğine inanarak, hilâfetin kaldırılması kanununu önce Halk Fırkasında görüştüler, bir gün sonra 3 Mart 1924'te de meclise sundular. Şeriye ve Evkaf Vekaletinin ardından Hilâfet de kaldırılarak bu kurum tarihe karıştı. Osmanlı ailesinin bütün üyeleri Türkiye Cumhuriyeti içerisinde yaşamak hıkkından sonsuza dek mahrum edildi.[213]

Böylece İslâm tarihinde en uzun ömürlü ve en etkin kurumlardan biri olan hilâfet, yürürlükten kaldırılmış oldu.

c. Halîfeliğin Türklere Geçip Geçmediği Meselesi

Halîfeliğin Yavuz Sultan Selim'le Osmanlılara geçtiği konusu, gerek halîfeliğin şartları bakımından gerekse usul bakımından tartışmalıdır.

Bazı tarihçiler Selim'in İstanbul Ayasofya'da yapılan bir törenle hilâfeti Mütevekkil'den devraldığını yazarlarsa da bunun doğru olmadığını yazan tarihçiler de çoğunluktadır. Kaldı ki, hilâfetin Osmanlılara geçmesi için ne merasim şartı ne de Halîfe Mütevekkil'in yazılı ya da sözlü bir beyanda bulunması şartı yoktur.[214] Çünkü daha önce hilâfet, hem Emevilere hem de Abbasîlere geçerken böyle bir merasim yapılmamıştır. Ayrıca 3 Mart 1924'de

---

[213] T.B.M.M. *Kavanın Mecmuası*, I, Ankara 1943, 4; T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*, XXV, 68-69; Öke, 118

[214] Yavuz, *Sadrazam Lütfi Paşa*, 28

kaldırılan hilâfet makamı[215] da hilâfetin Osmanlılara geçtiğini gösterir. Aksi halde başlangıcı olmayan bir şeyin kaldırılması mümkün değildir.

Hilâfetin Osmanlılara geçmediğini ileri sürenlerin, delillerinden biri de "Devlet reisleri adaletle hükmettikleri taktirde Kureyş'tendir; onlar anlaşma yaptıklarında gereğini yerine getirirler, yardımları istendiği zaman yardımlarını esirgemezler"[216] hadisidir. Halbukî bu hadis âhâd olmakla[217]birlikte, Hz. Ebu Bekir, Sakife Olayı'nda bu hadisi delil göstermemiş, sadece muhacirlerin Ensar'dan daha üstün olduklarına ve Kureyş'in insanlar arasındaki itibarının İslâm'dan önce de sonra da büyük olduğuna işaret ederek, "Araplar ancak Kureyş'e boyun eğerler" demiştir.[218] Kaldı ki bu hadis âhâd olmasa bile halîfeliğin mutlaka Kureyş'e ait olduğunu, Kureyş'ten olmayanların halîfeliğinin, Peygamber halîfeliği olamayacağını kesin olarak ifade etmez. "Başınıza burnu kesik, siyah bir köle dahi getirilse, sizi Allah'ın kitabının hükümlerine göre idare ettikçe onu dinleyin ve ona itaat edin"[219] hadis-i şerifi Kureyş'ten olmayanların da halîfe olabileceğini gösterir. Şayet halîfenin Kureyş'ten olması hükmü İslâm'ın iki kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'te açıkca ifade edilmiş olsaydı Ensâr ve Muhacirler halîfe seçimi konusunda ihtilafa düşmez, büyük çaplı münakaşalara girmezlerdi.

---

[215] T.B.M.M. *Kavanin Mecmuası*, Ankara 1924, 243
[216] Buhârî, *"Ahkam"*, 2; Müslim, *"İmamet"*, 4; Suyûtî, *Târihu'l-Hulefâ*, Ter. Bekir Topaloğlu, Beyrut 1974, 126
[217] Yavuz, *Sadrazam Lütfi Paşa*, 38; Abdulkadir Udeh, *İslâm ve Siyasi Durumumuz*, Ter. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1989, 138-139
[218] Yavuz, Aynı eser, 39-40; Ahmet Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, Sad: M.Muhsin Bozkurt, I, İstanbul 1997, 351-355
[219] Buharî, *"Ahkâm"*, 2

Bu konuyla ilgili olarak M.Said Hatipoğlu'nun şu tespitleri önemlidir:

1. Hz. Peygamber'in siyasî halefini seçme işine ilk teşebbüs, Medineli Ensar'dan gelmiştir.

2. Pek çok İslâm âliminin kanaatinin aksine, taraflardan hiç birisi halîfenin Kureyş'li olmasını emredici hiçbir hadis veya Peygamber talimatı öne sürmüş değildir.

3. Ensar iktidarı paylaşma teklifinde bulunmuştur. Bu teklif varlığı ileri sürülen hadisin aslında mevcut olmadığını gösterir.

4. Muhacirler, ilk teşebbüste bulunan Ensar'ın bu davranışına kızıp meseleyi halletmeden çıkıp gitselerdi, Hz. Ömer'in kanaatine göre Ensar Kureyş'ten olmayan birini pekala halîfe seçebilirdi. O halde mezkur hadisin aslı olsaydı, Ensar'ın böyle bir seçime gitmesi imkansız olurdu. Zira Ensar, Hz.Peygamberin emrini duyacak da buna kulak asmayacak, ona değer vermeyecek, onu yok farzedip bildiğini yapacak ve Kureyş'ten olmayan birini halîfe seçecek! Bu, olacak iş değildir.[220]

Netice olarak "Hilâfetin Kureyşliliği" hilâfetin sıhhatinin şartı olmadığı gibi, merasim vb. uygulamalar da hilâfetin şartlarından değildir.[221] Selim döneminde en güçlü İslâm Devleti Osmanlı Devleti idi. Dolayısıyla Müslümanlar arasındaki birliği sağlayacak, İslâm gücünün ilerlemesini ve savunmasını gerçekleştirecek ve hilâfet makamını en iyi yürütebilecek Selim ve Osmanlı

---

[220] Hatipoğlu, 158
[221] Yavuz, *Sadrazam Lütfi Paşa*, 53-54

Devletiydi. Bütün bu açıklama ve bilgilerden de anlaşıldığı üzere, hilâfetin Osmanlılara geçtiğine engel herhangi bir dini, siyasî, ilmî ve aklî husus söz konusu değildir.

Ülkemizde hilâfet meselesiyle ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda bu konuyu tezimizin çerçevesi gereği geniş bir şekilde ele alamadık. Sadece gerekli özet bilgiler vermekle yetindik. Bu konuyla ilgili geniş bilgi edinmek isteyenler aşağıdaki eserlere başvurabilirler.[222]

[222] Mevdudî, *Hilâfet ve Saltanat,* Halil İnalcık, *Osmanlılar ve Hilâfet,* el-Bağdadî, *Mezhepler Arasındaki Farklar,* Çev. E.R.Fığlalı, Hatipoğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği;* Ahmet Asrar, *Hilâfetin Osmanlılara Geçişiyle İlgili Rivayetler;* H.Yavuz, *Sadrazam Lütfî Paşa ve Osmanlı Hilâfeti;* M.Kemal Öke, *Hilâfet Hareketleri;* M.Gologlu, *Halîfelik;* Arnold, *"Halîfe"* S. Tansel, *Yavuz Sultan Selim;* Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa;* R.Boyacıoğlu, *Hilâfetten Diyanet İşleri Başkanlığına;* Faruk Sümer, *Yavuz Sultan Selim Halîfeliği Devraldı mı?;* Ahmed Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefâ*

C. BATI SİYASETİ

Yavuz'un Osmanlı tahtına cülûsunu tebrik etmek için, komşu devlet ve beyliklerin elçileri acele Edirne'ye koşmuşlardı. Aslında o, babasına karşı isyan halinde bulunduğu tarihlerde Rumeli'de bir sancak istemiş, Hıristiyanlara karşı girişeceği bir sefer için bunun lüzumlu olduğunu ısrarla ileri sürmüş ve bu isteğinin gerçekleşmesine ilk adım olarak 25 bin kişilik bir kuvvet bile toplamıştı. Ancak bu hal, onun tahta çıktığı tarihlerde bilinmediği için devletler, hem cülûsu tebrik etmek, hem de mümkün olursa eski anlaşmaları yenilemek üzere elçilerini göndermişlerdi. Fakat, Şehzâde Ahmed'in çıkardığı isyandan dolayı Padişah, hemen Anadolu'ya hareket etmek zorunda kaldığı için gelen veya gelecek olan elçilerle ilgilenecek durumda bulunmuyordu. Bununla beraber kendisini ilk olarak selamlamak ve himayesini talep etmek üzere gelmiş olan Raguzâ elçilerini fazla bekletmemiş ve öteden beri Osmanlılara vergi veren bu Cumhuriyetin temsilcilerine Bursa'da eski imtiyazları taşıyan bir ahitnâme vermişti.[223]

Raguzalılara verilen ahidnâmenin Bursa'da imzalanmasının tek sebebi, Şehzâde Ahmed isyanını bastırmak üzere Yavuz'un Anadolu'ya geçmiş olması idi.[224] Bir an büyük bir tehlike yaratan bu şehzâde, Yenişehir Ovasında yenildikten ve biraz sonra da öldürüldükten sonra Edirne'ye dönen rakipsiz ve kudretli Padişah, öteki devlet elçileri ile de gerekli anlaşmaları yapmayı faydalı

---

[223] Hammer, IV, 101; Fahri Dalsar, *"Selim I'in Dobrovnik Cumhuriyeti ile Yaptığı Muâhede"*, T.V. II, sayı 12, 312-413

[224] Tansel, *Yavuz*, 219

buldu. Çünkü Yavuz, yüzünü batıya değil doğuya çevirmişti. Esasen Anadolu'da bir müddetten beri Kızılbaşların çıkardıkları karışıklıkları ve onları tahrik eden Safevî Devletini dikkate almadan Batı'ya yönelmek akıllıca bir hareket olmazdı. Bu sebepten dolayı bütün Batılı devletlerle dostça münasebetlerde bulunmayı lüzumlu gören Yavuz, bu lüzumun gereği olarak onların elçilerine karşı çok mültefit davranmış bu arada Eflak ve Boğdan'dan gelen hediyeleri kabul etmiş ve babası zamanında Boğdan Beyi ile imzalanmış olan anlaşmayı yenilemişti.[225]

Olayların cereyan tarzından anlaşıldığına göre Osmanlıların en önemli telâkki ettikleri batılı devlet Venedik idi. Çünkü Yavuz, daha tahta çıkar çıkmaz, Venedik Hükümeti başkanına bir mektup göndermiş, bu mektupta hususiyetle II. Bayezıd'ın, kendi isteği ile hükümdarlıktan ayrıldığını belirtmişti.[226] Öte taraftan, bu mektubu Venedik'e götüren Osmanlı elçisine karşı Venediklilerin tutumu da samimi olmuş, buna karşılık cülûsu tebriğe gelmiş olan Venedik elçisine Padişah çok iltifat etmiş, hatta onu, Şehzâde Ahmed'in isyanını bastırmak üzere Anadolu'ya giderken Bursa'ya kadar beraberinde götürmüştü.[227] İşte karşılıklı dostluğun bir belirtileri gibi sayabileceğimiz bu hareketlerin iki taraf için de bir anlamı olması gerekir. Görüldüğü kadarıyla Osmanlılar bu tarz hareketleriyle, Doğuya yapmayı düşündükleri Sefer esnasında, Venedik'ten gelmesi muhtemel olan tehlikeleri önlemek, Adriyatik, Ege ve Akdeniz kıyılarındaki topraklarının güvenliğini sağlamak istiyordu. Venediklilere gelince; onlar da Osmanlılar ile

---

[225] Hammer, IV, 101
[226] Hammer, IV, 109
[227] Hammer, IV, 109

barış halinde bulunmayı, çeşitli yönlerden faydalı bulmuş olsalar gerektir. Çünkü herşeyden önce Santa-Maura önündeki Türk gemileri onlar için bir endişe kaynağı idi.[228] Ayrıca II. Bayezid zamanında Osmanlılara karşı giriştiği mücadele, Venedik'i maddeten ve manen o kadar sarsmıştı ki, bundan sonra Osmanlılara dost kalmayı menfaâtlerine daha uygun görüyorlardı. Onun için Venedik Hükümeti Osmanlılara bir elçi göndererek, Venedik Cumhuriyetinin Osmanlı Devleti hakkındaki iyi dileklerini bildirdi ve 17 Ekim 1513'de imzalanan anlaşma ile Venedikliler, bütün istediklerini elde edememekle beraber, II. Bayezıd zamanında kendileri için tanınmış olan ticari imtiyazları yeniden elde ettiler.[229]

Venedik durumdan çok memnundu. Çünkü devamlı savaşlardan dolayı boşalmış olan hazinesi ancak bu suretle doldurulabilirdi. Öte taraftan, Türklerin kendilerine her hususta yardım edeceklerini umuyorlardı. Bu nedenle Venedikliler, Şah İsmail'in ısrarla istediği yardımı reddettiler, hatta Papanın vaadettiği büyük menfaatleri de dikkate almayarak Osmanlılar aleyhine harekete geçmediler, aksine olarak Çaldıran zaferinden dolayı Yavuz'u tebrik ettiler[230] ve Osmanlı dostluğunu devam ettirmek maksadıyla 1517'de iki elçiyi Yavuz'un Kahire'de bulunduğu sıralarda buraya gönderdiler. Venediklilerin Kahire'ye elçi göndermelerinin sebebi, öteden beri Mısır ile devam ettirmekte oldukları ticari imtiyazlarını yeni hakimin kabul edip etmediğini öğrenmekti. Nitekim Yavuz,

---

[228] Tansel, *Yavuz*, 220
[229] Hammer, IV, 110; Tansel, *Yavuz*, 220
[230] Tansel, *Yavuz*, 221

Venedik tacirlerinin Mısır, Suriye ve özellikle İskenderiye, Tripolis, Beyrut, Şam ve Halep'te hak ve hürriyetlerinin tasdikini ve bu şehirlerde birer konsolos bulundurmak hakkının tanınmasını kabul etti. Venedik elçileri Kıbrıs Adası için Memlûklulara ödemiş oldukları 8 bin dukayı bundan sonra Osmanlılara ödemeyi taahhüt etmişlerdi. Karşılıklı olarak gösterilen bu anlayış sonunda, Kıbrıs vergisi de ilave edilmek suretiyle iki devlet arasında 1517 tarihinde yeni bir anlaşma imzalanmıştı.[231]

Venedik elçisinin Edirne'ye vardığında Macar elçisi de gelmişti. Bu elçinin yolda bulunduğu sıralarda Wesprim Piskoposu Peter Berislo, Sava ve Unna arasındaki Türklere hücum ederek onları yenmiş ve 2 bin Türkü öldürmüştü.[232] Bundan biraz sonra Sieben Bürgen Voyvodası da, Eflak'daki Osmanlı bölgesini yağma ve tahrib ederek çok miktarda esir almıştı. İhtimal, bu olaylardan dolayı, zengin hediyelerle Edirne'ye gelmiş olan Macar elçisi hapsedilmişti.[233] Fakat Yavuz, Kızılbaşlık işini ön planda ele aldığı,[234] esasen Türk topraklarına tecavüz eden Macarlar'ın da geri çekilmeleri nedeniyle 1513'te üç yıllık bir mütareke imzalanarak o an için mesele kapatılmış oldu. Buna rağmen Macar Kralı Osmanlılar üzerine mütecaviz hareketlerden vazgeçmemişti. Çaldıran Seferi esnasında İzvornik'e kadar olan Türk topraklarına saldırmıştı.[235] Ayrıca 1515'de Sarno adlı Türk kalesine hücum etmişti.[236] Durumun çok kritik

---

[231] Hammer, IV, 241
[232] Hammer, IV, 110
[233] Sadeddin, II, 238; Hammer, II, 110; Tansel, *Yavuz,* 222
[234] Sadeddin, II, 238
[235] Sadeddin, II, 299
[236] Uzunçarşılı, II, 470; Tansel, *Yavuz*, 223

bir hal aldığı bu sıralarda Çaldıran Seferinden dönen Padişah'ın, yeniden bir savaş için hazırlıklara başladığı görüldü. Bu hal Macaristan'a bir sefer açılacağı şeklinde yorumlanıyordu. Avrupa krallarından ve hatta papadan Macaristan'a herhangi bir yardım yapılamayacağını kabul eden Macar kralı, bir Osmanlı saldırısını önlemek için 1516 Şubatında İstanbul'a arka arkaya üç elçi göndererek aradaki anlaşmayı uzatmak istedi.[237] Onların bu müracaatı tam zamanında yapılmıştı. Çünkü Osmanlılar, doğuya bir sefer yapmaya hazırlanıyorlardı. Bu sebeple onların teklifleri olumlu bir sonuca bağlanma yoluna bile girmişti. Fakat Macar kralının ölüm haberi, meselenin herhangi bir suretle neticelenmesine imkan bırakmadı. Yeni Macar kralı, Türklerin bu sıralardaki savaş hazırlıklarının Macarlar için olduğunu kabul ederek, tehlikeli gördüğü şehir ve kasabalarda gerekli tedbirleri alıyor, bir taraftan da amcası olan Polonya kralını Osmanlılara karşı kışkırtıyordu.[238]

Fakat onun endişeleri gerçekleşmedi. Çünkü Yavuz 1516'da Macaristan'a değil Memlûklular üzerine yürüdü. Bununla beraber Osmanlılar 1517'de Hırvatistan'a bir taarruzda bulunmaktan geri kalmadılar. Macarların yeniden İzvornik üzerine yürümeleri ve İzvornik Beyi Hacı Mustafa Bey'i şehit etmelerini Mısır dönüşü sırasında Şam'da duyan Padişah[239]buna rağmen Macarlarla bir savaş yapmak için istekli görünmüyordu. Onun meseleyi büyütmeyerek barışa mütemayil görünüşü, Macar kralını ve akrabası olan Polonya kralını memnun

---

[237] Uzunçarşılı, II, 470; Tansel, *Yavuz*, 223
[238] Tansel, *Yavuz*, 223
[239] Sadeddin, II, 379; Tansel, *Yavuz*, 223

etmiş ve 1519'da Osmanlılarla Polonyalılar arasında bir barış antlaşmasının imzalanmasına sebep olmuştu.[240]

Yavuz'un ilgi gösterdiği elçiler arasında Rus elçileri de vardı. Rus elçileri oldukça küstah davranmıştı. Fakat Yavuz, bunlara çıkarları gereği göz yumuyordu. Yavuz zamanına kadar çeşitli şekillerde devam eden Osmanlı-Rus münasebetleri, bu devrede daha belirli bir hal almıştı. Çünkü, Vasili III. 1514 tarihinde hem ticaretini artırmak hem de Osmanlı Devleti ile ittifak yapmak için İstanbul'a bir elçi göndermişti.[241] İki hükümdarın babaları zamanında kurulmuş olan dostluğu teyid için gelen ve birçok hediyeler getiren elçiye, Yavuz iltifat etmiş, ayrıca Moskova'ya elçi göndermişti.[242]

1502'ye kadar Ruslara dostluk gösteren Kırım Hanı Mengli Giray bundan sonra Moskova'ya karşı cephe alarak 1511'de Jagellon'lar ile sıkı ittifak siyasetini kabul etmişti. Bu sebepten ötürü Mengli Giray Han zamanında Moskova Kinezliği toprakları üzerine şiddetli akınlar yapılmaya başlanmıştı. Moskova bu halden yakınıyor ve Osmanlılarla yapacağı ittifakın kendisi için çok faydalı olacağını kabul ediyordu. Ancak umduklarını elde edemediler. Çünkü Yavuz, onların dileklerini ciddi olarak ele almamış, ittifak etme işi için Moskova'ya ayrı bir elçi göndereceğini söylemekle yetinmişti.[243] Bundan sonra gelen başka bir Rus elçisi de Lehlileri ve Kırım Hanlarını hareketsiz bir hale

---

[240] Tansel, *Yavuz*, 223
[241] Uzunçarşılı, II, 477
[242] Hammer, IV, 111; Uzunçarşılı, II, 477
[243] Hammer, II, 111; Uzunçarşılı, II, 478

getirecek olan Osmanlı-Rus ittifakı üzerinde ısrarla durmuş ise de herhangi bir sonuç elde edememişti.

Yavuz'un Venedik ve Macarlarla kurmak istediği dostça münasebetlerin sebeblerini sadece doğuya ve güneye yapacağı seferlere bağlamak noksan bir görüş olur. Osmanlıların bu devletlerle yakından ilgilenmesi, bilhassa o tarihlerde devletler arasında yeri bile bulunmayan Moskova'nın gönderdiği elçilerin kaba hareketlerine tahammül göstermesi, hatta bunların yaptıkları tekliflerin bir kısmını kabul etmesi, daha önemli sebeplere bağlanması gereken hareketlerdir. İhtimal bu yoldaki davranışlarıyla Padişah, Türkler aleyhinde bir an bile kurulmasından vazgeçilememiş olan muhtemel Haçlı Seferinden, bu devletlerin uzak kalmalarını sağlamayı düşünüyordu. Batı aleminin, dedelerine ve babasına karşı takındığı tavrı da iyi bilen Selim, aynı alemin kendisine karşı daha saygılı ve toleranslı hareket edeceğinden elbette emin olamazdı.[244]

Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri, gittikçe güç kazanan ve batıyı tehdit eden Müslümanlığa karşı duyulan kin, nefret ve bunun sonucu olarak da Osmanlıları batı topraklarından sürüp çıkarma, Papa Leo X. ve ondan öncekilerin başta gelen amaçları idi. Onun için Papa Leo, papalık makamına geçer geçmez hemen bütün Hıristiyan prenslere, krallara ve imparatorlara bir çok mektuplar göndermiş ve Hıristiyan alemini savaşa teşvik etmişti.[245] Ancak, papanın bu hareketleri Avrupalıları Osmanlıların karşısına dikmeye yetmedi. Papa, kral ve

---

[244] Tansel, *Yavuz*, 228
[245] Tansel, Yavuz, 229

prensler arasında bir barış tesis edememiş ve Haçlı Seferinin inhisarını elinden kaçırmıştı. Bu nedenle papa Türklerle anlaşmayı lüzumlu gördü.[246]

Asıl tehlikenin doğudan geleceğini düşünen Selim, saltanatı boyunca doğu üzerine seferler yapmış, buna mukabil batıya yönelmemiş, sadece önceki vaziyeti olduğu gibi idare etme yoluna gitmiştir. Bu nedenle kendisinden sonra tahta geçen oğlu Süleyman'ın Avrupa ve Akdeniz'de daha emniyetli faaliyette bulunmasını temin etmiş ve Avrupa devletlerini hoş tutmakta büyük menfaat görmüştür.

Selim, Osmanlı Devletini kıskanan Avrupa'nın, kendisini taciz etmesi için Şah İsmail'i kullandıklarından şüpheleniyordu. Keza o, Müslüman-Türkler arasında Şiîliğin yayılmasını tehlikeli görüyordu. İran ise Şiîliğin merkezi idi. Bu sebeple Şah İsmail'in ortaya koyduğu tefrikayı bertaraf etmek için İran üzerine sefer yapmak, Selim için kaçınılmazdı.[247]

---

[246] Tansel, *Yavuz*, 241
[247] Celal Nuri, *İttihad-ı İslâm*, İstanbul 1331, 364; Price, T.T., 61-62

D. YAVUZ SULTAN SELİM'İN ÖLÜMÜ

Mısır'ın alınmasından sonra Yavuz'un donanmaya önem vermesi Suriye ve Mısır'dan Arap kürekçileri temin etmesi, onun Rodos üzerine[248] hazırlık yaptığının göstergelerindendir. Selim, İstanbul'a geldi ve donanma ile birlikte Veziriâzam Piri Paşa'yı Edirne'ye gönderdi. Donanmanın arkasından da kendisi gidecekti. Nihayet İstanbul'dan Edirne'ye hareket etti. Fakat hareketinden birkaç gün evvel sırtından çıkan bir çıbandan muzdarip olduğundan gayet yavaş yol alıyordu. Çorlu'da durma ihtiyacı duydu. Burada kendisini Hekimbaşı Ahmed Çelebi tedavi etmiş ise de, bir fayda görmedi. Öleceğini anlayan Selim, yanında bulunan paşalara vasiyetini yapmış ve Manisa'da bulunan oğlu Süleyman'a gelmesi için haber göndermişti.[249] Fakat oğlu Süleyman gelmeden evvel 21 Eylül 1520'de Cuma günü akşamı elli dort yaşında karargahının bulunduğu Sırt köyünde vefat etti.[250] Selim'in vefatı, Manisa Valisi oğlu Süleyman gelene kadar ordudan gizlendi. Süleyman'ın İstanbul'a gelmesiyle Yavuz'un ölümü ilan edildi. İstanbul'a götürülen naaş büyük bir matem ve alaka ile karşılandı. Fatih Sultan Mehmed Camiinde kılınan cenaze namazından sonra, o tarihte Mirza Sarayı denilen şimdiki Sultan Selim Camii yanına defnolundu.[251]

---

[248] Müneccimbaşı, II, 501; Hammer, IV, 228
[249] Celal-Zâde, *Selim-Nâme*, 20/a; Âlî, 261/a; Tansel, *Yavuz*, 247
[250] Sadeddin, II, 393; Lütfi paşa, 284; Feridun Bey, I, 499; Uzunçarşılı, II, 302; Tansel *Yavuz*, 247
[251] Celal-Zâde, 22/b; M.Gücüyener, 182

İKİNCİ BÖLÜM

YAVUZ SULTAN SELİM'İN FAALİYETLERİNDE

DİN VE SİYASET FAKTÖRÜ

A. DİNİ BÜROKRASİ

Osmanlı Devletinde dinî bürokrasinin şeyhülislâmlık vasıtasıyla pek çok, siyasî, dinî ve iktisadî olay ve olgularda fetvâ ve düşünceleriyle etkin rol oynadığı bilinmektedir.

II. Murad zamanında örgütlenmiş[252] olduğu tahmin edilen şeyhulislâmlık kurumu, veziriâzamlık gibi Osmanlı kamu yönetiminde padişahın yardımcı birimlerinden biridir. Şeyhülislâmın Osmanlı Devleti protokolünde yeri veziriâzamdan sonra gelmektedir. Padişahın mutlak vekili olan sadrazam şeyhülislâmın üstünde yer almıştır. Bu olgu da esas itibariyle Osmanlı yönetiminin "Yarı Dinî Sistem" olduğunu doğrulamaktadır.[253] şeyhülislâmı atama yetkisinin sadrazamda bulunması ilgi çekicidir. Bazen de padişahlar doğrudan doğruya şeyhülislâmları atamışlardır. Bu bakımdan siyasî otoritenin dinî otoritenin üstünde olduğu açıkca ortaya çıkmaktadır. Bu durum siyasî otoritenin Şeyhülislâm ve dolayısıyla dinî bürokrasi karşısında güçlü durumda olmasını sağlamıştır. Ne var ki, sadrazamların azlinde ve siyaseten katledilmelerinde şeyhülislâmların fetvâlarının etkin rol oynamaları ilişkileri dengelemiştir.[254]

Dinî bürokrasinin Osmanlı yönetimindeki gücü ve oynadığı rolün büyük olduğu bir gerçektir. Dinî otorite, siyasî iktidara bağımlı ise de temel işlevleri

---

[252] Dursun, 323
[253] Dursun, 323
[254] Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı,* Ankara 1988, 189-19; J.H.Kramers, "*Şeyhülislâm*", İ.A., XI, İstanbul 1970, 487

bakımından Osmanlı yönetiminde en serbest hareket eden, siyasî olaylarda önemli rol oynayan, dinî iktidarı temsil ettiğinden toplumda büyük itibar ve saygınlığı bulunan bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Temel işlevi olan fetvâ ile bazı padişahların tahttan alınmasına yardımcı olmuştur.

Hasmane uluslararası ilişkilerin en uç noktasında yer alan savaşların ilanında şeyhülislâmların fetvâları gerekli olmuştur. Osmanlı Devletinde 1516'da Mısır'a savaş ilan edilmesi, Zenbilli Ali Cemalî Efendi'nin fetvâları ile gerçekleşmiştir.[255] III. Selim, Abdulaziz ve II. Abdulhamit gibi padişahlar da şeyhülislâmların verdikleri fetvâlar ile hal edilmişlerdir.[256]

Şeyhülislâm ve siyasî iktidar arasındaki ilişkilerde, her ikisinin de kişilik yapısı belirleyici rol oynamıştır. Güçlü padişahlar fetvâ almak konusunda zorluk çekmemişlerdir. Zayıf padişahlar güçlü şeyhülislâmlardan istedikleri gibi fetvâ alamamışlarsa da kendi adamlarını bu makama getirerek sorunu çözmüşlerdir. Ebussuud Efendi gibi güçlü şeyhülislâmlar ise padişahları etkilemiş ve yönlendirmişlerdir.

Meşihat makamında bulunanlar, padişaha serbestçe hüküm verebilmeleri için kolay kolay azlolunmazlardı. Nitekim, Selim döneminin Şeyhülislâmı Zenbilli Ali Cemalî Efendi, Selim gibi nüfuz edilemez şahsiyetin bir çok müfrit hareketlerini önlemiş, hatta padişaha sert cevaplar bile vermiştir. Selim çok

---

[255] Feridun Bey, II, 386 vd.; Solak-Zâde Tarihi, İstanbul 1298; 431; Hammer, IV, 360 vd.; Kramers, XI, 487

[256] Ahmet Mumcu, *Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl,* A.Ü.H.F. No. 180; Ankara 1963, 200; Yusuf Akçuraoğlu, *"Zamanımız Avrupa Siyasî Tarihi"*, A.H.M.N. Ankara 1929-1930, 228 vd.; İhsan Süreyya Sırma, *"Abdulhamid Han'ın Hal Edilmesi"*, İslâm, 21 Mayıs 1985, sayı, 2, 51; Dursun, 329

kızmakla birlikte, kanunu bozmamış, Ali Efendi'yi makamında bırakmıştır.[257] Bu dönemde zuhur eden bazı olaylar, Ali Efendi'nin güçlü bir şeyhülislâm olduğunun açık göstergeleridir. Şöyle ki: Hazine hademesinden 150 kişinin idam emri üzerine, Cemalî divana gelerek vezirler tarafından karşılandı. Baş köşeye oturan Ali Efendi, "Müftinin vazifesi İslâm Sultanının Umur-ı ahiretini muhafaza etmektir" diyerek yüzelli kişinin affını istedi. Padişah her ne kadar bu iş "Umur-ı hükümettendir; ulemanın buna müdahalesi umur-ı mülkiyenin ihtilalini mucib olur. Siyaset mukteza-yı riyasettir"[258] dediyse de, Cemâlî'nin idamları kaldırması ve o kişilerin aynı işlerinde çalışması isteğine uydu.

Buna benzer ikinci olay Edirne yolunda cereyan etmiştir. Edirne'de ipek ticareti yapan dört yüz tüccarın Selim tarafından idam edileceğini duyan Zenbilli'nin, Selim'e itirazı ve bu kişilerin idamının helal olmayacağını söylemesi üzerine, Selim, Zenbilli'ye hitaben: "Ben sana saltanat işlerine itiraz etmek görevin değil, dedim" demiştir. Buna karşılık Zenbilli "bu ahiret işidir, buna karşı koymak görevimdir" diyerek direndi ve dört yüz idam mahkumunun affını sağladı.[259]

Bu kısa açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Osmanlı şeyhülislâmları sahip oldukları fetvâ yetkisiyle devletin olumlu ve olumsuz icraatlarında hak ve sorumluluk sahibi olduklarını göstermişlerdir. Bazen, kişiliklerinin ve birikimlerinin sonucu, padişahlar üzerinde etkili olmuşlar, bazen de kişiliklerinin

---

[257] Öztuna, *"Selim I"*, 346
[258] Sadeddin, II, 551; Hammer, IV, 253; M.Cavid Baysun, *"Cemâlî"* İ.A. III, İstanbul 1944, 86
[259] Sadeddin, II, 552, Baysun, 87

bir sonucu pasif kalarak padişahların uydusuna girmişler, dinî bürokrasinin padişah yanındaki konumunu ve etkisini belirlemişlerdir.

B. İÇ POLİTİKA

Zorlu bir mücadeleden sonra babası II. Bayezıd'ı tahtından indiren Selim, kendi tahtını sağlamlaştırmak için çok dikkatli ve sert bir politika takip etmiştir. Daha tahta oturmadan Osmanlı Devleti kurumları içinde son derece etkili olan, hemen hemen istediklerini koparan, istedikleri şehzâdeleri hükümdar yapan,[260] istemedikleri hükümdarların[261] önemli bir kısmını tahttan indiren yeniçerileri kendi tarafına çekmeyi başarmış ve büyük ölçüde onların desteğiyle hükümdar olmuştur.

Hükümdarlığını müteakip, kendi tahtını sağlama almak ve bazı müverrihlere göre "İslah-ı âlem ve nazm-ı umûr-ı benî âdem içün"[262] şehzâdeleri ortadan kaldırmağa karar vermiştir. Bunu yaparken de dedesi Fatih Sultan Mehmed'in (1451-1481) "Kânun-Nâmesi"ne dayanmıştır. "Evlâdımdan kime saltanat müyesser olursa, nizam-ı âlem için diğer karındaşlarını öldüre. Ekseri ülemâ izin vermiştir. Anunla âmil olalar"[263] hükmü Fatih'ten sonra uygulanmış ve bu Kanun-Nâmeye dayanılarak I. Ahmed zamanında "Ekberiyet" sisteminin uygulanmasına kadar pek çok şehzâde öldürülmüştür.

Fatih Kanun-Nâmesinde, kardeş katlinin iki gerekçesi dile getirilmiştir. Birincisi, XV. yüzyılda Osmanlıyı en çok tehdit eden konu olan iç isyanlar ve

---

[260] *Selim I, Mustafa I, Mehmed IV, vs.*
[261] *Osman II, Selim III, İbrahim, vs.*
[262] Sadeddin, II, 229; Müneccimbaşı, II, 455; Hammer, IV, 104
[263] M.Arif, "*Fatih Kanun-Nâmesi*", T.O.E.M., 1330 ilave, 2-32; Uğur, *Yavuz*, 40

bunun istismarı için her türlü vasıtaya başvurulması ve herşeyin, herkesin ve özellikle hanedan üyelerinin kötü yolla istismar edilmesidir. İkinci gerekçesi ise, umûma gelecek bir zarar için fertlere gelecek zararı tercih etmektir. Meselâ: Kangren olan kolun kesilmesi, hastalığın bütün vucudu sarmaması için veya vücudu da hastalıktan kurtarmak için zarûridir, mecbûridir, tercihe şayandır.[264]

Genel olarak katl sebeplerini sıralamak gerekirse, padişahın mutlak otoritesini sınırlamak istememesi birinci sırada gelmektedir. Nitekim Selim, tahtına karşı bir hareketten şüphelendiği için Veziriâzam Koca Mustafa Paşa'yı derhal öldürtmüştür.[265] Padişah mutlak yetkisini arttırdıkça tahtının selametini daha çok düşünmeye başlamış ve en küçük bir şüphe duyduğu şahısları derhal öldürtmüştür. Halbuki ilk devirlerde şüphe tam ispat edilmedikçe katl gerçekleştirilmemiştir.[266] Padişahın hayatına kast, padişahı tahkir, devlete karşı isyana girişilmesi, padişaha yalan söyleme,[267] padişahın derhal katle zaruret gördüğü haller (Hikmet-i Hükümet) ki, İran Seferinde Hemdem Paşa'nın, Mısır Seferinde Hüseyin ve Yunus Paşa'nın öldürülmeleri bu kabildendir, başlıca katl sebepleridir.[268] Ayrıca padişahın makul olmayan sebeplerle katl emrini vermesi de söz konusudur. Katl sebeplerini biraz daha uzatmak mümkündür. Ancak, bu açıklamalar konumuzun anlaşılması için yeterlidir.

---

[264] Ahmed Uğur, *Osmanlı Siyaset-Nâmeleri,* Kayseri 1987, 126 vd.
[265] Danişmend, II, 3; Mumcu, 86
[266] Mumcu, 87
[267] Mumcu, 87-90
[268] Danişmend, II, 9, 32; Uzunçarşılı, II, 264, 294

İşte Yavuz Sultan Selim de "nizam-ı âlem" kaygısıyla birlikte, Osmanlı Hanedanının devamını ve birliğini sağlamak ve Osmanlı tahtını rakipsiz bırakmak için şehzâdeleri öldürtmüştür. Bununla birlikte muhalif görüşlerden veziriâzam vezir gibi bürokratları da idam etmek ya da hapsetmek veya sindirmek suretiyle ortadan kaldırmıştır.

1. Şehzâdelerin Öldürülmesi

Selim, babası II. Bayezıd'ın yerine tahta oturduktan (24 Nisan 1512) sonra, zararlı bir faaliyete girişmedikleri takdirde, kardeşlerine birşey yapmayacağına dair babasına söz vermesine[269] rağmen, onları kendi hükümdarlığının varlığı ve devamı için tehlikeli görüyordu. Bu nedenle Süleyman hariç on iki[270] şehzâdenin "Fatih Kanun-Nâmesine" göre ortadan kaldırılmasını uygun gördü. Bu Kanun-Nâme Osmanlı sultanları tarafından tatbik edilmiş fakat hemen akabinde, tatbik eden sultanlar üzüntülerinden ağlamışlardır. Selim de kardeşlerini ve yeğenlerini katlettikten sonra bu kanunu koyanlara kızarak ağlayanlardandır.[271]

Her ne kadar Yılmaz Öztuna'nın da aralarında bulunduğu tarihçiler, Selim'in iki ağabeyi ve sayıları on olan yeğenlerini öldürtmesi olayına "bütün bunlar, bu feci idamlardan Selim'in asla mesul olmadığını, Türkiye'nin birliği ve

---

[269] Lütfi Paşa, 204; Tansel, *Yavuz*, 13
[270] Sadeddin, II, 580-582; Hammer, IV, 102
[271] Kemal Paşa -Zâde, 31/b; Hammer, IV, 106; Uğur, *Yavuz*, 41

yüksek menfaatleri uğruna yapıldığını ortaya koymaktadır"[272] şeklinde değerlendirme yapsalar da, kanaatimize göre bu katllerin hiç bir dinî dayanağı yoktur. Olsa olsa siyasî dayanağı olur. Daha önceki ya da sonraki İslâm veya Müslüman-Türk Devletlerinin hepsinde birlik ve devamlılık şehzâdeleri ortadan kaldırmakla sağlanmış değildir. İslâmî ve insancıl yöntemlerle ülke birliği ve yüksek menfaatleri korunmuştur. Şehzâdeler, "Mukaddes" sayılan kanlarının (şehzâdelerin) akıtılmaması için, Türklerin binlerce yıldan beri hanedan üyelerine tatbik ettikleri usulle, yay kirişiyle boğulmak suretiyle idam edildiler.[273] Sultan Ahmed yay kirişi ile boğulduğunda, 47 yaşında idi. Sultan Ahmed'in altı oğlundan beşi de iki ay sonra aynı şekilde öldürüldü."[274]

Şehzâdeleri değil de kanlarını mukaddes saymak mübarek kanlarını akıtmamak için acı bir şekilde boğmak olsa olsa bir "töre"nin sonucudur. Ayrıca dinen, ırkından, renginden veya dilinden dolayı bir kişi takdis edilemez, mukaddes sayılamaz. Mukaddes olmayan kişinin dolayısıyle kanı da mukaddes sayılamaz. Ancak, bütün insanlar, insan olarak,[275] yeryüzünde, "Allah'ın Halîfesi"[276] olarak değerlidirler. Kişiler sadece ve sadece soyları ve hükümdar ya da şehzâde olmakla üstün olamazlar. Yaptıkları işlere göre üstün olurlar.[277]

Bu bilgilerden sonra, şehzâdelerin öldürülmesine ayrı ayrı değineceğiz.

---

[272] Öztuna, *"Selim I"*, 341
[273] Şükrî, 51/a
[274] Öztuna, *"Selim I"*, 339
[275] İsra, 61, 62, 70; Teğabün, 3, Tin, 1-5
[276] Bakara, 30; En'am, 165; A'râf, 69; Yunus, 14; Neml, 62; Fâtır, 39
[277] En'am, 132; Ahkaf, 19; İnsan, 1, 2; Leyl, 4

a) Şehzâde Musa, Orhan, Emir, Osman ve Mehmed'in Öldürülmeleri

Her biri en önemli eyaletlerin valileri olan ve babalarının mirası için mücadeleye hazır olan sekiz şehzâdeden beşi, Abdullah, Mehmed, Şehinşah, Alemşah ve Mahmud, babaları II. Bayezıd'dan önce vefat etmişlerdi. Abdullah ve Mehmed'in çocuğu yoktu. Şehinşah'ın Mahmud; Alemşah'ın Osman; Mahmud'un ise Musa, Orhan ve Emir[278] adlarında çocukları vardı. Hayatta olan Korkud'un çocuğu olmamakla birlikte; Ahmed'in Alaaddin, Murad, Süleyman ve Osman; Selim'in ise Süleyman adında bir oğlu vardı.[279]

Bunlardan Mahmud'un üç oğlu Musa, Orhan Emir ile Alemşah'ın oğlu Osman ve Şehinşah'ın oğlu Mehmet, yeniçeri kumandanları tarafından hapsedildikleri Bursa'dan İstanbul'a getirildiler. Bir odaya kapatılarak ertesi gün idam edildiler. Sadeddin[280] ve Müneccimbaşı'na[281] göre şehzâdeler Bursa'da idam edilip, cenazeleri Selim'in emriyle II. Murad'ın yanına defnedildi.[282]

Henüz hükümdarlık mücadelesine girişmemiş şehzâdeler Osmanlı Devletinin bekâsı ve birliği gibi gerekçelerle öldürülmüşlerdir. Onların ileride böyle bir mücadeleye girişebileceklerini de önceden tahmin etmek son derece güçtür. Gâibi ancak Allah bilir.[283]

---

[278] Hammer ve Uzunçarşılı, *"Emin"* olarak zikrederler. (Hammer IV, 105; Uzunçarşılı, II, 250)
[279] Sadeddin, II, 229; Müneccimbaşı, II, 453; Hammer, IV, 104
[280] Sadeddin, II, 229
[281] Müneccimbaşı, II, 453; Sadeddin, II, 229
[282] Sadeddin, II, 229; Müneccimbaşı, II, 453; Hammer IV, 105; Mehmet Doğan, *Çerkesler Kâtibi Yusuf'un Selim-Nâmesi, (*Y.L.T.), A.Ü.S.B.E., Ankara 1997, 38
[283] Tevbe, 78; Hucurât, 18; Cin, 26

b) Şehzâde Korkud ve Korkud'un Yerini Söyleyen Türkmenlerin Öldürülmesi

Musa, Orhan, Emir, Osman ve Mehmed'in öldürülmeleriyle Selim, babasına vermiş olduğu sözü tutmamış, durumu kendisi için tehlikeli görür görmez vaadinî unutmuş, suçluyu, suçsuzu ayırmak luzumunu duymamış ve sadece tahtı rakipsiz hale getirmeyi tek vazife saymıştır. Bu sebeple, Manisa'da bulunan Şehzâde Korkud da kendisini ölümden kurtaramamıştır.[284]

Yavuz'un hükümdar olduğu sırada İstanbul'da bulunan Şehzâde Korkud ona sadık kalacağına dair söz vermiş, Selim de muhalefet edilmediği müddetçe rahat bir hayat geçirebileceğini vadetmişti.[285] Ancak hem Selim hem de Korkud temkinliydi. Korkud'un Ahmed'e karşı topladığı kuvvetlerin hepsini dağıtmaması,[286] Teke ve Alaiyye'nin kendisine verilmesini istemesi Selim'in endişelerini arttırdı.[287] Esas maksadı Osmanlı tahtını rakipsiz bırakmak olan Selim, Korkud'u öldürme sebepleri aramış ve bu sebebi yaratmak üzere "ümera ve sipah lisanından mektuplar ihtira idüp"[288] Korkud'un saltanat duygularını tahrik etmişti.[289] Kaynaklardan, Korkud'un bir tertip karşısında kaldığı anlaşılmaktadır. Sahte mektuplar neticesinde Korkud'un saltanat arzusunun hâlâ devam ettiğini öğrenen Selim, Bursa'dan kalkıp ansızın Manisa'ya gitti ve şehzâdeyi sarayında bastırdı ise de elde edemedi. Korkud, Selim'in gelmekte

---

[284] Tansel, *Yavuz,* 13
[285] Feridun Bey, I, 373
[286] Uluçay, *Padişah,* 189
[287] Tansel, *Yavuz,* 14
[288] Sadeddin, II, 231; Müneccimbaşı, II, 453; Âlî, 232/a
[289] Uzunçarşılı, II, 251; Tansel, *Yavuz,* 14

olduğunu adamlarından biri vasıtasıyla öğrenerek gece yarısı önemli eşyaları ve Piyale adındaki kölesiyle, kılık değiştirmek suretiyle kaçmayı başardı. Bergama civarında bulunan bir mağaraya saklandı.[290] Maksadı Antalya sahiline inip bir gemi ile Avrupa'ya kaçmak veya Rodos şövalyelerine iltica etmekti.[291] Fakat arzusuna muvaffak olamadı, yirmi gün kadar saklandığı mağara bir köylü tarafından haber verilerek yerleri bulunup yakalandılar.[292] Verilen emir üzerine Korkud Bursa'ya getirilirken yolda, Eğrigöz mevkiinde, 9 Mart 1513'te Kapıcıbaşı Sinan Ağa tarafından uykuda iken yay kirişi ile boğulmak suretiyle öldürüldü.[293] Cenazesi dört gün sonra Bursa'da Orhan Gazi Türbesine defnedildi ve kölesi Piyale de türbedar tayin edildi (13 Mart 1513)[294]

Korkud öldürülmeden önce Piyale, onun yanından uzaklaştırılmış sonra, Korkud uyandırılmış ve ölüm kararı kendisine bildirilmişti. Bunun üzerine o, bir saat müsaade isteyerek, Selim'i ihanetinden dolayı ayıplar mahiyette manzum bir mektup yazmıştı. Selim kardeşinin öldürüldüğünü duyduğu ve bu mektubu okuduğu vakit çok ağlamış ve üç gün yas tutulmasını, Korkud'un mağarasını haber verenlerin de öldürülmesini emretmişti.[295] Korkud'un yerini söyleyen Türkmenler, hizmetlerine mükafaat istemek üzere Bursa'ya gelmişlerdi. Kardeşinin ölümünden dolayı üzüntülü olan Selim, mükafaat isteyen Türkmenlerden on beşini, Şehzâde Cem'in eşyasını yağma etmiş olmakla iftihar

---

[290] Uzunçarşılı, II, 251; Miroğlu, *Yavuz*, 288
[291] Âlî, 332/a; Sadeddin, II, 232
[292] Sadeddin, II, 233; Solak-Zâde, 83; Hammer, IV, 106; Uzunçarşılı, II, 251; Tansel, *Yavuz,* 15; Doğan, 41
[293] Sadeddin, II, 233; Kemal Paşa-Zâde, 30/b; Tekindağ, *"Korkud"* B.T.T.D., sayı 17 (1969) 37
[294] Hammer, IV, 107; Uzunçarşılı, II, 251
[295] Kemal Paşa-Zâde, 31/b; Hammer, IV, 106

eden haydutları çarmıha germiş olan Bayezıd'ı takliden, hakaratle idam ettirmişti.[296]

Burada, önce Korkud'un aranması ve ardından Türkmenlerin yardımıyla idam edilmesi ve daha sonra Korkud'un yerini söyleyen Türkmenlerin öldürülmesi, Selim'in tartışmaya açık uygulamalarından biridir.

c) Şehzâde Ahmed İle Oğlu Osman ve Torunu Mustafa'nın Öldürülmeleri

Selim'e rakip olarak Şehzâde Ahmed ve oğulları kalmıştı. Babası II. Bayezıd tarafından hükümdarlığa layık görülen Ahmed, kolayca boyun eğecek gibi görünmüyordu. Halkın büyük çoğunluğu tarafından seviliyordu. Nitekim Amasya'yı işgal etmek üzere yola çıktığında taraftarlarından bir çok mektup alıyor ve cevaben, ulufelerin arttırılacağını ve yapacağı bazı terfileri dile getiriyordu.[297] Bu mektuplardan dolayı durumunun sağlamlaştığını zanneden Ahmed, oğlu Osman'ı Amasya'da vekil bırakarak önce Ankara'yı ele geçirdi.[298] Sonra da 20-30 bin kişilik bir kuvvetin başında Bursa üzerine yürüdü.[299] Nihayet Yenişehir Ovasında karşı karşıya gelen iki ordudan birinin kumandanı olan Ahmed, Selim'in karşısında çok zayıf durumda kaldığını anladı ve Eskişehir'e doğru çekilmek istediyse de bu mümkün olmadı. Selim'in kuvvetleri onun peşini bırakmamış ve kendisini izlemeye başlamışlardı. Yön değiştirerek İznik tarafına

---

[296] Âlî, 10; Hammer, IV, 106; Öztuna, *"Selim I"*, 340
[297] Tansel, *Yavuz*, 16
[298] Uluçay, *Padişah*, 193
[299] Hammer, IV, 106; Uzunçarşılı, II, 252

kaçmak isteyen Ahmed, Yenişehir Ovasında savaşı kabul etmek zorunda kaldı.[300] 15 Nisan 1513'te başlayan savaşın ilk anları Ahmed için ümit verici olduysa da Selim'e gelen yardımcı kuvvetlerin tesiriyle, Ahmed'in kuvvetlerinde büyük bir hezimet başladı.[301] Askerleriyle beraber kaçan Ahmed, atının yıkılmasıyla Dukakinoğlu tarafından yakalandı ve meşhur Kapıcı Sinan Ağa tarafından boğularak öldürüldü.[302] Şehzâde Ahmed, kendisinin Selim'le görüştürülmesini rica ettiyse de, arzusu yerine getirilmedi. Zira kendisiyle görüşmek istemeyen Selim, Ona Osmanlı şehzâdesine layık bir sancak vereceğini vadetti ki, bu vaad idama delalet etmekte idi. Ahmed'in cesedi Bursa'da II. Murad Türbesi içinde bulunan Şehinşah'ın yanına defnedildi.[303]

Selim, daha önce Korkud'un, bu defa da Ahmed'in ölümüne müteessir olduğunu göstermek maksadıyla, Bursa'da koyun kestirip fakirlere de 700.000 akçe dağıttı.[304]

Uzun süre sultanlık peşinde koşan ve halkın büyük bir çoğunluğu tarafından desteklenen Ahmed'in bu şekilde öldürülmesinden sonra, oğullarının da ortadan kaldırılması Selim için zorunlu görülüyordu. Bu sebeple Amasya'da Ahmed'e vekalet eden Osman üzerine Sinop Beyi Ahmed ile Çeribaşısı Mehmed Ağa gönderildi. Amasya'yı bırakarak kaçmak zorunda kalan Osman, Çeribaşı Mehmed tarafından yakalandı.[305] Bu şehzâde 14 Mayıs 1513'te Şehzâde

---

[300] Ãlî, 233/a; Hammer, IV, 107; Uzunçarlışı, II, 252
[301] Sadeddin, II, 236; Ãlî, 233/a
[302] Sadeddin, II, 237; Ãlî, 233/a; Hammer IV, 108; Uluçay, *Padişah,* 197
[303] Hammer, IV, 108; Miroğlu, X, 209
[304] Miroğlu, 290
[305] Uluçay, *Padişah,* 198

Ahmed'in torunu, Şehzâde Murad'ın oğlu Mustafa ile birlikte boğuldu.[306] Şehzâde Osman'ın cenazesi İstanbul'a, Mustafa'nın ki de Bursa'ya gönderildi.[307] Ayrıca Ahmed'in oğlu Murad'ın Mehmed Çelebi adında başka bir oğlunun daha olduğu ve onun da daha önce öldürüldüğü anlaşılmaktadır.[308]

Böylelikle Osmanlı tahtının yegane varisi, Selim ve oğlu Süleyman kalmıştır. On şehzâde öldürülmüş; Ahmed'in oğulları Murad, Süleyman ve Alaaddin ise İran ve Mısır'a sığınmışlar ve kısa bir süre sonra bulundukları ülkelerde ölmüşlerdir.[309] Dolayısıyle Selim hedefine ulaşmış, bütün rakiplerini etkisiz hale getirmişti. Bu durum Osmanlı Devletinin geleceği açısından belki faydalı olmuştur. Fakat insanî ve İslâmî nokta-i nazardan baktığımızda çok da hoş olan uygulamalar değildir. "Şüphesiz kanlarınız ve mallarınız size haramdır"[310] hadisini prensip olarak benimseyen bir dinîn bu davranışlara meşrû kabul etmesi mümkün değildir.

---

[306] Tansel, *Yavuz*, 19
[307] Uzunçarşılı, *Kitabeler I*, İstanbul 1927, 130 vd.; Uluçay, *Padişah*, 199
[308] Uzunçarşılı, *Kitabeler*, 135; Uluçay, *Padişah*, 199
[309] Uzunçarşılı, II, 249; Uzunçarşılı, *Şehzâdeler*, Belleten, 531-532
[310] Neseî, Sünen'ün-*Neseî*, Ter. A.M. Büyükçınar, A. Tekin, Ö.F.Harman, Y. Erol, VII, İstanbul 1981, 121; Vehbe Zuhayli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul 1992, 14

2. Veziriâzam, Vezir ve Bazı Devlet Adamlarının Cezalandırılması

a) Gelirinin Artırılmasını İsteyen Sancak Beyinin Öldürülmesi

Bayezıd'ın tahtı Selim'e bırakmasını müteakip, yeniçeriler Selim'i uygulana gelen cülûs bahşişini vermek için icbara karar verdiler ve Selim'in geçeceği yerde sıra halinde durdular.[311] Selim, payitahtın Edirne yolu üzerindeki kapısına kadar babasını geçirmeğe gitmişti. Yeniçeriler, padişahın dönüşünde, kendilerinin kılıçları sayesinde tahta çıktığını ve yine bu sayede hükümdar olarak kalabileceğini ihtar etmek için, kılıçlarını birbirine çatmayı kararlaştırmışlardı. Fakat Selim, adeta yeniçerilerin boyunduruğu altında tahta çıkmak istemediğinden, İstanbul kapılarına ulaşınca, Yedikule'ye giderek babasının hazinelerini almak bahanesiyle, yolunu değiştirdi ve saraya gitti. Hâlâ eski yerlerinde beklemekte olan yeniçerilerin ümitlerini boşa çıkardı. Bununla birlikte padişah, kendisinin Bayezıd henüz tahtta iken artırılmasını vadettiği bahşişi vermemeğe cesaret edemedi. Bayezıd'ın vadettiği iki bin akçe yerine her yeniçeri üç bin akçe aldı. Bundan cesaretlenmiş olan bir sancak beyi kendi gelirinin de arttırılmasını talep etti. Selim cevap olarak kılıcını çekerek sancakbeyinin başını kesti.[312]

b) Veziriâzam Koca Mustafa Paşa'nın Öldürülmesi

Yurt içinde Şehzâde Ahmed'in tahrik ettiği isyan söndürülmüş ve Şehzâde Ahmed de ülke dışına kaçmıştı. Bütün bunlar olurken Selim Ankara'da kaldı. Bir

---

[311] Cenâbî, *Tarih-i Cenabi'nin Muhtasar Tercümesi*, 85/a
[312] Solak-Zâde, 82; Hammer, IV, 101; Tansel, *Yavuz*, 2

süre Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunan şehzâdeler Ankara'ya gelerek Selim'e itaatlarını ve tebriklerini bildirmişlerdi.[313] Bu arada Amasya Valiliğini Davud Paşa'nın oğlu Mustafa Bey'e vererek Bursa'ya döndü.[314] Osmanlı Devlet adamlarının bir kısmı, başta Veziriâzam Mustafa Paşa olmak üzere Şehzâde Ahmed'i destekliyorlardı. Mustafa Paşa ile Ahmed arasında mektuplaşmalar oluyordu. Mustafa Paşa gönderdiği mektuplarda Ahmed'in Amasya'ya yürümesini sabırsızlıkla beklediğini ifade ediyordu.[315] Böyle bir mektubun yazılıp yazılmadığı çok kesin olmamakla birlikte Selim, Mustafa Paşa'nın Şehzâde Ahmed tarafını tuttuğunu biliyor ve onun hareketlerini pek yakından izliyordu.[316]

İşte tam bu sıralarda, Şehzâde Ahmed'in Amasya'da bulunan ailesini getirmek üzere padişah tarafından gizlice gönderilmiş olan süvari kuvveti Ahmed tarafından pusuya düşürüldü. Gerçek tam olarak bilinmemekle beraber, bu olaydan Mustafa Paşa sorumlu tutuldu, onun şehzâde Ahmed'i daha önceden haberdar etmiş olabileceği üzerinde duruldu.[317] Gelişen olaylar neticesinde şehzâde Ahmed Amasya'yı bastı, asker ve halkın büyük bir kısmını kendi yanına çekti. Bu rahatsız edici olaylar sonunda Selim vezirlerini divana davet etti. Bunlardan Mustafa Paşa siyah bir elbise giymiş olduğu halde içeri alındı. Hiç şüphe bırakmayan bu işaret üzerine cellatlar Mustafa Paşa'yı yakalayarak

---

[313] Kemal Paşa -Zâde, 29/a
[314] Hammer, IV, 103; Uluçay, *Padişah,* 142
[315] Kemal Paşa-Zâde, 15/b; Zaim Mir Mehmed Katip, 256/a
[316] Müneccimbaşı, II, 455
[317] Hammer, IV, 103

boğdular. Selim aynı anda "İslah-i âlem ve nazm-ı umûr-ı benî âdem içün" beş şehzâdenin de Bursa'da aynı cezaya çarptırılmasını emretti (1512).[318]

[318] Sadeddin, II, 229; Ãlî, 263/b; Müneccimbaşı, II, 455; Hammer IV, 104; Tekindağ, "*Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi*", İ.Ü.E.F., T.D., Sayı 22, İstanbul 1968, 73-74, (Bu eser bundan "İran Seferi" olarak telaffuz edilecektir).

c) Hemdem Paşa'nın Öldürülmesi

İran Seferi esnasında, Şah İsmail'in henüz meydana çıkmamış olması, çorak arazide büyük bir sıkıntıya maruz kalan asker arasında hoşnutsuzluğa sebep oluyordu.[319] Nitekim, Fırat Nehri kenarına gelindiği sıralarda orduda isyan belirtileri görüldü. Bununla birlikte, sancakbeyleri gibi vezirler, başlangıçta ileri gitmenin aleyhinde olmalarına rağmen, bunu açıklamaktan çekindiler. Ancak askerin hareketini tanzim ve taksim eden Selim'in, kararında sebat etmesi üzerine, daha ileri gitmenin zararlarını arzetmek amacıyla Karaman Beylerbeyi Hemdem Paşa, vezirler ve sancakbeyleri tarafından Selim'e gönderildi.[320] Şehzâde Ahmed olayında Selim'e hizmet etmek suretiyle, onun Ahmed'e karşı galip gelmesini temin etmiş olan Hemdem Paşa, padişahın hakkındaki teveccühüne itimat ederek bu hususu arzetti. Şah İsmail ile kesin savaşmak kararında olan Selim, askere kötü bir örnek olmasından çekindiği bu teşebbüsü şiddetle reddederek hemen orada Hemdem Paşa'nın kellesinin uçurulmasını emretti ve Hemdem Paşa'nın kellesi uçuruldu (Temmuz 1514).[321]

Neticede Selim, herkesi susturmuş fakat, sırf herkesi susturmak ve orduya gözdağı vermek için değerli bir devlet adamını feda etme yolunu tercih etmiştir. Yine önceki idamlarda olduğu gibi öldürmek tek çıkar yol olarak görülmüştür.

---

[319] Sadeddin, II, 254; Uzunçarşılı, II, 263
[320] Sadeddin, II, 255; Uzunçarşılı, II, 264
[321] Feridun Bey, I, 400; Celal-Zâde, 103/b; Müneccimbaşı, II, 468; Uzunçarşılı, II, 264

d) Hersekzâde Ahmed Paşa ve Pîrî Paşa'nın Hapsedilmesi

Yavuz'un İran Seferinden dönüşüne kadar veziriâzamlıkta kalan Ahmed Paşa, Aras Nehri taraflarında, İstanbul'a geri dönmek isteyen yeniçerilerin yaptıkları serkeşliği önleyemediği bahanesiyle azlolunmuştu. Diyarbakır'daki İran bozgunu[322] neticesinde sinirlenen padişah, paşalara ağır laflar söylemiş ve 26 Nisan 1516'da Hersek-zâde'nin yakasına sarılarak başına birkaç yumruk vurmuş ve Pîrî Paşa ile birlikte Yedikule'de hapsetmiştir.[323]

O Hersekzâde ki, ihtiyarlığı ve romatizmal hastalığını bahane ederek veziriâzamlığı kabul etmemiş, Selim'in teklifini geri çevirmiş, bundan dolayı Selim günlerce vüzera ile konuşmamış, çok üzülmüştü. Nihayet bazı vezirlerin vasıtasıyla görevi kabul etmiş, Edirne'ye gelip makamına oturmuştu. Bu Hersekzâde'nin beşinci veziriazamlığı idi ve yedi buçuk ay bu görevde kalmıştı.[324]

Netice olarak ısrarlı davetler üzerine göreve getirilen, ihtiyar bir insanı kesin olmayan sebeplerden ötürü suçlamak, tokatlamak, görevinden almak ve hapsetmek ne kadar doğrudur bilinmez.

e) Dukakinoğlu Ahmed Paşa'nın Öldürülmesi

Daha önce vezirlikten azledilmiş olmasına rağmen Selim'in hükümdar olmasıyla beraber veziriâzamlık makamına getirildi.[325] Dukakinoğlu'nun

---

[322] Feridun Bey, I, 476; Uzunçarşılı, II, 270

[323] Feridun Bey, I, 476; Uzunçarşılı, II, 278;

[324] Feridun Bey, I, 476; Uzunçarşılı, II, 278; Tekindağ, *İran Seferi*, 43

[325] Feridun Bey, I, 464; Hammer, IV, 143; Uzunçarşılı, II, 270

veziriâzam olmasından iki ay sonra, Şubat 1515'te padişahı İran Seferinden alıkoymak için yeni devlet erkanının tahrikiyle bir yeniçeri ayaklanması meydana geldi[326] ve yeniçeriler Amasya'da, Divan-ı Hümâyun ittihaz edilen yere gelerek, lüzumsuz hareketler ettiler. Bu durum karşısında canı sıkılan Selim, bu hâdiseden on gün sonra, Dukakinoğlu Ahmed Paşa'nın olayda tahrikçi ve teşvikçi olduğunu ve aynı zamanda veziriâzamın, Dulkadiroğlu'yla ittifak içinde bulunduğunu anladıktan sonra, Ahmed Paşa'yı huzuruna çağırıp bizzat kendi hançeri ile yaraladı ve içoğlanlara[327] başını kestirdi (4 Mart 1515). Bu olay üzerine bir müddet veziriâzamlığa kimseyi tayin etmedi.[328]

f) Cafer Çelebi, İskender Paşa ve Balyemez Osman Ağa'nın Öldürülmesi

İran Seferinin sonunda Selim, İstanbul'a varır varmaz isyan eden yeniçerilerin disiplini ile meşgul oldu. Askerin en eskilerini huzuruna davet ederek, yeniçerileri isyana teşvik edenlerin kimler olduğunu sordu. Onlar da kendi âmirleri olan İskender Paşa, Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa ve Kazasker Cafer Çelebi'nin isimlerini verdiler. Selim İskender Paşa ile Osman Ağa'nın başlarını kestirdi;[329] cesetleri köpeklere ve av kuşlarına atıldı.[330] Cafer Çelebi'ye gelince, o zaman müftîden üstün olan kazaskerlik makamında

---

[326] Müneccimbaşı, II, 469; Uzunçarşılı, II, 270

[327] İçoğlan: Saray hizmetine alınıp, devletin muhtelif makamlarına namzet olarak yetiştirilen gençler hakkında kullanılan bir tabir. Yıldırım Bayezıd zamanında yeni teşekküle başlayan saray hizmetlerinde bulunmak üzere yeniçerilik için toplanan devşirmelerden ayrılmak suretiyle meydana getirilmiş ve usul, sonradan yapılan kanunla devam edip gitmiştir. (Pakalın, II, 28-29)

[328] Feridun Bey, I, 464; Uzunçarşılı, II, 270; Tekindağ, *İran Seferi*, 73-74

[329] Âlî, 244/b; Uzunçarşılı, II, 276

[330] Hammer, IV, 143

olmasından dolayı, idâmının kanunî bir şekilde olması gerekiyordu. Selim, Cafer Çelebi'yi yanına çağırarak İslâm askerini itaatsizliğe ve isyana tahrik edenin ne tür cezaya müstehak olacağını sordu. Cafer, eğer suçu sabitse idamları gerekir dedi ve Selim kendi hakkındaki hükmü kendisinin verdiğini beyan ederek onu öldürttü (18 Ağustos 1515).[331]

Yine daha önceki idamlara çok benzeyen bu idamlar da her bakımdan tartışılması gereken olaylardır. Öncelikle sanıkların savunmalarının alınmaması, güvenilirlik dereceleri şüpheli şahitlere dayanarak idam kararlarının uygulanması ciddî tartışılması gereken konulardır.

g) Hüseyin ve Yunus Paşa'nın Öldürülmesi

Osmanlı ordusu Sina Çölünden Mısır üzerine giderken, çöl ortasında gidilmenin tehlikesi hakkında düşüncelerini söyleme cesaretini gösteren Vezir Hüseyin Paşa padişah tarafından çadırının ipleri kesilerek idam edildi.[332] Hoca Sadeddin'e göre, bu paşanın öldürülmesi sebeplerinden biri de, o gece Kızılbaşlara katılmağa karar vermiş olmasıdır.[333]

Veziriâzam, Yunus Paşa'ya gelince, Mısır Seferinin sonunda Osmanlı ordusu, İstanbul'a dönmek üzere Mısır'dan ayrılmıştı (13 Eylül 1517).[334] Selim, Yunus Paşa ile sohbet ederek gitmekte idi. Yunus Paşa, Mısır Beylerbeyliğinin kendisinden alınarak Hayırbay'a verilmesinden dolayı çok üzgündü. Sohbet

---

[331] Âlî, 244/b; Müneccimbaşı, II, 472; Uzunçarşılı, II, 277
[332] Feridun Bey, I, 484; Hammer, IV, 212; Danişmend, II, 32; Bazı kaynaklarda Hüsam Paşa olarak isimlendirilir. (Sadeddin, II, 351; Şükrî, 42/b)
[333] Sadeddin, II, 351
[334] Silahşör, 2. Fasikül, 25; Tansel, *Yavuz*, 203

sırasında, padişahın "Mısır'ı arkada bıraktık" demesini fırsat bilerek Yunus Paşa'nın, üzüntüsünü bildirip, bu kadar zahmet çekilip, pek çok kayıplar verilerek fethedilen Mısır'ın yine bir Çerkeze verilmiş olmasını tenkid ile "sarfedilen emeğin boşuna gittiğini" ifade etmesi üzerine, Selim atının yanında yürüyen Solaklar Kethüdasına emrederek, veziriâzamın derhal boynunu vurdurdu, bir kapıcı, başını gövdesinden ayırttıktan sonra, kızgınlık sebebiyle Yunus Paşa'nın kesik başını üç gün beraberinde götürdü, nihayet Katye mevkiinde gömdürdü.[335] Müneccimbaşı'na göre, Yunus Paşa'nın cesedi çöldeki vahşi hayvanlara atıldı.[336]

Yunus Paşa'nın ölüm sebebiyle ilgili değişik rivayetler bulunmakla birlikte, ağır basan düşünce yukarıda olduğu gibidir. Fikirlerini söyleme cesareti gösteren paşa, sorgusuz sualsiz idam edilmiştir.

Balyemez Osman Ağa ve Cafer Çelebi ile birlikte, Mustafa Paşa, Hemdem Paşa, Dukakinoğlu Ahmed Paşa, İskender Paşa, Hüseyin Paşa ve Yunus Paşa olmak üzere toplam altı paşayı öldüren veya öldürten Selim, anlaşıldığı kadarıyla, ölüm kararlarını çok çabuk ve çok kolay verebilen bir kişiliğe sahipti. Bu paşalardan bir kısmı, düşüncelerini açıkca ifade etmekten bir kısmı yeniçerileri isyana teşvikten suçlanmış, diğer bir kısmı ise sadakatsizlik şüphesiyle öldürülmüştü.

---

[335] Feridun Bey, I, 492; Öztuna, *"Selim I"*, 352; Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Fatih-Yavuz-Kanunî*, Ankara 1991, 137; Uğur, *Yavuz*, 107-108

[336] Müneccimbaşı, II, 494

Dikkat edilirse, bütün infazlarda, yargılama, sorgulama, araştırma söz konusu değildir. Sadece suç isnadı, karar ve infaz vardır. Dolayısıyle İslâm'ın genel ruhunu, İslâm hukukunu ve genel hukuk kurallarını, genel ahlakî ve vicdanî değerleri gözönüne alarak bu olayları değerlendirdiğimizde, bu uygulamaların haklı yönünü bulmak güçtür. Diğer taraftan, siyasî bakımdan pek çok haklı yönü bulunabilir. Hatta, tamamı haklı görülebilir. O ortamın siyaset anlayışı, kuralları ve değerleri de bu gibi olaylara cevaz verebilir. Siyasî yönden bile haklı görüldüğünde Selim'in bu uygulamalarında "din faktörü" de aranamaz.

C. DIŞ POLİTİKA

Fatih Sultan Mehmed'le Yükselme Devrine giren Osmanlı Devleti, II. Bayezıd zamanında genişleme ve gelişme yönünde aynı hızını sürdürememiştir. Özellikle Bayezıd'ın saltanatının son zamanlarında onun devlet işleriyle fazla ilgilenmemesi sebebiyle Osmanlı Devleti içte bir hayli karışıklıklar yaşarken dışta da prestij kaybına uğramıştır.[337] Böyle bir ortamda tahta oturan Selim, daha önce de değindiğimiz gibi iç politikada muhaliflerini öldürtmüş ya da sert mizacıyla susturmuştur.[338] Aynı sertliği dış politikada da sürdürmüş ve öncelikle Sünnî Osmanlı Devleti için siyasî ve ekonomik açıdan tehlike gördüğü Şiî Safevîleri ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Ülemâdan aldığı fetvâlar vasıtasıyla, Ehl-i Sünnet inancına mensup Osmanlı toplumunun ve diğer İslâm ülkelerinin desteğini de almayı planlamıştır. Safevîler Anadolu'daki Kızılbaşlık inancının yayılması faaliyetlerini hızlandırmışlar, sınır boylarında ve Osmanlı topraklarındaki tahribatlarını arttırmışlardır.[339] Zâten Şiî Safevîlere karşı önceden menfî düşüncelere sahip olan Selim, "Kızılbaşların Şiîlikten siyasal çıkarlar sağlama"[340] faaliyetleri sonunda İran üzerine yürümeye karar vermiştir. İran Seferi sonunda Safevîlerin gücünü kıran Selim, mücadelesinden vazgeçmemiştir. Belki de ömrünün kısa olması ikinci bir İran seferine mani olmuştur.

---

[337] Uzunçarşılı, II, 235; Tansel, *Yavuz,* 20
[337] Uzunçarşılı, II, 234; Uluçay, *Padişah,* 20
[338] Uzunçarşılı, II, 234; Uluçay, *Padişah,* 74
[339] Uğur, *Yavuz,* 62
[340] Mirza Abbaslı, *"Safevîlerin Kökenine Dair",* Belleten, XL, 158 (1976) 288

Selim, tavizsiz politikasını o dönemin İslâm dünyasının üç büyük devletinden biri (ilk ikisi Osmanlılar ve Safevîlerdir) olan Memlûklar'a karşı da uygulamıştır. Mısır'ın fethinden önce dedesi Alaüddevle'nin başında bulunduğu Dulkadir Beyliğini ortadan kaldırarak Anadolu'da devlet otoritesini sağlamış daha sonra da Osmanlı Devleti için bir sorun olarak kabul ettiği Memlûkları hedef almıştır. Memlûklar, fazla etkili olmamakla birlikte Abbasîler soyundan gelen Halîfeleri himayeleri altında tutuyor ve onları kukla gibi kullanıyorlardı.[341] Bu durum hilâfet makamının saygınlığına gölge düşürmekteydi. Ayrıca, böyle bir makam daha güçlü olan Osmanlı Devletinin hakkı olmakla birlikte, Memlûklar siyasî ve ekonomik güç bakımından Hilâfet makamına Osmanlılardan daha uygun değillerdi. Bununla birlikte Kansu Gavri, gizli gizli Şah İsmail'e destek veriyordu.[342] Çünkü Selim idaresindeki Osmanlı Devletinin güçlenmesi haklı olarak Gavri'yi endişeye sevk ediyordu. Mısır'ın sahip olduğu ekonomik potansiyelle birlikte coğrafî konumu da Selim'in ilgisini çekiyordu.[343]

İnce, sert ve zorlu bir politika ve çabanın sonunda Mısır, Osmanlı idaresine tâbi oldu. Böylelikle Selim siyasî hedefine İran'ın tamamını alamadığı için kısmen ulaştı. Doğu ve güneye seferler düzenlerken, batılı Hıristiyan devletlerle iyi geçinmeyi dış politikasının gereği faydalı mülahaza eden Selim'in, batılıları zararsız gördüğü düşünülemez. Bu bir strateji meselesi olup, belki de zaman müsait olsaydı sıra Hıristiyan batıya da gelecekti. Bu konuda kesin bir şey

---

[341] Tansel, *Yavuz*, 210; Kopraman, *"Memlûklar"*, 533; Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, 78; B. Lewis, 60
[342] Tansel, *Yavuz*, 118; Kopraman, *Memlûklar*, 528
[343] Tansel, *Yavuz*, 109

söylemek mümkün değildir. Şu var ki Selim, önce İslâm âlemini kendi idaresi altına almak istemiş daha sonra da dünya hâkimiyetine soyunmuştur.[344] Kararlı bir şekilde uyguladığı politikası sayesinde de hedefine büyük ölçüde ulaşmıştır.

1. Kızılbaşlık, Safevîler ve Selim-Şah İsmail Çatışması

16. Yüzyıldan itibaren, tartışıla gelen Alevî-Sünnî olayı, Yavuz-Kızılbaşlar ilişkisi halen güncelliğiyle birlikte esrarını da korumaktadır. Alevîlerin çoğunluğuna göre Kızılbaşlar asırlar boyu ezilmişler, itilmişler, işkenceye maruz bırakılmışlar, hattâ kitleler halinde öldürülmüşlerdir. Sünnî kesime göre de bunların hiç birisi olmamış, olayı sürekli canlı tutmak isteyen bazı çevreler bu konuyu devamlı kamuoyu önüne getirmişlerdir. Az olmakla birlikte Sünnilerin bir kısmına göre Kızılbaşlar bütün bunları, hak ettikleri için yaşamışlardır. İşte, bu tür gereksiz çatışmaların, bitmesi ve sağlıklı bir tarih bilgisine ulaşmak için, objektif olarak, bu dönemin araştırılması gerekmiştir. Nitekim pek çok araştırmalar yapılmış ama farklı görüşler bir türlü dinmek bilmemiştir. Bu nedenle burada Kızılbaşlar ve Safevîler konusu ile Selim-Şah İsmail çatışmasına özetle değinmek istiyoruz.

Kızılbaşlılık, Şiî mezhebinin gulatından[345] olan bir yoldur. Kızıl tac ve elbise giymeleri sonucu kendilerine bu ad verilmiş olup, Şia'nın İmamiyye mezhebine mensup olan Safevî Devletini kuran Erdebil Süfileri 12 dilimli kızıl

---

[344] Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, 74

[345] Gulât: Bazı mezhep erbabının müfrit takımı hakkında kullanılır bir tabirdir. Gulât-ı Şia gibi. Arapça bir kelime olan gulât, kaynayıcı manasına olan galinin cem'idir. Müfritler itidal hadleri aştıkları için mezhep erbabının atılganları hakkında bu tabir kullanılmıştır. (Pakalın, I, 679)

tac giymişler ve mensupları da bu tacı kabul etmişlerdir.[346] Safeviler tarafından "Kızıl taç" kabul edildikten sonra, İran'daki Safevi şahlarına tâbî olan bu zümreye Sünniler tarafından Kızılbaş denilmiştir.[347]

Altaylı Şamanlardan gelen başa kırmızı külah giyme geleneği, Türklerin İslâmiyeti kabulü üzerine ortadan kalkmamış, bir çok Şaman geleneği gibi kutluluk kazanarak İslâmî bir menşee bağlanmaya çalışılmıştır.[348]

Terim olarak Şia, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in vefatından sonra Hz. Ali ve Ehl-i Beytini halîfelik için layık gören ve onu nass ve tayinle meşru halîfe kabul eden; ondan sonraki halîfelerin de onun soyundan gelmesi gerektiğine inanan toplulukların müşterek adı olmuştur.[349] Kendi aralarında pek çok fırkaya ayrılan Şiîliğin, İmamiyye kolu, Anadolu Alevîlerinin (ya da Kızılbaşlarının) ve Safevîlerin de içinde yer aldığı Şia fırkasıdır. Alevî kelimesi Şia ile eş anlamlı olarak kullanılmış, Hz. Ali ve ona sevgi, bağlılık adına ortaya çıkıp da, siyasî bir zümreleşme hareketini tercih eden Şiî topluluklara, ileri sürdükleri görüşlere göre Zeydiyye, İsmailiyye, İmamiyye, Nusayriyye gibi isimler verilmiştir.

Bunlardan İmamiyye, Safevîler sayesinde İran'da 1501 yılından 1737 yılına kadar süren bir devlete sahip oldu.[350] Şeyh Cüneyd zamanında tamamiyle siyasî gâyeler taşıyan bir teşekkül haline gelen ve İmamiyye Şiîliğini benimseyen Erdebil Tekkesi, Şah İsmail'in başa geçmesiyle (1510-1524) İran'da siyasî

---

[346] Gölpınarlı, *"Kızılbaş"*, İ.A., VI, İstanbul 1954, 789
[347] Gölpınarlı, *"Kızılbaş"*, 789
[348] Hasan Basri Erk, *Tarih Boyunca Alevîlik*, İstanbul 1954, 36 vd.; Fığlalı, 236
[349] Fığlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Ankara 1993, 118
[350] Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976; Fığlalı, 146-7

birliğin ve Şiî-İmamiyye'nin bir devlete sahip oluşunun başlangıcı oldu. Özellikle Şah İsmail, ifrat derecede Şîîliğe bağlanmış, Sünnî mezheplere karşı şiddet kullanmış, ezana "Eşhedu enne Aliyyen Veliyyullah" sözünü eklettirmiş, camilerde Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a lanet edilmesini emretmiştir.[351]

Şah İsmail'in hem Şîîliği yaymak için Anadolu'da giriştiği faaliyetler tahrik ve telkinlere, hem de daha önce Sünnî olan Safevî halkına karşı takındığı tavır, Yavuz Sultan Selim'i harekete geçirmiş ve Çaldıran Savaşı ile Şah İsmail mağlup edilmişse de İran'daki Şîîlerle Osmanlılar arasındaki münasebetler, zaman zaman düşmanca, zaman zaman da dostâne bir şekilde devam etmiştir.[352]

Diğer taraftan Safevî hanedanına son vererek idareyi ele alan Nâdir Şah, Şîîlerin sahabeye dil uzatmalarını önlemek, bir takım hatalı inanışları bırakarak doğru yolu bulmaları için Şiî ve Sünni alimler arasında bir tartışma tertip etmiştir (1743).[353] İmamiyye Şiası, XVIII. yüzyıldan XX. yüzyıla kadarki dönemde, sağlam bir devlet desteği olmadan kendi tabiî seyri içinde gelişme kaydetmiştir.[354] 1925 yılında Kaçar hanedanından sonra Pehlevî sülalesi hakimiyeti ele geçirmiş, bir takım Avrupaî reform teşebbüslerine girişilmiştir. 1960'larda Şehinşah Muhammed Rıza Pehlevî tarafından "Ak Devrim" adını verdiği bazı faaliyetler gerçekleştirilmiştir.[355] Safevîler devrinden itibaren halkın

---

[351] Tahsin Yazıcı, *"Safevîler"* İ.A., X, İstanbul 1967, 54; Fığlalı, 147
[352] Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri,* I, İstanbul 1962; Asrar, *Kanuni Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslâm Alemi,* İstanbul 1972, 44 vd.
[353] Fığlalı, 148
[354] Mirza Bala, *"Kaçar"* İ.A., VI, 33 vd.
[355] Mehmet Kerim, *İran-İslâm Devrimi,* İstanbul 1979, 31 vd.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

her türlü eğitim-öğretim işleri, mollalar veya ulemâ denen din adamlarınca yürütülmüş ve gerek camiyi gerek Şiî fikriyatını idare eden bu sınıf, devletten maaş almışlardır.[356]

Safevî ailesi İsnâ-aşeriyye mezhebine mensup ve aslen tarikat şeyhi bir Türk ailesi iken siyasî hadiselerden istifade ederek şeyhlikten şahlığa çıkmışlardır.[357] Safeviler kendi soylarını bilinçli olarak imamlara ve Hz. Muhammed'e bağlamakla şu amaçları gütmüşlerdir.

- Siyasî hasımlarına egemen olmak ve çok meşhur soylarla üstünlük kazanmak.

- Asil nesep konusundaki tartışmalara ve bununla ilgili her çeşit kışkırtıcı sataşmalara son vermek.

- Şiîlikten, imamlar ve peygamber desteğiyle her yönlü, hem de istedikleri gibi yararlar sağlamak vb."[358]

Kendi soylarını Hz. Peygamber soyuna bağlama çabası göstermiş olan Safevîler, uzun yıllar Erdebil ve yakın kentlerinde yaşamış köklü Azerbaycanlılardır. Asıl Azerî-Türk ailelerinden biridir.[359]

Safevî ismi, İsnâ-aşeriyye mezhebini devletin resmî mezhebi ilan eden Şah İsmail'in büyük dedesi Şeyh Safiyüddin Erdebili'nin adından alınmıştır.[360]

---

[356] Fığlalı, 149
[357] Uzunçarşılı, II, 225; Abbaslı, *"Safevîlerin Kökenine Dair"*, 313, 329
[358] Abbaslı, *Safevîlerin Kökenine Dair*, 309
[359] Abbaslı, 329; Uzunçarşılı, 225
[360] Yazıcı, *"Safevîler"* 53

Safiyüddin 1253'te İran Azerbaycanı'nın Erdebil kasabasında doğmuş, 1334'te vefat etmiştir. Onun ölümüyle yerine sırasıyla Sadrüddin Musa, Alaüddin Ali, Şeyh Cüneyd, Şeyh Haydar geçmiştir. Şeyh Haydar'ın Akkoyunlu hükümdarı Yakup Bey tarafından 1488'de öldürülmesiyle Haydar'ın oğulları hapsedilerek daha sonra Yakup Bey'in ölümünü müteakip Şah İsmail hariç diğer kardeşler öldürülmüştür (1494)[361]

Henüz küçük olan İsmail, Erdebil'den müridleri tarafından alınarak İmam Ali sülalesinden Geylan hükümdarı Mirza Ali'nin yanına Karke'ye kaçırıldı. İsmail burada büyüdü.[362] Azim ve büyük bir cesaretle ortaya çıkan Şah İsmail, 1502'de Azerbaycan'ı aldı.[363] Şah İsmail, Irak taraflarını tamamen istila ettikten sonra 1504 yılında II. Bayezıd'a elçi ve hediyeler gönderip bu fütuhatını bildirdi ve kendisine tebrik yazılıp mukabele edildi.[364] Bunu müteakip Tokat'a girdi fakat Osmanlılardan özür dileyerek geri çekildi ve Alaüddevle'den Harput ile Diyarbakır yöresini savaşla aldı.[365]

Şah İsmail İran, Azerbaycan ve Irak'ı aldıktan sonra cüreti arttı. Anadolu'da bir hayli Alevî vardı. Şah bu Alevîleri kendi tarafına çekmek için buraya kendi adamlarını gönderip propaganda yaptırıyor ve Osmanlılar aleyhine büyük bir isyan hazırlıkları yapıyordu.[366] II. Bayezıd'ın zaafı, devlet erkanının kayıtsızlığı, şehzâdelerin rekabetleri Şah'ın bu faaliyetlerini kolaylaştırıyordu.

---

[361] İsmail Aka, "*Şah İsmail*", T.A. XXX, Ankara 1981, 189
[362] Uzunçarşılı, II, 228
[363] Aka, 189
[364] Tansel, *Bayezıd*, 240
[365] Kemal Paşa-Zâde, 117/a; Tansel, *Bayezıd*, 245
[366] Uzunçarşılı, II, 229

Şah İsmail'in Anadoluya gönderdiği Nur Ali Halîfe, çevresine topladığı üç dört bin süvari ile, üzerine gönderilen Faik Paşa ve kuvvetlerini bozarak Tokat'ı almıştı. Daha sonra gönderilen Sinan Bey de mağlup olmuş ve tehlike büsbütün büyümüştü.[367]

Şahkulu denilen ve Osmanlı tarihinde Şeytankulu adı verilen şahıs, Alevîlerden Şah İsmail'in babası Haydar'ın halîfelerinden Hasan Halîfe isminde birinin oğludur.[368] Gerek Hasan Halîfe gerek oğlu Şahkulu Antalya civarında büyük bir şöhrete ulaşmışlar, Batı Anadolu ve Rumeli'de halkı Şah İsmail'e biata davet etmişler, çok sayıda halkı katlederek Kütahya'ya kadar gelmişlerdir. Anadolu Beylerbeyi Karagöz Ahmed Paşa, Şahkulu hareketini durdurmağa memur edilmiş fakat mağlup olmuştur. Ayrıca Şahkulu, Ahmed Paşa ve Karaman Beylelerbeyi Haydar Paşa'yı da öldürdükten sonra kuzeye doğru ilerledi.[369] Şehzâde Ahmed'le, Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Kütahya yakınlarında Altıntaş mevkiinde Şahkulu'yu sıkıştırdı. Şahkulu burada öldürüldü. Fakat takibe devam eden Hadım Ali Paşa da Şahkulu'nun adamları tarafından öldürüldü.[370] Kalan Şahkulu kuvvetleri İran'a doğru kaçtılar ve ileri gelenleri, Şah İsmail tarafından öldürüldü.[371]

Hulâsa Osmanlılar için gittikçe korkunç bir hal alan ve tamamiyle Safevîlere istinat edilen Anadolu Kızılbaşlarının yarattıkları tehlike ancak Yavuz

---

[367] Müneccimbaşı, II, 435; Uzunçarşılı, II, 229; Tansel, *Bayezıd,* 257
[368] Muhyiddin Çelebi, 183; Tansel, *Bayezıd,* 248
[369] Tekindağ, *İran Seferi,* 62; Uzunçarşılı, II, 231
[370] Müneccimbaşı, II, 435; Tekindağ, *İran Seferi,* 73
[371] Uzunçarşılı, II, 231

Sultan Selim zamanında halledilmiştir.1512'de Şah İsmail'in halîfelerinden Nur Ali'nin üç bin Kızılbaşla Tokat'ı zaptedip, Şah namına hutbe okutması ve üzerine gönderilen kuvvetleri mağlup etmesi, Şah İsmail'in Anadolu ve Osmanlı Devletinin mukadderatını nasıl bir tehlikeye doğru sürüklediğini gösteren bir başka hususdur. Ayrıca Şah İsmail, Memlûk Sultanının da Selim'e karşı açacağı sefere iştirakini temine çalışmış, Diyarbakır havalisi şah namına zaptedilmiş, göndermiş olduğu halîfeleri ile Anadolu'da isyan meydana getirilmeye çalışılmış, Selim'in siyasî hasım ve düşmanlarına kapılarını açmışlardır.[372]

Şah İsmail'in bütün emeli, doğuda Özbekleri yendikten sonra Osmanlı topraklarını ele geçirmekti. Şahkulu olayı, Tekeli, Kütahya, Amasya, Tokat, Niksar hadiseleri, Karagöz Paşa ve Hadım Ali Paşa olayı ve diğer Ehl-i Sünnet mensuplarına yapılanlar onun niyetini ortaya koyuyordu.[373]

Bütün bu açıklamalardan ve kaynakların verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere hem Selim hem de Şah İsmail siyasî düşünmüşler ve siyasî davranmışlardır. Şah İsmail, mensubu bulunduğu Şiîliği kullanarak; Yavuz Sultan Selim de mensubu bulunduğu Sünnî mezhebini kullanarak emellerine ulaşmağa çalışmışlardır. Her iki Türk hükümdar[374] öncelikle bölgelerinde güçlü olmağa ve daha sonra da dünyaya hakim olmağa çalışmışlar ve bu konuda birbirlerini rakip olarak görmüşlerdir. Rekabetin neticesinde doğal olarak iki ülke arasında savaş

---

[372] M.A.Yekta Saraç, *Şeyhulislam Kemal Paşa-Zâde*, İstanbul 1995, 41; Tekindağ, *İran Seferi*, 49; Uzunçarşılı, II, 257 vd.
[373] Uğur, *Yavuz*, 52
[374] Abbaslı, *Safevîlerin Kökenine Dair*, 329

patlak vermiş ve sonuçta güçlü olan kazanmıştır. Çünkü baştan itibaren ne din yarışı ne de mezhep yarışı vardı. Güç yarışı olduğu için güçlü olan kazanmıştır.

a) Kızılbaşlarla İlgili İki Fetvâ ve Selim'in Kızılbaşlarla İlgili Uygulamaları

Selim döneminde Kızılbaşlarla ilgili olarak bazı fetvâlar verilmiş olup bunlardan en dikkat çekici olanları İbn Kemal ve Hamza'nın fetvâlarıdır.

Selim'in hocası olan İbn Kemal bu fetvâyı verdiğinde henüz şeyhülislâm değildir. Bu dönemde şeyhülislâm Ali Cemâlî Efendi olmakla birlikte, onun İran ve Kızılbaşlarla ilgili herhangi bir fetvâsı yoktur. Mezhepleri dinde birşey ihdas eden zümreler olarak müteala eden[375] İbn Kemal fırkaları çeşitli sınıflara ayırmıştır. İslâm mezheplerinin sayısını ve çokluğunu Hz. Peygamber'den rivayet edilen ve Müslümanların 73 fırkaya bölüneceklerini bildiren "Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Hıristiyanlar yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Ümmetim ise yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Bunlardan biri dışında hepsi cehenneme gidecektir. Bu tek fırka da cemaat olan Fırkatu'n-Naciye'dir" mealindeki hadisi esas alarak değerlendirmeye çalışan İbn Kemal fırkaların sayısını cemaat dışında 72'ye tamamlar.[376] İslâm fırkalarına çok sert bir dil ve tavırla karşı çıkar ve Râfiziler'in dalâlet ehli olduklarını bildirir.[377] Ravafız'ın tamamını, ortaya

---

[375] Sabri Hizmetli, *"Mezhepler Tarihi Yönünden Kemal Payşa-Zâde'nin Görüşleri"*, Şeyhulislam İbn Kemal Sempozyumu, , Ankara 1986, 125

[376] Hizmetli, *Kemal Paşazâde'nin Görüşleri*, 126

[377] Hizmetli, *Kemal Paşazâde'nin Görüşleri*, 127

attıkları bidatlar ve batıl inançlar sebebiyle tekfir eden İbn Kemal'in fetvâsının tercümesi aşağıdadır:

"Hamd, Aliyy, Azim, Kaviyy, Kerim olan Allah'a mahsustur. Salat sırat-ı müstakîme ileten Muhammed'e ve sağlam din yolunda ona tâbî olanlara olsun.

İmdi; Müslümanların ülkelerinde, müminlerin diyarlarında bir şia taifesinin bir çok sünnî beldelerini ele geçirip batıl mezpehlerini izhar ettiklerine dair haberler tevatür derecesine varmış, eserler artıp çoğalmıştır. Bunlar İmam Ebu Bekir, İmam Ömer, İmam Osman radiyallahü anhüm ecmaîn'e sebbetmekte, bu hulefa-yı raşidin ve hidayet imamlarının halîfeliklerini inkar etmektedirler. Şah İsmail adını verdikleri baş ve başkanlarının yoluna girmenin hilafına müctehidlerin mezhebine sülûkün meşakkatten hali olmayacağını iddia ederek şeriat ve ehline hakaret etmekte, müctehidlere sebbetmekte olup şahın yoluna girmenin son derece kolay ve yarar sağlayıcı olduğunu iddia etmektedirler. Yine şahın helal kıldığının helal, haram kıldığının haram olduğunu iddia etmekte, şahın şarabı helal kıldığından dolayı şarabın helal olduğunu söylemekteler. Hasılı tevatür yoluyla bize nakledilen küfürlerinin nevilerinin haddi hesabı yoktur. Küfür ve irtidatları hakkında diyarları darü'l-harb, erkek ve kadınlarının nikahı batıldır. Evlatlarından her birinin veled-i zina olduğu kesindir. Kestikleri murdardır. Onlara mahsus olan kırmızı kalensüvayı (başlığı) zaruret olmaksızın kim giyerse (hakkında) küfür korkusu galiptir (kafir olmasından korkulur). Çünkü bu zahiren küfür ve ilhad alametlerindendir. Sonra, onların hükmü mürtedlerin hükmü gibidir. Öyle ki onların şehirlerine galebe çalınırsa oraları

darü'l-harb olur ve Müslümanlara onların malları, kadınları ve çocukları helal olur. Erkeklerine gelince Müslüman olmaları durumu müstesnâ- onların katli vacibdir. Müslüman oldukları taktirde Müslüman hür kimseler gibi hür olurlar (onların haklarına sahip olurlar). Fakat zındık olduğu ortaya çıkan kişinin behemehal katli icab eder. Bir insan dârü'l-İslâm'ı terk edip onların batıl dinîni tercih ederek onların diyarına gitse kadı onun öldüğü hükmünü verebilir, malını varisleri arasında taksim edebilir, zevcesini başka bir kocaya nikahlayabilir (böyle bir nikahı hukuken geçerli sayabilir). Şu bilinmelidir ki, onlara karşı cihad etmek, onlarla savaşa kudreti bulunan bütün ehl-i İslâm'a farz-ı ayndır. (Şimdi) zikrettiğimiz hükümleri doğrulayan şer'i meseleleri söyleyeceğiz; tevfik Allah'tandır.

el-Bezzâziye'de zikredilmiştir: "Ebu Bekir radıyallahü anh'ın halîfeliğini inkâr eden, esah olan kavle göre kafirdir. Ömer radiyallahü anh'ın halîfeliğini inkâr eden de esah olan kavle göre kâfirdir. Haricilerin de Osman radiyallahü anh'ı tekfir etmelerinden dolayı tekfir edilmeleri icab eder." Tatarhaniyye'de şöyle denmiştir: "Ebu Bekir radiyallahü anh'ın halîfeliğini inkar eden sahih kavle göre kâfirdir. Keza Ömer'in Halîfeliğini inkâr eden de öyledir. Bu, görüşlerin en sahih olanıdır. Şeyhayn (Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer)'ı tekzib etmek de küfürdür. Bir kimse "Ben Ebu Hanife'nin mezhebinden beriyim" veya "Ben Şafii'nin mezhebinden beriyim" derse kafir olur. İslâm dinînde -şarap içmek gibi- haram olduğu bilinen bir haramı helal sayan kimse kafirdir. "el-Kunye'de ilim ve âlim ile alay etmenin küfür olduğu belirtilmiştir. el-Bezzaziyye'de bunların hükümleri

mürtedlerin hükümleridir, denmektedir. el-Muhtar'ın şerhi olan el-İhtiyar'da ise mürtedler mağlub edildiklerinde diyarları darü'l-harb, malları da ganimet olur, denmektedir. el-Kafi'de zikrediliyor ki; mürtedlerin nikahı, ittifakla batıldır. Mürtedlere galib geldiğimizde, Arap müşrikleri gibi onlardan İslâm'dan başka bir şey kabul edilmez, ya da kılıç (ölüm); ve (bu taktirde de) malları, kadınları, çocukları Müslümanlar arasında paylaştırılır. Bazı Şer'i kitaplarda şöyle belirtilmiştir: Allah korusun, kim irtidad ve darü'l-harbe iltihak eder de ve (durumun böyle oludğuna dair kesin) hüküm verilirse artık onun kölesi, ümmü veled durumundaki cariyesi azad olur.

Sadrüşşeria der ki: "Kâfirler herhangi bir sınırdan hücum ederse oraya yakın olan kişiler üzerine -eğer cihad etmeye güçleri yetiyorsa cihad farz-ı ayndır. Sınırdan uzak kimselere de bu haber kendilerine ulaştığı ve kendilerine ihtiyaç bulunduğu takdirde farz-ı ayındır, sonra (bu peşisıra) bütün doğuda ve batıda olan bütün ehl-i İslâm'a farz-ı ayın olur." Bu doğru bir sözdür. Bundan dolayı Müslümanların sultanına vacib olan Allahü tebârek ve teâla'nın "Ey Peygamber! Kafirler ve münafiklar ile cihad et, onlara karşı sert davran. Onların barınacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir gidiştir. Dikkat edin! Bütün işler Allah'a döner" kavlinde olduğu gibi bu kafirler ile cihad etmektir."[378]

İbn Kemal'in bu fevkalade katı ve mutaassıp tutumuna etki eden temel unsur Osmanlı Devletinin takip ettiği Sünni siyasettir. Bu sebeple olacaktır ki, muhalifleri hakkında çok aşırı fikirlere sahip olmuş ve onları çok aşırı hükümlere

[378] Hizmetli, *Kemal Paşa-Zâde'nin Görüşleril,* 127 vd.; Saraç, *Kemal Paşa-Zâde,* 89-91

mahkum etmiştir: Oldukça subjektif olan bu hükümlerden, aşırı ve sapık görüşlü Şiî fırkalarıyla alakalı olanları dışında, bir çoğuna katılmak pek mümkün görünmemektedir. Kelime-i tevhidi ikrar eden bir topluluğun küfrüne kail olmak pek kolay verilebilen bir hüküm olmasa gerektir"[379] değerlendirmesine katılmamak mümkün değildir.

İbn Kemal'in mezheplerle alâkalı görüşleri ve değerlendirmeleri daha çok siyasî kaynaklıdır, fıkhî ağırlıklıdır ve daha çok hissi konulara yöneliktir. Belki de bu, onun vazifelerindendi ve devletin dinî-siyasî yapısının gereği idi.[380] Bu nedenle Ehl-i Sünnet'e muhalif herkesi tekfir etme gayreti içerisinde olduğu görülüyor.

Müftî Hamza'nın fetvâsına gelince, o da içerik olarak İbn Kemal'in fetvâsına yakındır. Bu fetvâda devrin ulemasından bahsedilse de, fetvânın altında sadece Hamza'nın imzası vardır.[381] Fetvânın metni aşağıdadır.

"Hüve-l-muin. Bismillah-ir-Rahman-ir-Rahim. El-hamdü li'llahi nasır-i evliyaihi ve kahir-i â'daih ve's-salat-i ala seyyidina enbiyaihi Muhammedin ve alihi ve eshabih. Müslimanlar: Bilün ve agah olun, şol tayife-i Kızılbaş ki reisleri Erdebiloğlu İsmail'dir. Peygamberimizin, aleyhi's-salatü ve's-selam, şeriatını ve sünnetini ve din-i İslâm ve ilm-i dinî ve Kur'an-ı mübini istihfaf ittikleri ve dahi Allahü teala haram kılduğı günahlara helaldir dedikleri ve istihfafları ve Kur'an-ı azim ve Mushafları ve kütüb-i şeriatı tahkir idüb od'a yaktıkları ve dahi ulemaya

---

[379] Hizmetli, *Kemal Paşa-Zâde'nin Görüşleri,* 130
[380] Hizmetli, *Kemal Paşa-Zâde'nin Görüşleril,* 134
[381] Tansel, *Yavuz,* 37

ve sulehaya ihanet idüb kırup mescidleri yıktıkları ve dahi reisleri laini ma-bud yerine koyup secde ettikleri ve dahi Hazret-i Ebi Bekr'e, radiy-allahü teala anh ve Hazret-i Ömer'e radiy-allahü teala anh, sövüp hilâfetlerine inkar ettikleri ve dahi peygamberimizin hatunu hazret-i Aişe anamıza, radiy-allahü teala anha, iftira idüp sövdükleri ve dahi peygamberimizin, aleyhi's-salat-ü ve's-selam, şer'ini ve din-i İslâmı götürmek kasdın ittikleri bu zikrolunan ve dahi bunlarun emsali şer'a muhalif kavilleri ve fiilleri bu fakir katında ve baki ulema-i din-i İslâm katlarında tevatürle ma'lum ve zahir olduğu sebepten biz dahi şeriatın hükmü ve kitaplarımızın nakli ile fetvâ virdük ki ol zikrolunan tayife kafirlerdür ve mülhidlerdür. Ve dahi her kimse ki anlara meyledüb ol batıl dinlerine razı ve muavin olalar, anlar dahi kafirlerdir ve mülhidlerdir. Bunları kırup, cemaatların dağıtmak cemi' müslümanlara vacib ve farzdır. Müslümanlardan ölenler said ve şehid, Cennet-i a'ladadır ve anlardan ölenler hor ve hakir, Cehennem'in dibindedür. Bunların hali kafirler halinden eşedd ve ekbahdır. Zira bunların boğazladıkları ve dahi saydları, gerekse toğan'la ve gerekse ok'la ve gerekse kelb ile olsun, murdardır. Ve dahi nikahları gerekse kendülerden ve gerekse gayrilerden alsunlar batıldur. Ve dahi bunlar miksedenmiras yemek yoktur. Ve bir nahiye ehli ki bunlardan ola, Sultan-i İslâm, eazz-Allahu ensarehu içün vardır ki bunlarun ricallerin katledüb, mallarını ve nisalarını ve evladların guzat-ı İslâm arasında kısmet ide ve bunlarun ba'delahz tevbelerine ve nedametlerine iltifat ve i'tibar olunmayub katloluna. Ve dahi bir kimse ki bu vilayette olup anlardan idüği biline veyahut anlara giderken tutula, katloluna. Ve bilcümle bu tayife hem

kafirler ve mülhidlerdir ve hem ehl-i fesaddır. İki cihetten katilleri vaciptir. Allahümmensur men nasar ed-din , vahzül men hazel el-müslimin. Amin, ya Kahir, ya Nasır, ya Muir. Ketebehu efkar ül-ibad, Hamza.[382]

Bu fetvâlarla Kızılbaşların tamamı tekfir edilirken, Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin. Size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek "sen mü'min değilsin" demeyin..."[383] şeklinde buyrulduğu her nedense ülemanın dikkat ettiği bir husus olmamış ya da onlar farklı noktalardan hareket etmişlerdir.

İslâm'ın bu iki grubu, Ehl-i Sünnet ve Şia birbirlerine saldırırken, aynı noktalardan hareket ediyor, yani birinin haram dediğini öteki helal kabul ederek birbirlerinin malına, canına ve kadınlarına tecavüzü mübah sayıyorlar.

Kızılbaşlara karşı kaleme alınmış fetvâ ve risalelerde, Kızılbaşlar özetle şu noktalarda suçlanıyor: İslâm dinî ve Kur'an'ı bozma, şeriatın yasakladıklarını mübah sayma, şeriat ve Hz. Muhammed'in uygulamalarına hakaret, Kur'an ve öbür şeriat kitaplarına hakaret ve saygısızlık, Osmanlı ulemâsını aşağılama ve küçültme, camileri tahrip etme, Ebu Bekir ve Ömer'in halîfeliklerini yadsıma, Hz. Muhammed'in karısı Hz. Aişe'ye iftira etme, sövme ve son olarak da İslâm'ın kurallarına uymama ile suçlanıyorlar.[384]

---

[382] Tansel, *Yavuz*, 35-36; Ayrıca bakınız, Tekindağ, *İran Seferi*, 53-55
[383] Nisa, 94
[384] Tekindağ, *İran Seferi*, 53 vd; Hüseyin Mircaferî, *Şiîlik ve Safevî Şiîliği*, D.T., İstanbul 1972, 11

Yavuz Sultan Selim, şehzâdeleri iki senede hal ettikten sonra İran Seferine hazırlanıyordu. Fakat Şah İsmail'in Anadolu'da el altından yaptığı tahribat ile Osmanlı idaresinde bulunan Kızılbaşlar, Şah tarafına meyletmişlerdi ve bunu Şahkulu hadisesi göstermişti. Bundan dolayı Şah İsmail ile yapılacak bir savaşta memleket içinde yer yer Alevî kıyamları ile devletin başına büyük bir gaile çıkması durumu büyük bir tehlikeye dönüşebilirdi. Bunun için Anadolu Beylerbeyi ve sancakbeyleri vasıtasıyla bunların araştırılarak, ayaklanma ihtimali olanların tesbiti yapılarak,[385] 40 bin kişi hapis ve idam ettirildi.[386]

Bazı kaynaklara göre yediden yetmişe bütün Kızılbaşların kaydı yapılmış ve 40 bin kişinin tamamı öldürülmüştür.[387] Faruk Sümer'e göre de, 40 bin kişinin bir kısmının öldürülmesi, bir kısmının da hapsedilmesi mübalağalıdır. Bunlardan ancak faal olanları öldürülmüş, hapsedilmiş veya sürgüne gönderilmiştir.[388]

Bazılarına göre ise hapsedilen veya öldürülen Kızılbaşların sayısı 40 binin üzerindedir. Gerçek olan bir şey var ki, Anadolu'da 40 bin Alevînin yediden yetmişe tutuklandığı ve hapsedildiğidir. Çünkü bu sayı resmî Osmanlı kaynaklarında mevcuttur. Bu konuda başta Hammer olmak üzere Batılılar da Osmanlı kaynaklarına, Sadeddin, Solak-Zâde ve İdrisî gibi meverrihlere dayanak yazmışlardır.

---

[385] Uzunçarşılı, II, 258
[386] Âlî, 234/a; Sadeddin, II, 245; Müneccimbaşı, II, 457; Hammer, IV, 121; Yücel-Sevim, 117
[387] Tekindağ, *İran Seferi*, 56
[388] Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, 36

Ne acıdır ki, daha önce de vurguladığımız gibi her iki taraf da mensubu bulundukları mezhebi, siyasî çıkarları doğrultusunda kullanarak dinen birbirlerini tekfir etmişler, İslâm dairesi dışında görmüşlerdir. Hedeflerine ulaşmak için de, İslâm dinîn tasvip etmediği yöntemleri kullanmışlardır.

b) İran Elçilerinin Öldürülmesi

Osmanlı-Safevî ilişkileri çerçevesinde her iki taraftan defalarca, pek çok elçi karşılıklı gidip gelmiş olup, bu elçilerden bazıları kötü muamelelere maruz kalmışlar, hatta her iki taraf da zaman zaman, suçu günahı olmayan, görevi sadece mesaj iletmek olan elçileri hakaret ederek öldürmüştür. Dolayısıyle elçi öldürme hatasını sadece Selim işlemiş değildir.

Çaldıran öncesi, Selim'in mektubunun karşılığını getiren sefir, mektubun içeriğinin ve beraberinde getirdiği hediyenin tesiriyle parça parça edildi. Selim'in yeğeni, Şehzâde Murad, daha önce kendisini talep için İran sarayına gelmiş olan Selim'in sefirine aynı muameleyi yapmıştı.[389] Ahmet Uğur bu konu ile ilgili şu ifadeleri kullanır: "Elçiden işkence ile malumat alındıktan sonra katl olundu..."[390]

Taçlı Hanımı istemeye gelen elçilerin[391] sonu da pek farklı değildi. İran sarayının en yüksek memurlarından olan dört elçiyi Selim dinlemeden tevkif ettirdi. Elçilerden ikisini İstanbul'da diğer ikisini ise Dimetoka'da hapse

---

[389] Hammer, IV, 130
[390] Uğur, *Yavuz*, 64
[391] Müneccimbaşı, II, 466; Hammer, IV, 145; Tansel, *Yavuz*, 72

attırdı.[392] İslâm hukukuna da aykırı bu sonuç "elçiye zarar verilmez, elçi ancak memuriyetini ifa eder" ilkesiyle çelişmektedir.

c) İran Esirlerinin Sonu

İki devlet arasında zuhur eden savaş sonunda savaşın galibi olan Osmanlı Devleti tarafından çok büyük ganimet ve çok sayıda esir alındı. Bu esirlerin büyük bir çoğunluğuna savaş hukuku uygulanmadı. Onların pek çoğu feci bir şekilde öldürüldü.

Çaldıran savaşı biter bitmez, Selim'in emriyle İran esirleri cellatlara verildi.[393] Bütün esirler aynı akıbete uğradılar. Yalnız kadınlarla çocuklar bu katliamdan kurtuldular.[394] Bir de Kadı-Zâde Erdebîlî Mevlânâ, İdris-i Bitlisi'nin şefaat etmesiyle kılıçtan kurtuldu (Ağustos 1514)[395]

Yine Çaldıran sonunda, Selim'e itaat arz etmeğe gelen Rüstem Han, iki oğlu ve yüz elli maiyeti ile birlikte başları vurularak öldürüldü.[396] Diğer bir Kürt reisi Hâlid dahi hayatını itaat ettiği halde kurtaramadı ve adamlarıyla birlikte öldürüldü.[397]

Haziran 1516'da Mısır seferi öncesi Osmanlı Kuvvetlerine Diyarbakır'da yenilen İran komutanı Kara Han'ın başı kesildi. Bu Kara Han ki, Selim'in büyük babası Alaüddevle'nin kardeşidir.[398] Kara Han'la birlikte on bin[399] civarında

---

[392] Sadeddin, II, 288; Alî, 242; Hammer, IV, 145
[393] Kemal Paşa-Zâde, 58/b; Lütfi Paşa, 232; Hammer, IV, 139
[394] Hammer, IV, 139
[395] Kemal Paşa-Zâde, 59/a
[396] Sadeddin, II, 280; Feridun Bey, I, 404; Hammer, IV, 139
[397] Sadeddin, II, 280; Şükrî, 20/a
[398] Uzunçarşılı, II, 275

Kızılbaşın burun ve kulakları kesilerek Konya'da bulunan Selim'e sunulmuştur.[400] Diyarbakır zaferinden büyük bir memnunluk duyan Selim, bir taraftan zaferi sağlayan Bıyıklı Mehmed Paşa'ya orduya katılmasını emrederken öte taraftan Kara Han'ın başını bir zafer mektubu ile birlikte Memlûk Sultanına göndermiştir.[401] Aynı davranışı daha önce Kara Han sergilemiş, Osmanlı askerlerinin başlarını, Şah'a hediye etmiştir.[402]

Çaldıran Savaşında Osmanlılara esir düşenler arasında Şahın hanımı[403] da vardı. Çok güzel olan Taçlı Hanım, Tacî-Zâde Cafer Çelebi'ye nikahlandı.[404]

Kur'an'da "Şüphesiz inanmış erkeklerle inanmış kadınlara işkence edip sonra tevbe de etmeyenlere cehennem azabı ve yanma cezası vardır"[405] buyurulurken, diğer taraftan Müslümanlar birbirinin boynunu vurmuş, kulaklarını, burunlarını kesmişlerdir. İslâm için cihad eden Müslümanların İslâm kurallarına aykırı davranarak cihad etmesi mümkün değildir. Müslümanın esirlere yaklaşımı "Onlar, (iyiler) kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler"[406] âyetinin doğrultusunda yemezler yedirirler, işkence de yapmazlar şeklinde olmalıdır.

---

[399] Âlî, 251/b
[400] Sadeddin, II, 329; Silahşör, 8
[401] Sadeddin, II, 329; Silahşör, 8
[402] Lütfi Paşa, 244
[403] Uzunçarşılı, "*Şah İsmail'in Zevcesi Taçlı Hanımın Mücevheratı*", Belleten XXIII, sayı 92, Ankara 1959, 613; Tekindağ, *İran Seferi*, 70; Doğan, 63
[404] Hammer, IV, 144; Uzunçarşılı, *Mücevherat*, 613; Uğur, *Yavuz*, 75; Tekindağ, *İran Seferi*, 70; Doğan, 63
[405] Burûc, 10
[406] İnsan, 8

2. Alâüddevle, Oğulları ve Yeğenlerinin Hazin Sonu

Özellikle Osmanlı ve Memlûklar arasında büyük bir problem olan Dulkadiroğlu Beyliği, Mısır Seferi öncesi Osmanlı Devleti topraklarına katıldı. Beyliğin başında bulunan ve Selim'in annesi Ayşe Hatun'un babası, yani Selim'in büyük babası olan Alâüddevle'nin başı kesildi[407] ve Selim büyükbabasının başını Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye gönderdi.[408]

Ayrıca Alaüddevle'nin oğullarının başı da kesilerek Şehsuvaroğlu Ali Bey tarafından Selim'e takdim edildi.[409] Selim dayılarının başını da büyük babası Alaüddevle'nin başıyla birlikte, Gavri'ye gönderdi.[410] Ali Bey'e, mükafaat olarak da Bozok topraklarının idaresi verildi.[411] İttihad-ı İslâm için yapılan savaşlarda, İslâm'a aykırı görünen davranışların olması, son derece düşündürücüdür. İslâm'a ve Müsmülanlara dünyevî ya da uhrevî herhangi bir fayda sağlaması da beklenmemelidir.

3. Memlûklar ve Mısır Seferi

İslâm tarihi açısından son derece önemli olan Mısır Seferi de, Selim'in din-siyaset kaygısını anlamak için üzerinde durulması gereken bir husustur. Özellikle iki ülke arasındaki olumsuz yönler; Mısır Seferinin sebepleri, elçi ve esirlere verilen cezalar din ve siyaset faktörü açısından üzerinde duracağımız

---

[407] Zaim Mir Mehmed Kâtip, 263/b; Keşfî, 62/a; Uğur, Yavuz, 94
[408] Ârifî Paşa, 550; Feridun Bey, I, 362; Uzunçarşılı, II, 273; Uğur, *Yavuz,* 94
[409] Şükrî, 25/b
[410] Feridun Bey, I, 362; Uzunçarşılı, II, 273; Uğur, *Yavuz*, 94
[411] Tansel, *Yavuz,* 103

noktalardır. Mısır Seferinin nedenlerini I. Bölümde geniş olarak verdiğimizden, burada önemine binâen özetle değineceğiz.

a) Mısır Seferi'nin Nedenleri

Osmanlı-Memlûk çatışmasının temelinde, Osmanlı-Safevî çatışmasında olduğu gibi, siyasî, iktisadi ve coğrafi faktörler etkili olmuştur. Müslümanların temsilcisi olarak kabul edilen "Hâlife" Memlûkların kontrolü altında olup, siyasî pek çok faydası söz konusu idi. En az Memlûklar kadar güçlü bir devletin sultanlığını yapan Selim bu durumun farkında idi. Ayrıca Dulkadir Beyliği de her iki devlet arasında uzun süre problem olmuş, iki yüzlü bir politika izlemişti.[412]

Ülkesinde halkına karşı adil olmayan Kansu Gavri'nin bu davranışı halkın antipatisini toplamış, halk adeta Selim'in yolunu gözlemiştir.[413] Ayrıca Memlûk hükümetinin transit vergisini arttırması sonucu Ümit Burnu'nun keşfi ve bu keşfin Osmanlı Devletine de olumsuz etkisi olmuştur. Şüphesiz sebepleri maddeler halinde çoğaltmak mümkündür. Fakat hepsi siyasî, coğrafî ve iktisadî başlıklar altında toplanabilecek maddelerdir.

b) Mısır Elçilerine Verilen Cezalar

Osmanlılarla-Safeviler arasında olduğu gibi Osmanlı-Memlûklular arasında da pek çok elçi gidip geldi. Bunlardan biri de Ağustos 1516'da Gavri'nin sulh teklifinin icrası için Selim'in huzuruna gelen Moğolbay adında bir elçi ve maiyetindekilerdi. Ancak daha önce Gavri'ye gönderilen ve onun

---

[412] Uzunçarşılı, *Şehzâdeler*, 531-532
[413] Kafesoğlu, "*Kansu Gavri*", İ.A. 163-164

tarafından hiç de iyi karşılanmamış olan Osmanlı elçileri dönüşte başlarından geçeni Selim'e anlattılar.[414] Kendi elçilerinin uğradığı hakaret Selim'i kızdırdı ve Osmanlı Ordugâhında bulunmakta olan Mısır elçisi Moğolbay'ın öldürülmesini emretti.[415] Memlûk elçisinin silahlı askerlerle gelişi padişahın hiddetini büsbütün artırdı. Selim Yunus Paşa'nın müdahalesi sonunda on silahlı asker hariç, elçi Moğolbay'ı öldürtmekten vazgeçti. Sefirin on arkadaşı idam edildi. Ancak Moğolbay'ı saç ve sakalını traş ettirdikten sonra bir topal eşeğe bindirerek Gavri'ye geri gönderdi.[416]

c) Remle ve Kahire Halkının Sonu

Memlûk hükümdarı Gavri, Merci Dâbık Savaşında yenildi ve savaş sonunda öldü. Ölümüyle ilgili çeşitli rivayetler olmakla birlikte, bir çavuş onun başını keserek Selim'e getirdi. Lâkin Selim, Gavri'nin haiz olduğu saltanat mertebesinin hatırasına hürmetsizlik gösterilmesine öfkelenerek taltif bekleyen çavuşun bu dalkavukluğuna mukabil başını kesmek istedi. Fakat vezirlerin ısrarları üzerine çavuş ölümden kurtuldu.[417] Öyle anlaşılıyor ki çavuş, Selim'in Gavri'nin kesilmiş başını görmekten memnun olacağını düşünmüş, bu nedenle Gavri'nin başını keserek Selim'e getirmiştir. Merci Dâbık Savaşının sonunda çok sayıda esir de alınmıştır. Herkesin elinde bulunan esirler ve kesilmiş Memlûk başları savaştan bir gün sonra yine aynı yerde toplanmış bulunan divanda padişahın huzuruna getirilmiştir. Sadece Şehsuvaroğlu Ali Bey 500 kesilmiş baş

---

[414] Âlî, 251/b
[415] Hammer, IV, 186; Tansel, *Yavuz,* 135
[416] Şükrî, 36/b; Uzunçarşılı, II, 284; Hitti, IV, 1138; Doğan, 97
[417] Âlî, 253/a; Sadeddin, II, 337; Hammer, IV, 194; Uzunçarşılı, II, 286

getirmiştir.[418] Birgün önce Gavri'nin kesik başından rahatsız olan Selim, bu kadar insanın başını görünce memnun olmuş, en azından rahatsız olmamıştır.[419]

Gazze'ye yönelen Selim Remle'ye geldiğinde, Hanyunus savaşının kazanıldığı haberiyle birlikte Memlûklara ait kesilmiş baş ve burunların gelmesinden çok hoşlanmış[420] fakat Remle halkının Türk askerlerine karşı yaptıkları kötülükten dolayı da çok sinirlenmiştir. Onun için Remle'nin yağma edilmesini,[421] burada ve Gazze'deki olaya sebep olanların öldürülmesini emretmiştir.[422] Osmanlı askerleri hiç bir İslâm şehrinde şimdiye kadar yapmadıkları işi burada yapmışlar, padişahın emirlerini yerine getirmişlerdir.[423]

Ridaniye yenilgisinin sonunda Tomanbay'ın yakalanamayışına hiddetlenen Selim, yakalanmış olan binlerce Memlûk esirin öldürülmesini emretmek suretiyle hiddetini dindirdi.[424] Memlûk ordusuna yardım eden Kahirelilerle o gün savaşta öldürülenlerin sayısı büyük bir rakama yükseliyordu.[425] Osmanlı kuvvetleri bununla da yetinmemişler ertesi günü yeniden Kahire mahallelerinde ve evlerinde yaptıkları araştırmalar sonunda ele geçirdikleri savaşçı Çerkezlerin hepsini öldürmüşlerdi. Kahire baskınından dolayı ele geçenlerin hiçbiri ölümden kurtulamadı.[426] Mısır Seferinde Selim'in biraz

---

[418] Silahşör, 17; Tansel, *Yavuz,* 144
[419] Sadeddin, II, 337; Âlî, 253/a; Silahşör, 17; Feridun Bey, I, 483
[420] Feridun Bey, I, 483
[421] Silahşör, 25
[422] Sadeddin, II, 249; Tansel, *Yavuz,* 159
[423] Sadeddin, II, 349
[424] Silahşör, 2. fasikül, 14; Lütfi Paşa, 263
[425] Müneccimbaşı bu rakamı 60 bin olarak verir (Müneccimbaşı, II, 487) Sadeddin ise 50 bin olarak verir (Sadeddin, II, 360)
[426] Sadeddin, II, 364

daha merhametsiz olduğu görülmektedir. Çünkü, çok sayıda Remle ve Kahire halkını affetmeden ölümle cezalandırmıştır.

Yine bu seferde, Tomanbay'ın Türk elçisini öldürmesine karşılık Selim esir Çerkes emirlerinin ve askerlerinin hepsini öldürttü. Öldürülen emirlerin sayısı 64 iken, askerlerin sayısı 3-4 bin kadardı.[427]

Sonunda Tomanbay yakalanmış ve yakalanışından 15 gün sonra idam edilmiştir.[428] Son derece kanlı biten Mısır Seferinde pek çok Müslüman hayatını kaybetmiş, işkenceye maruz kalmış, büyük maddi kayıplar verilmiştir. Selim binlerce insanı öldürmekle, haklı kabul edebileceğimiz Mısır Seferine gölge düşürmüştür.

---

[427] Süheylî, 30/a; Hammer, IV, 218; Tansel, *Yavuz,* 181
[428] Feridun Bey, I, 489; Hammer, IV, 224; Öztuna, *"Selim I"* 351

D. SELİM'İN FAALİYETLERİNDE ETKİLİ OLAN "SİYASET" FAKTÖRÜ

Osmanlı Devletinin sınırlarını genişleten ve devletin gücüne güç katan Yavuz Sultan Selim, Osmanlı sultanlarının en dirayetli, en azimli, en kararlılarındandır. Kısa süren (1512-1520) hükümdarlık dönemine çok büyük işleri sığdırmış, Safevî Devletinin gücünü kırarak topraklarının büyük bir kısmını almış; dönemin en güçlü devletlerinden biri olan Memlukların varlığına son vererek, İslâm alemi için önemli bir yere sahip hilâfet kurumunun Osmanlılara geçmesini sağlamış, yine önemli bir güç olan Dulkadiroğlu Beyliğini ortadan kaldırmış; özetle, Osmanlı İmparatorluğunu bugünkü deyimiyle dünyanın süper gücü haline getirmiştir.

Burada tartışılması gereken mesele, icraatlarını yaparken takip ettiği yoldur. Bu noktada tartışılması ve eleştirilmesi gereken sayısız olaylar bulmak mümkündür. Bizim hareket noktamız, Selim'i suçlu göstermek, küçültmek değil, önyargısız bir şekilde doğruların ortaya konmasıdır. Çünkü Selim zaten, ister doğru, ister yanlış olsun faaliyetleriyle büyüktür.

Biz Müslümanların öncelikle örnek alacakları dönem, Asr-ı Saadet ve ardından Hulefa-i Raşidin dönemleridir. Eğer güzel ve doğru örnekler varsa sonraki dönemleri de örnek almamızda hiçbir sakınca yoktur. İşte Selim dönemini de Kur'an ve Sünnete bakarak eleştirmek mümkündür. Yedi yaşındaki

şehzâdenin, yedi yaşındaki Alevî çocuğunun öldürülmesinin hiç bir dinî yönü ve mantığı yoktur. Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."[429] Burada, milletin ve devletin bekâsı için yapılmıştır, şeklinde itirazlar olabilir. Çünkü yedi yaşındaki şehzâdenin ileride ne yapacağını kestirmek mümkün değildir. Mümkün olsa bile suç sabit değildir. "Mümin ve mümin kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir"[430] ayeti gayet açıktır. Ayrıca Peygamberimiz de: "Bir mümini haksız yere öldürmek, Allah Teala'nın katında, bütün dünyanın yok olmasından daha büyüktür,"[431] buyuruyor.

İslâm'ın genel ruhunu düşündüğümüzde, Selim'in icraatlarının altında yatan sebeplerden hemen hemen hepsinin siyasî oludğunu anlamak mümkündür. Örneğin şehzâdelerin öldürülmesi siyasîdir. Çünkü, isyan eden de öldürülmüş, bir köşede oturan da, sokakta oynayan da... Türkiye'nin birliği ve yüksek menfaatleri uğruna[432] suçlu suçsuz şehzâdeler katledilmiştir.

Daha öncede değindiğimiz gibi Selim, herhangi bir devlet işini kesin olarak bitirmeden önce, çeşitli yollarla vezirlerin ve diğer ilgili kimselerin görüşlerinden faydalanır ve günlerce düşündükten sonra ancak kesin kararını verir ve bundan asla geri dönmez; hatta bu karar aleyhinde bulunanları

---

[429] Nisâ, 93
[430] Ahzap, 58
[431] Neseî, *Sünen*, 121; Zuhaylî, VIII, 14
[432] Öztuna, *"Selim I"*, 341

acımasızca öldürtürdü. Onun özel meclislerindeki güler yüzlülüğü ve hoşgörülü oluşuna aldanıp, yaptığı hizmet dolayısıyle taktir kazanan, bu nedenle gururlanıp padişahın kararına karşı fikir ileri sürenlerin nasıl derhal öldürülmüş oldukları İran ve Mısır seferlerinde görülmüştür.[433]

Kendisinin şiddet ve gazabından korkan ve her an ölüm tehlikesiyle yaşayan Mehmet Paşa (Pîrî) bir gün, "padişahım, önünde sonunda bir bahane ile beni öldüreceksiniz, hemen bir gün evvel halâs etsen münasiptir" sözleriyle üzüntü ve ümitsizliğini gösterince, onun bu sözüne bir hayli gülen Selim; "benim dahi bu mana muradımdır; lâkin yerini tutar bir adam bulunmaz; Yoksa seni muradına eriştirmek kolaydır"[434] sözlerinden, Selim'in ne kadar acımasız olduğu anlaşılıyor.

Selim'e göre, Osmanlı Devletini tehdit eden en yakın tehlike doğuda ve güneyde idi. Böyle olmakla birlikte Safevîler ve Memlûkların üzerine yürümesinin tek sebebi sadece bu değil belki de Osmanlı topraklarını veya hiç olmazsa Osmanlı nüfuz bölgesini genişletmekti. Bunu yapmak isterken Ehl-i Sünnet akidesine dayandığı da inkar edilemez.[435]

II. Bayezıd'ın para yardımında bulunduğu[436] Şahkulu ve Safevîleri, sırf siyasî hedeflerine ulaşmak için tekfir ettirmiştir. Şah'a gönderdiği bir mektupta "... kılıca yapışmazdan evvel İslâm teklifi şeriat hükmündendir. Tevbe ve istiğfar

---

[433] Yücel-Sevim, 142
[434] Yücel-Sevim, 142
[435] Uzunçarşılı, II, 292; Tansel, *Yavuz*, 251
[436] Yücel-Sevim, 115

edinîz"[437] derken, İslâm'ın gereği olarak, öldürmeden ya da hapsetmeden önce 40 bin kişiye böyle bir teklifte bulunmadan onları cezalandırmıştır.

Ehl-i Sünnet mezhebini siyasî hedefleri için kullanan Selim, "Ey iman edenler! Allah yolunda savaşa çıktığınız zaman iyi anlayıp dinleyin, size selam verene, dünya hayatının geçici menfaatine göz dikerek, sen mümin değilsin demeyin..." (Nisa, 94) ayetinin varlığını bilmesi gereken İbn Kemal ve Müftî Hamza'dan Alevîleri tekfir eden fetvâlar almıştır.

Nerelere kadar uzanacağı kestirilemeyen bir fütühat politikasını gerçekleştirmek yolunda bulunan padişah, bir mezhep ya da din mücadelesi yapmaktan ziyade geniş toprakları sınırları içine alabilecek bir devletin veya devletler camiasının başında bulunmayı düşünmektedir. Dünyayı da bir kaç hükümdar için küçük bulduğu bilinmektedir.[438]

Başta şehzâdeler olmak üzere en yakın akrabalarını en sâdık vezirlerini hiç tereddüt etmeden öldüren[439] Selim'in, ölüm kararlarını kolayca verebildiği,[440] anlaşılmaktadır.

Elbette Selim'in bu acımasız faaliyetlerinin kendine göre bir takım gerekçeleri vardır. Bunlar da tahta geçmesiyle birlikte memleketteki sosyal

---

[437] Hammer, IV, 125; Uğur, *Yavuz*, 62-63
[438] Âlî, 244/b; Tansel, *Yavuz*, 252
[439] Hammer, IV, 98
[440] Celal-Zâde, 19/b; Tansel, *Yavuz*, 99

düzenin bozulması,[441] Şahın sınır boylarında ve Osmanlı topraklarında yaptığı tahribatlar olabilir.[442]

Şah İsmail'in Şiîliği kullandığı gibi Selim de Sünniliği açıkca kullanmıştır. Faaliyetlerinde, dinî kaygıdan uzak olan Yavuz, Merci Dâbık Savaşının sonunda kutsal yerleri halkın gönlünde yer etme amacıyla ziyaret etmiş,[443] Hicaz bölgesi yakın olmasına rağmen Hac farizasını yerine getirmemiş, Kurban bayramını Gazze'de geçirmiştir.[444]

Nitekim Yavuz Sultan Selim, ömrünün son yıllarında kendisini, yaptıklarını muhasebe etmiş ve yaptığı pek çok şeyin zulüm olduğunu itiraf etmiştir. Bir divan toplantısı sonunda vezirler çıktıktan sonra Veziriâzam Pîrî Paşa'yı huzuruna çağırıp şöyle demiştir. "Saltanat ve hilâfet için ömrümün sonunda bazı zulüm ve işkence yaptım. Maksat ve muradım, Müslümanların refahı; gayem ve emelim ise müminlerin huzuru idi."[445]

Eğer ortada İslâm ve Müslümanlar varsa, İslâm için mücadele edenin, İslâm'ı tebliğ etmeğe çalışanın "... kaba, katı yürekli"[446] olmaması İslâm'ın istediklerindendir. Müslümanlar "kendi aralarında merhametli"[447] olmalıdırlar. "Allah'ın Resulü en güzel örnek"[448] olduğuna göre, Resulullah'ın hayatında, Selim'in faaliyetlerinin benzerleri yoktur. Müslüman sevilmeden, inanmayanları

---

[441] Tansel, *Yavuz*, 252
[442] Uğur, *Yavuz*, 62
[443] Sadeddin, II, 350; Silahşör, 27
[444] Silahşör, 27; Sadeddin, II, 350; Müneccimbaşı, II, 483
[445] Uğur, Yavuz, 119
[446] Âl-i İmrân, 159
[447] Fetih, 29
[448] Ahzap, 20

bile sever;[449] kin, nefret duygularından uzak olur. Müslüman akrabaya iyilik eder ve çirkin işlerden uzak durur.[450]

Yine Müslümanlar, mümin erkek ve mümin kadınlara, yapmadıklarından dolayı eziyet etmezler,[451] müminlere işkence yapmazlar, yapılan işkenceleri seyretmekle yetinmezler,[452] yetime, yoksula ve esire iyi davranırlar,[453] bir topluluğa olan kinlerinden dolayı adaletten sapmazlar.[454]

Netice olarak, resmî Osmanlı kaynakları özellikle saraya yakın Hoca Sadeddin, İbn Kemal, Şükrî gibi âlimlerin eserlerine ve Çağdaş Türk kaynaklarına dayanarak yazdığımız bu tezden de anlaşılacağı gibi, Yavuz Sultan Selim'in uygulamalarında tamamiyle siyaset etkili olmuş, dinî faktör var görünmekle birlikte, siyasî faktörün kamuflesinden ibaret olduğu anlaşılmıştır. Yani Selim'in faaliyetlerinde "siyaset" faktörü hakimdir.

Kanaatimize göre, Kur'an ve Sünnete aykırı olan faaliyetlerin çoğuna, ülema tarafından fetvâ verilmesi ya da Selim'in fetvâ alması, İslâm'ın bu iki temel kaynağının farklı yorumunun neticesidir.

---

[449] Âl-î İmrân, 119
[450] Nahl, 90
[451] Ahzâb, 58
[452] Burûc, 1-10
[453] İnsan, 8
[454] Mâide, 8

SONUÇ

Yavuz Sultan Selim'in hayatıyla birlikte, faaliyetlerinde din ve siyaset faktörünü iki bölümde, olabildiğince objektif bir şekilde inclemeye çalıştığımız bu çalışmamızda ulaştığımız sonuçları dile getirmeden önce objektiflik konusuna kısa bir açıklık getirmenin tezimiz açısından faydalı olacağını düşünüyoruz. Şöyle ki:

Bu çalışmada, bize göre eleştirilmesi gereken hususları eleştirdik, takdir edilmesi gereken hususları da takdir ettik. Ancak çalışmamızda "siyaset faktörünün" etkili olduğunu dile getirmemiz nedeniyle eleştiriler bir hayli fazladır. Bu hususa fazla yer vermemiz subjektif olmamızın değil, objektif olmaya çalışmamızın bir sonucudur. Bu kısa açıklamadan sonra tezimizde ulaştığımız sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

Daha Trabzon'da iken Safevilerle karşı karşıya gelen, hatta onlar üzerine akınlar gerçekleştiren Yavuz Sultan Selim'in amacı, tamamiyle devlet işlerinden elini çeken, herşeyi vezirlere bırakan babası II. Bayezıd'ı tahttan indirmek ve onun yerine geçerek, doğudaki Şiî tehlikesini bertaraf etmek; Anadolu'daki ve İslâm ülkeleri arasındaki siyasî ve coğrafî birleşmeyi tamamlamak ve "iki hükümdara fazla gelir" (Ãlî, 244/b) dediği dünyanın en büyük gücü olmaktı. Nitekim büyük uğraş sonucu babası ve Şehzâde Ahmed ile Şehzâde Korkud'a rağmen yeniçerilerin de yardımıyla Osmanlı tahtına oturmayı başardı.

Selim'in Trabzon'da valilik yapması, hükümdarlık dönemi icraatlarına yön vermiştir. Çünkü burada, Sünnî Osmanlı Devleti ve Sünnîlik için büyük bir tehlike olmaya başlayan Şiî Safevilerle yakın temas kurmuş, onları yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Anadolu'daki Şiîlik propagandalarının ne derece etkili olduğunu görmüş ve hükümdarlığı öncesinde, ileriye dönük planlarını bu durumu gözönünde bulundurarak yapmıştır.

Selim, tahta oturmasıyla birlikte, Osmanlı tahtının doğal varisleri olan şehzâdelerin tamamını, değişik mekan ve zamanlarda, "Fatih Kanun-Nâmesi"ne dayanarak, boğdurmak suretiyle öldürtmüştür. Kutsal sayılan hanedan kanlarının akıtılmaması için, Türk geleneğinde ve özellikle Osmanlılarda şehzâdeler boğularak öldürülmüşlerdir. Genellikle şehzâdelerin öldürülmeleri sonucunda, ölüm emrini veren hükümdarlar son derece müteessir olmuşlar, her ne hikmetse büyük üzüntüye sebep olan bu uygulamaya engel olmamışlardır. Yavuz Sultan Selim'de de bu durum söz konusudur.

Acı bir şekilde şehzâdelerin ortadan kaldırılmalarını müteâkip şehzâdeliği döneminde, Osmanlılar için en büyük tehlike gördüğü Kızılbaşlık ve Safevî meselesini ele alan Selim, bir İran seferi öncesi, seferini ve seferi sırasında yapacağı faaliyetleri dinî yönden meşrûlaştırmak için ulemanın bir kısmından kendi düşüncelerini destekleyen fetvâlar almıştır. O dönemin Şeyhülislâm'ı Ali Cemâli Efendi'den alınamayan fetvâ, Ehl-i sünnet mezhepleri dışındaki mezhepleri sapıklık olarak nitelendiren, onlara karşı çok katı düşüncelere sahip olan İbn Kemal ve Müfti Hamza'dan alınmıştır. Bu fetvâlarla, Kızılbaşlar kafir

ilân edilmiş, onlarla evlenmenin dinen mümkün olamayacağı, kestiklerinin yenemiyeceği vurgulanarak, onlara karşı savaşmanın şart olduğu, bir Kızılbaşı öldürmenin bir Hıristiyanı öldürmekten farksız olduğu dile getirilmiştir.

İşte mevcut düşüncesine ve aldığı bu fetvâlara dayanarak öncelikle, aralarında küçük çocukların da bulunduğu 40 bin Kızılbaşı öldürtmüş ve hapsettirmiştir. Safevîler üzerine cihad ilân ederek İran Seferini gerçekleştirmiştir. Çok şiddetli çarpışmalar sonunda Safevî güçleri yenilerek dağılmış ve Şah İsmail ancak kaçarak kurtulmuştur. Bu savaş esnasında her iki taraf da hiçbir şekilde savaş hukukuna riayet etmemişlerdir. Karşılıklı gönderilen elçiler öldürülmüş, kötü muamelelere maruz bırakılmış, esirler işkenceyle karşı karşıya kalmış ve çok sayıda esir öldürülmüştür. Hatta kendilerine sığınanlar dahi ölümden kurtulamamışlardır.

Burada, hiçbir şekilde İslâmî prensiplere uyulmadan yapılan savaşın ya da faaliyetlerin, dinî olduğunu, din için olduğunu savunmak İslâm'ın savaşla ilgili prensipleriyle çelişmektedir. Biz de İran Seferinin sebeplerini, içeriğini ve sonucunu dikkate alarak "siyasî" bir sefer olduğu kanaatine vardık.

Selim'in güney politikasına gelince, doğu politikasından pek de farklı değildir. Hemen hemen aynı yöntemleri orada da görmek mümkündür. Öncelikle Dulkadir Beyi Alaüddevle başı kesilmek suretiyle ortadan kaldırılmıştır. Selim, büyük babası Alaüddevle'nin başını Memlûk hükümdarı Kansu Gavri'ye göndererek Gavri'yi tehdit etmiştir. Burada ilginç, bir o kadar da üzücü bir durum söz konusudur. Alaüddevle, Selim'in ana tarafından büyük babasıdır.

Siyaset dışında hiçbir düşünce ya da hiç bir kavram insanı bu fiili işlemeye sevk edemez.

İran Seferi esnasında takip edilen politika aşağı yukarı Mısır Seferinde de takip edilmiştir. Siyasî, iktisadî ve coğrafî gerekçelerle Memlûklara savaş ilân edilmiş, savaş öncesi elçilere karşılıklı cezalar verilmiş, savaş sonunda savunmasız Remle ve Kahire halkından pek çoğu öldürülmüş, kulağı, burnu vs. kesilmiş, savaş esirleri aynı şekilde ölümle cezalandırılmıştır.

Bütün bu olaylar olurken, muhalif fikirler beyan eden, düşüncelerini söyleyen, düşman kuvvetleriyle ya da muhaliflerle ilişkileri olduğu şüphesi hasıl olan veziriâzam, vezir ve bazı devlet erkanı yargısız bir şekilde cezalandırılmış ya da öldürülmüştür.

İşte biz, bütün uygulamalara, politikalara, yöntemlere, bunların neden ve sonuçlarına bakarak, Yavuz Sultan Selim'in faaliyetlerinde "siyaset" faktörünün etkili olduğu sonucuna vardık. Buna karşılık siyasî düşüncelerini gerçekleştirmek için yer yer dinîn ve Ehl-i Sünnet akîdesinin de kullanıldığını gördük. Aynı şekilde, Selim'in karşısında yer alan Şah İsmail ve Kansu Gavri'de de siyaset faktörünün etkili olduğunu tespit ettik. Çünkü gayri dinî uygulamaların var olduğu, Müslüman kanının akıtıldığı yerde din faktörünü aramanın ve bu uygulamaların dinî olduğunu savunmanın, son serece yanlış olucağı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, Müslümanlar arasındaki kanlı çarpışmalar, yargısız infazlar, kaynağını dinden almayan faaliyetler ne Osmanlı için, ne İslâm alemi için ne de

"ittihad-ı İslâm" ve "Türk cihan hâkimiyeti mefkuresi" için fayda sağlamıştır. Bilakis, dinî ve siyasî tartışmalara yol açmış, Müslümanların birbirlerine karşı kin ve nefretle dolmalarını sağlamış, hatta İslâm aleminin ya da İslâm ülkelerinin güçlenmelerine engel teşkil etmiştir. Kısaca bu uygulamalar, problemleri ve tehlikeleri ortadan kaldırmaktan ziyâde, problemlerin daha da büyümesine ve fetihlerin İslâm âlemi ve Osmanlı Devleti için son derece faydalı sonuçları olabileceği yerde, sakıncalı sonuçların doğmasına ve günümüze kadar tartışıla gelmesine sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- ABBASLI, Mirza, *Safevîlerin Kökenine Dair,* Belleten, XL, 158 (1976)
- ABDULGAFFAR KIRIMİ, Umdetü'l- Ahbar, Esad Efendi (Süleymaniye) Ktb., No. 2331
- ABDULLAH B. RIDVAN (Rıdvan Paşa-Zâde) *Tarih-i Mısr,* Bayezıd Ktb. No. 4971
- AHMED CEVDET PAŞA, *Kısas-ı Enbiya ve Tevârih-i Hulefâ,* Sadeleştiren, M.Muhsin Bozkurt, İstanbul 1997
- AHMET SÜHEYLİ, *Tarih-i Şâhî,* Fatih Ktb., No. 4356
- AKA, İsmail, *"Şah İsmail"* T.A. XXX, Ankara 1981
- AKBULUT, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasî Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri,* Birleşik Yayıncılık.
- AKÇURAOĞLU, Yusuf, *Zamanımız Avrupa Siyasî Tarihi,* A.H.M.N. Ankara 1929-1930
- AKSEKİ, Hamdi, *İslâm,* İstanbul 1943
- ÃLİ, Künhü'l-Ahbar, İstanbul 1343
- ALTUNDAĞ, Şinasi, *"Selim I"* İ.A., X, (MEB) İstanbul 1967
- ÃRİFİ (Paşa), *Maraş ve Elbistan'da Zülkadiroğulları Hükümeti,* T.O.E.M. Cüz. 33
- ARNOLD, T.W., *"Halîfe"* İ.A., V, (MEB) İstanbul 1950

- ASRAR, Ahmet, *"Hilâfetin Osmanlılara Geçişiyle İlgili Rivayetler"* T.D.A.D. Çeviren, Süleyman Tülücü, Şubat 1983, 91-100
- ----------, *Kanûnî Devrinde Osmanlıların Dinî Siyaseti ve İslâm Alemi,* İstanbul 1972
- ÃŞIKPAŞAZÃDE, *Aşıkpaşazâde Tarihi,* İstanbul 1332 h.
- AYCAN, İrfan, *Muâviye B. Ebi Süfyan,* Ankara 1983
- el-BAĞDÃDİ, Ebu Mansur Abdulkaahir, *Mezhepler Arasındaki Farklar,* Çev: E.R.Fığlalı, Ankara 1991
- BALA, Mirza, *"Kaçar,"* İ.A., VI, (M.E.B.) İstanbul 1954-1955
- BARKAN, Ömer Lütfi, *Türkiye'de Din ve Devlet İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi,"* Cumhuriyetin 50. yıldönümü Semineri, T.T.K. Ankara 1975
- BARTHOLD, W., *İslâm Medeniyeti Tarihi,* İzahlar, M.F. Köprülü, Ankara 1973
- BAYSUN, M.Cavid, *"Cemâlî"* İ.A. (M.E.B.) III, İstanbul 1944
- BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* İstanbul
- BOYACIOĞLU, Ramazan, *Hilâfetten Diyanet İşleri Başkanlığına,* D.T., Ankara 1992.
- BROCKELMANN, Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi,* Çev. Neşet Çağatay, Ankara 1992
- BUHARİ, *el-Câmius- Sahih,* İstanbul 1981
- CELAL NURİ, *İttihad-ı İslâm,* İstanbul 1981

- CELAL-ZÂDE MUSTAFA ÇELEBİ (NİŞANCI), *Selim-Nâme,* Topkapı, Revan Ktb. No. 1274
- DALSAR, Fahri, *"Selim I'in Dobrovnik Cumhuriyeti İle Yaptığı Muâhede"*, T.V., II, Sayı 12
- DANİŞMEND, İ.Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, II,* İstanbul 1948
- DÃVER, Bülent, *Siyasal Bilime Giriş,* Ankara 1968
- DOĞAN, Mehmet, *Çerkesler Katibi Yusuf'un Selim-Nâmesinin Mukayeseli Metin Tenkidi ve Değerlendirmesi,* A.Ü.S.B.E., (Y.L.T.), Ankara 1997
- DURSUN, Davut, *Yönetim-Din İlişkileri Açısından Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din,* İstanbul 1989
- EDHEM, Halil, *"Mısır Fethi Mukaddimatına Ait Mühim Bir Vesika"*, T.O.E.M., Sayı 19-96, 1926
- ERK, Hasan Basri, *Tarih Boyunca Alevîlik,* İstanbul 1954
- ERÖZ, Mehmet, *Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik,* İstanbul 1977
- FERİDUN BEY, *Mecmua-i Münşeât-ı Selâtin,* I, II, İstanbul 1274-5
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikâdi İslâm Mezhepleri,* İstanbul 1983.
- ----------, *İbadiyye'nin Doğuşu ve Görüşleri,* Ankara 1983
- el-GAZÃLİ, *İhyâu Ulumi'd-Din,* Çev. Ahmet Serdaroğlu, II, IV Ankara 1963
- GOLOĞLU, Mahmut, *Halîfelik,* Ankara 1973
- GÖKBİLGİN, Tayyib, *"Süleyman I"* İ.A., XI, (MEB) İstanbul 1970
- GÖLPINARLI, Abdulbâki, *"Kızılbaş"* İ.A., VI, (M.E.B.) İstanbul 1954
- ----------, BORATAV, Pertev Nâilî, *Pir Sultan Abdal,* Ankara 1943

- ---------, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiîlik,* İstanbul 1979
- GÜCÜYENER, Muallim Fuad, *Yavuz Sultan Selim,* Ankara 1982
- HALAÇOĞLU, Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1995
- HAMMER, *Devlet-i Osmaniye Tarihi,* Ter. Ata Bey, İstanbul 1330
- HATİPOĞLU, M.Said, *"Hilâfetin Kureyşliliği,"* A.Ü.İ.F.D. XXIII, Ankara 1982
- HİTTİ, Philip K., *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi,* Ter. S. Tuğ, İstanbul 1981
- HİZMETLİ, Sabri, *İslâm Tarihi,* Ankara 1991
- ----------, *Mezhepler Tarihi Yönünden Kemal Paşa-Zâde'nin Görüşleri,* Şeyhülislâm İbn Kemal Sempozyumu, Ankara 1986
- İBN HALDUN, *Mukaddime,* Çev. Z.K.Ugan, I-III, İstanbul 1990-1991
- İNALCIK, Halil, *"Osmanlılar ve Hilâfet"* Çev. Hulusi Yavuz, İslâm Tarihi Kültür ve Medeniyeti, I, İstanbul1988
- KAFESOĞLU, İbrahim, *"Kansu Gavri"* İ.A. VI, (M.E.B.) İstanbul 1992
- KEMAL PAŞA-ZÂDE, *Tevarih-i Al-i Osman,* 9. Defter, Millet Ktb. No. 29
- KERİM, Mehmet, *İran-İslâm Devrimi,* İstanbul 1979
- KEŞFİ, *Selim-Nâme, Esad Efendi* (Süleymaniye) Ktb. No. 2147
- KEVSERANİ, Vecih, *Osmanlı ve Safevîlerde Din-Devlet İlişkisi,* Çev. Muhlis Canyürek, İstanbul 1992
- KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, *"Memlûklar"* B.İ.T., VI, İstanbul 1992
- ----------, *Mısır Memlûkları Tarihi,* Ankara 1989

- KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri,* I, İstanbul 1962
- KRAMERS, J.H. *"Şeyhülislâm"* İ.A. XI, (M.E.B.) İstanbul 1970
- KUR'AN-I KERİM VE AÇIKLAMALI MEALİ, T.D.V., Ankara 1993
- LAOUST, Henri, *Le Califat Dans'la Doctrine De Raşit Rıza,* Beyrut 1938
- LEWIS, Bernard, *İslam'ın Siyasal Söylemi,* Ter.Ünsal Oskay, İstanbul 1993
- LÜTFİ PAŞA, *Lütfi Paşa Tarihi,* İstanbul 1341
- MEHMET ÃRİF, *Fâtih Kanun-Nâmesi,* T.O.E.M., 1330, ilâve, 2-32
- MEHMED MUHYİDDİN ÇELEBİ, *Âl-i Osman Tarihi,* Millet Ktb. No. 15
- MEVDUDİ, Ebu'l-Alâ, *Hilâfet ve Saltanat,* Ter: Ali Genceli, İstanbul 1966
- MİRCAFERİ, Hüseyin, *Şiîlik ve Safevî Şiîliği,* D.T. İstanbul 1972
- MİROĞLU, İsmet, *"Yavuz Sultan Selim Devri"* B.İ.T., X, İstanbul 1992
- MUHAMMED EBU ZEHRA, *İslâm'da Siyasî ve İtikadi Mezhepler Tarihi,* Ter. H.Karakaya-K.Aytekin, İstanbul 1983
- --------, *Ebu Hanife,* Çev. Osman Keskioğlu, İstanbul 1966
- MUMCU, Ahmet, *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl,* A.Ü.H.F. No: 180, Ankara 1963
- MUSTAFA CENABİ, *Tarih-i Cenâbî'nin Muhtasar Tercümesi,* Nuruosmaniye Ktb. No. 3097
- MÜNECCİMBAŞI, *Sahaifü'l-Ahbar,* Ter. İsmail Erünsal, II, Tercüman 1001 Temel Eser II
- MÜSLİM, *el-Câmius-Sahih,* İstanbul 1981
- NÃİMÃ, *Tarih,* III, VI, İstanbul 1281

- NESEİ, *Sünen'ün-Neseî,* Ter. A.M.Büyükçınar, A.Tekin, Ö.F.Harman, Y.Erol, VII, İstanbul 1981
- ONAT, Hasan, *Emevîler Devri Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği,* Ankara 1993
- ÖKE, M.Kemal, *Hilâfet Hareketleri,* Ankara 1991
- ÖZTUNA, Yılmaz, *"Selim I"* T.A., XXVIII, Ankara 1980
- ----------, *Türkiye Tarihi,* İstanbul 1963
- ----------, *"Kansu Gavri"* T.A., XXI, Ankara 1974
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,I-III,* İstanbul 1993
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, *"Şahkulu"* T.A., XXX, Ankara 1981
- PRİCE, M.Philips, *Türkiye Tarihi,* Çev. Selahattin Atalay, İstanbul 1966
- RIZA, Reşit, *Muhammedî Vahiy,* Çev. Salih Özer, Ankara 1991
- SADEDDİN, Hoca Efendi, *Tacü't-Tevarih, II,IV,* İstanbul 1280
- SARAÇ, M.A.Yekta, *Şeyhulislam Kemal Paşa-Zâde,* İstanbul 1995
- SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Ebu Bekir,* Ankara 1996
- SAVAŞ, Hamdi, *İshak Çelebi ve Selimnâmesi,* E.Ü.F.E.F. (D.T.), Kayseri 1986
- SIRMA, İ. Süreyya, *"Abdulhamid Han'ın Hal Edilmesi",* İslâm, Sayı 2, 21 Mayıs 1985
- SİLAHŞÖR, *Fetih Nâme-i Diyar-ı Arab,* Neşr. Selahattin Tansel, T.V., sayı 17, 18'den ayrı basım, 1958-1961

- SOFUOĞLU, Cemal, *Şia'nın Hadis Anlayışı*, Basılmamış D.T. Ankara 1972
- SOLAK-ZÂDE, *Tarih-i Solak-Zâde* İstanbul 1298
- SUYUTİ, *Tarihu'l Hulefa*, Ter. B.Topaloğlu, Beyrut 1974
- SÜMER, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976
- ----------, *"Yavuz Sultan Selim Halîfeliği Devraldı mı?"* Belleten LVI, Sayı 217, Ankara 1992
- ŞÜKRİ, *Selim-Nâme, Esad Efendi* (Süleymaniye) Ktb. No. 2146, İstanbul 1597
- TANSEL, Selahattin, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askeri Faaliyetleri*, Ankara 1953
- ----------, *II. Bayezıd'ın Siyasî Hayatı*, İstanbul 1966
- ----------, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 1969
- T.B.M.M. *Gizli Celse Zabıtları*
- T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi*
- T.B.M.M. *Kavanin Mecmuası*
- TEKİNDAĞ, Şehabettin, *"Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı"*, İ.Ü.E.F. No. 887, İstanbul 1961
- ----------, *Bayezıd'ın Ölümü Meselesi*, T.D., 24, 1970, 11 vd.
- ----------, *Korkud Çelebi İle İlgili İki Belge*, B.T.T.D., 4 (1968), 17 (1969)
- ---------, *Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış*, T.D., XXV, 36 vd. 1971

- ---------, *"Tumanbay"* İ.A., XII, (M.E.B.) İstanbul 1988
- ---------, *Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi,* İ.Ü.E.F., T.D., Sayı 22, İstanbul 1968, 49
- TOPKAPI SARAYI ARŞİVİ, 5674 (17), Şah İsmail İle İran ve Alaüddevle Hakkında Bilgi Veren Bir Vesika
- TOPKAPI SARAYI ARŞİVİ, 11634 (26) Dört Mezhep Kadısı ile Halep Eşrafının Halk Adına Yavuz'a Başvurmalarını Bildirir Belge
- TURAN, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi,* II İstanbul 1969
- TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, *Dinler Tarihi,* Ankara 1993
- TÜRKÇE SÖZLÜK, T.D.K., Komisyon, Ankara 1988
- UDEH, Abdulkadir, *İslâm ve Siyasî Durumumuz,* Ter. Beşir Eryaysoy, İstanbul 1989
- UĞUR, Ahmet, *Kemal Paşa-Zâde'nin VIII. Defteri,* A.Ü.İ.F.D., XXIX, 1987
- ---------, *Osmanlı Siyaset-Nâmeleri,* Kayseri 1987
- ---------, *Yavuz Sultan Selim,* Kayseri 1989
- ULUÇAY, Çağatay, *Türk Tarih Kongresi Zabıtları* (428)
- ----------, *Kanuni Sultan Süleyman ve Ailesi İle İlgili Notlar ve Vesikalar,* T.T.K. Ankara 1970
- ---------, *"Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?"* T.D., VI, VII, VIII, Sayı 9, 10, 11, İstanbul 1956
- UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, *Kitabeler,* I, İstanbul 1927

- ---------, *"Memlûk Sultanlarının Yanına İltica Eden Osmanlı Hanedanına Mensup Şehzâdeler"*, Belleten, XVII, sayı 68, 531
- ---------, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı,* Ankara 1988
- ---------, *Osmanlı Tarihi,* II, Ankara 1994
- ---------, *"Şah İsmail'in Zevcesi Taçlı Hanımın Mücevheratı"*, Belleten XXIII, Sayı 92, Ankara 1959, 613
- VAKAYİ-İ SULTAN BAYEZID VE SELİM HAN, Topkapı Sarayı Ktb. No. 1416
- YAVUZ, Hulusi, *"Sadrazam Lütfi Paşa ve Osmanlı Hilâfeti"*, M.Ü.İ.F.D. sayı 5, 6
- --------, *Kâbe ve Haremeyn İçin Yemen'de Osmanlı Hakimiyeti,* İstanbul 1984
- YAZICI, Tahsin, *"Safevîler"* İ.A, X, (M.E.B.) İstanbul 1967
- YİĞİT, İsmail, *Memlûklar,* İ.T., VII, İstanbul 1982
- YURDAYDIN, Hüseyin G., *İslâm Tarihi Dersleri,* A.Ü.İ.F.Y. Ankara 1988
- ----------, *Kanuni'nin Cülûsu ve İlk Seferleri,* Ankara 1961
- YÜCEL, Yaşar-SEVİM, Ali, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz, Kanuni,* Ankara 1991
- ZAİM MİR MEHMED KATİB, *Kitab-ı Camiu't-Tevarih,* Fatih Ktb. No. 4306
- ZUHAYLİ, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi,* İstanbul 1992

ÖZET

ERDOĞAN, Arif, "Yavuz Sultan Selim'in Faaliyetlerinde Din ve Siyaset Faktörü" Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Doç.Dr. İbrahim SARIÇAM, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), VIII- 141.s

Osmanlı Devletinin Yükselme Devrinin en önemli hükümdarlarından biri olan Yavuz Sultan Selim'in faaliyetlerinde din ve siyaset kaygısı tezimizin konusunu oluşturmaktadır.

1512-1520 Yılları arasında hükümdarlık yapan Selim, 8 yıl gibi kısa bir saltanat süresine büyük icraatlar sıkıştırmıştır. Babası II. Bayezıd'dan zorla tahtı devraldıktan sonra tahtın doğal vârisleri olan şehzâdelerin tamamını öldürtmek suretiyle etkisiz hale getirmiş, daha sonra da, İslâm dünyasının iki büyük devletinden biri olan Safevîleri büyük bir yenilgiye uğratmış, ardından Memlûkları ortadan kaldırmış ve Dulkadir Beyliğini de Osmanlı Devleti sınırları içine almıştır.

Bu icraatlarını gerçekleştirirken, çok sayıda veziriâzam vezir ve devlet erkanını da tereddüt etmeden öldürtmüştür.

İşte, Selim'in bütün bu icraat ve usullerinden anlaşıldığı üzere, bunlarda ağır basan hatta tamamiyle etkili olan faktörün "siyaset faktörü" olduğu kanaati bizde hasıl olmuş olup, tezimizde bu düşüncemizi kaynaklar ışığında dile getirdik.

ABSCRACT

ERDOĞAN, Arif, "The Roligious and Political Factors in the Activities of Yavuz Sultan Selim" M.A. thesis Supervison, Doç.Dr. İbrahim SARIÇAM, The Ankara University, the Faculty of Divinity, VIII-141.p

This thesis is dealt with the factors of religion and politics in the activities of Yavuz Sultan Selim, one of the most important Sultans of the Ottoman Empire in its heydays.

Between 1512-1520 during his short reing Selim made İmportant acts. After eliminating his father he thraned in the Ottoman State and killed all his brothers after that he defeated the saffavid state, one of the two important and big power of the Muslim world. Then he ereased the Memluks of Egypt, and Conquered the lands of the Dulkadir Beyliği. During his activities he killed a lot of vazires and statensmen without any hesitation.

From my point of vieve, in Selim's activities the determining factor is the political factor.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ